

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

**BURSA'DA DOĞUŞTAN VE SONRADAN FİZİKSEL ENGELLİ BİREYLERİN AİLE
İÇİ TÜKENMİŞLİK DENEYİMLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE HİLAL GÜNDÜZ

DANIŞMAN: PROF. DR. FETHİ GÜNGÖR

**YALOVA
TEMMUZ 2025**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

BURSA'DA DOĞUŞTAN VE SONRADAN FİZİKSEL ENGELLİ BİREYLERİN AİLE İÇİ
TÜKENMİŞLİK DENEYİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE HİLAL GÜNDÜZ
228118012

DANIŞMAN: PROF. DR. FETHİ GÜNGÖR

YALOVA
TEMMUZ 2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “**Bursa’da Doğuştan ve Sonradan Fiziksel Engelli Bireylerin Aile İçi Tükenmişlik Deneyimleri**” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Hatice Hilal GÜNDÜZ

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her daim destek olan ve doğru yolu gösteren sayın danışman hocam Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR'e teşekkür ederim. Her daim yanımda duran, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen aileme teşekkürü borç bilirim. Dualarıyla bana her zaman dayanak olan biricik anneannem Şerife YILDIZ'a özel olarak teşekkür ediyorum. Son olarak bu süreçte bana gerek fikir ve tecrübeleriyle gerekse teşvikleriyle destek olan kıymetli hocalarım ve değerli arkadaşlarıma da şükranlarımı sunuyorum.

Temmuz – 2025

Hatice Hilal GÜNDÜZ

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
ÖZET.....	xiii
ABSTRACT	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	4
1.2. Araştırmanın Problemi	4
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Soruları	4
1.5. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.7. Araştırmanın İçeriği.....	6
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Engellilik Kavramı ve Türleri.....	7
2.2. Yük Hissetme ve Tükenmişlik Kavramları	14
2.2.1. Yük hissetme.....	14
2.2.2. Tükenmişliğin tanımı	16
2.3. Ailede Engellilik ve Psikososyal Etkiler	17
2.4. Manevi Sosyal Hizmet Yaklaşımı	19
2.5. Güçlendirme Kuramı	21
2.6. Ekosistem Kuramı	22
3. YÖNTEM, BULGULAR VE YORUMLAR.....	25
3.1. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni	25
3.2. Araştırma Grubunun Belirlenmesi.....	27
3.3. Verilerin Toplanması.....	28
3.4. Verilerin Analiz Edilmesi	28
3.5. Bulgular ve Yorumlar	28
3.5.1. Katılımcıların demografik özellikleri	28
3.5.1.1. Katılımcıların yaş dağılımı	29
3.5.1.2. Katılımların cinsiyet dağılımı	29

3.5.1.3. Katılımcıların medeni durumu	30
3.5.1.4. Katılımcıların eğitim durumu	30
3.5.1.5. Katılımcıların iş durumu	31
3.5.1.6. Katılımcıların meslek dağılımı	31
3.5.1.7. Katılımcıların gelir durumu	32
3.5.1.8. Katılımcıların hane halkı sayısı	32
3.5.1.9. Katılımcıların fiziksel engel durumu	33
3.5.2. Mülakat sorularından elde edilen bulgular	33
3.5.2.1. Engelliliğe bakış	33
3.5.2.2. Engelliliğe bakış şekilleri.....	35
3.5.2.3. Aile içinde yük hissetme.....	37
3.5.2.4. Zorlanılan durumlar	40
3.5.2.5. Tükenmişlik deneyimleri	42
3.5.2.6. Güçlendirme çalışmaları	44
3.5.2.7. Engelliliğe bağlı zorlanılan durumlar	47
3.5.2.8. Engel durumlarına ilişkin genel bakış	49
3.5.2.9. Bakım veren olma durumunda dikkat edilecek hususlar	50
3.5.2.10. Engelliliğin edinilme biçimine bağlı zorluk karşılaştırması	54
3.5.2.11. Doğuştan engelli olmanın daha zor görülmesindeki sebepler	54
3.5.2.12. Sonradan engelli olmanın daha zor görülmesindeki sebepler	56
3.5.2.13. Aile içerisinde en çok engelli hissedilen durum ve zamanlar.....	57
3.5.2.14. Yıpranmışlık hissi	59
3.5.2.15. Bakım veren aile üyelerinin engelli bireylerce tahmini yıpranmışlıkları	61
3.5.2.16. Aile üyeleriyle iletişim.....	63
3.5.2.17. Doğuştan engelli bireylerde engelli olunmaması durumunda yapmak isteyecekleri şeyler.....	65
3.5.2.18. Sonradan engelli bireylerde geçmişe yönelik kıyaslama	66
3.5.2.19. Eklenmek istenilen hususlar	68
4. TARTIŞMA	73
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	79
KAYNAKLAR.....	85
EKLER	91
EK 1: ETİK KURUL KARARI BİLGİ FORMU	91
EK 2: GÖRÜŞME FORMU.....	92
ÖZGEÇMİŞ	95

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
ICIDH	: International Classification of Impairment, Disability and Handicap (Uluslararası Yeti Yitimi, Engellilik ve Özürlülük Sınıflandırması)
s.	: sayfa
UNICEF	: United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu)
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
WHO	: World Health Organization (DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Yaş Dağılımına İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	29
Şekil 3.2. Cinsiyet Dağılımına İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	29
Şekil 3.3. Medeni Duruma İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	30
Şekil 3.4. Eğitim Durumuna İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	30
Şekil 3.5. İş Durumuna İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	31
Şekil 3.6. Mesleğe İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	31
Şekil 3.7. Gelir Durumuna İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	32
Şekil 3.8. Hane Halkı Sayısına İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	32
Şekil 3.9. Fiziksel Engel Durumuna İlişkin Alt Kodlar İstatistiği	33
Şekil 3.10. Engelliliğe Bakışa İlişkin Kod Matrisi	33
Şekil 3.11. Engelliliğe Bakış Şekillerine İlişkin Kod Matrisi	35
Şekil 3.12. Aile İçerisinde Yük Hissetmeye İlişkin Kod Matrisi	37
Şekil 3.13. Yük Hissedilen Süreçte Zorlanılan Durumlara İlişkin Kod Matrisi	40
Şekil 3.14. Tükenmişlik Deneyimlerine İlişkin Kod Matrisi	42
Şekil 3.15. Güçlendirme / Geliştirme Yollarına İlişkin Kod Matrisi	44
Şekil 3.16. Engelliliğe Bağlı Zorlanılan Durumlara İlişkin Kod Matrisi	47
Şekil 3.17. Engel Durumlarına Bağlı Genel Bakış Açılarına İlişkin Kod Matrisi	49
Şekil 3.18. Bakım Veren Olma Durumunda En Çok Dikkat Edilecek Hususlara İlişkin Kod Matrisi	50
Şekil 3.19. Engelliliğin Edinilme Biçimine Bağlı Zorluk Karşılaştırmasına İlişkin Kod Matrisi	54
Şekil 3.20. Doğuştan Engele Sahip Olmanın Daha Zor Olduğunun Düşünülmesindeki Sebeplere İlişkin Kod Matrisi	54
Şekil 3.21. Sonradan Engele Sahip Olmanın Daha Zor Olduğunun Düşünülmesindeki Sebeplere İlişkin Kod Matrisi	56
Şekil 3.22. Aile İçerisinde En Çok Engelli Hissedilen Durum ve Zamanlara İlişkin Kod Matrisi	57
Şekil 3.23. Yıpranmışlık Hissine İlişkin Kod Matrisi	59
Şekil 3.24. Bakım Veren Aile Üyelerinin Engelli Bireyler Tarafından Tahmin Edilen Yıpranmışlıklarına İlişkin Kod Matrisi	61
Şekil 3.25. Aile Üyeleriyle Sıkıntılara Yönelik Konuşabilme Durumuna İlişkin Kod Matrisi	63
Şekil 3.26. Doğuştan Engelli Bireylerin Engelli Olmamaları Durumunda En Çok Ne Yapmak İstediklerine İlişkin Kod Matrisi	65
Şekil 3.27. Sonradan Engelli Bireylerde Geçmişe Yönelik Kıyaslama Durumuna İlişkin Kod Matrisi	66

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1. Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin engel gruplarına göre dağılımları	14
Tablo 3.1. Katılımcıların fiziksel engel durumları	27
Tablo 3.2. (Devam) Katılımcıların fiziksel engel durumları.....	28

BURSA'DA DOĞUŞTAN VE SONRADAN FİZİKSEL ENGELLİ BİREYLERİN AİLE İÇİ TÜKENMİŞLİK DENEYİMLERİ

ÖZET

Engelli bireylerin toplumsal hayat içerisinde karşılaştıkları sorunlar, sağlıklı bir yaşam sürmelerinde ve kendilerini gerçekleştirmelerinde problem oluşturmaktadır. Bunların başında ise yük olma düşüncesi gelmektedir. Kendisini bakım açısından sevdiklerine ve ailesine yük olarak gören bireyler hayata küsmekte ve iç dünyalarına çekilmektedirler. Ancak doğuştan bir engele sahip olan bireylerde bu durum sonradan engelli olan bireylere nazaran daha az görülmektedir. Bu yüzden çalışmamızda; fiziksel engelli olarak dünyaya gelen ve sonradan bir fiziksel engele sahip olan bireylerin kendilerini ailelerine yük olarak görmelerine bağlı olarak yaşadıkları tükenmişlik deneyimlerinin karşılaştırmalı olarak keşfedilerek yaşadıkları bu güçlüğü aşmalarında ne tür güçlendirme çalışmalarına ihtiyaç duyduklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için çalışmada; nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji kullanılmış ve veriler mülakat tekniği ile toplanmıştır. Araştırmada; 6'sı doğuştan, 6'sı sonradan fiziksel engelli olan eşit sayıda erkek ve kadın birey olması kaydıyla toplamda 12 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda elde edilen veriler ışığında sonradan fiziksel engelli olan ve doğuştan fiziksel engeli bulunan bireylerin farklı deneyimleri keşfedildiğinde; kendilerini beraber yaşadıkları kişilere yani ailelerine karşı yük hissettikleri ve buna bağlı olarak daha fazla bir tükenmişlik içinde oldukları saptanmıştır. Özellikle sonradan engelli olan bireylerin yaşadıkları bu sorunların önlenmesi, en azından olabildiğince minimize edilebilmesi maksadıyla gerekli güçlendirme yaklaşımına bağlı çalışmalar yürütülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, Engellilik, Tükenmişlik, Yetersizlik hissi, Güçlendirme yaklaşımı

FAMILY BURNOUT EXPERIENCES OF CONGENITALLY AND ACQUIRED PHYSICALLY DISABLED INDIVIDUALS IN BURSA

ABSTRACT

The problems faced by individuals with disabilities in social life pose problems in leading a healthy life and realizing themselves. The most important of these is the idea of being a burden. Individuals who see themselves as a burden to their loved ones and family in terms of care resent life and withdraw into their inner worlds. However, this situation is less common in individuals with a congenital disability compared to individuals with acquired disabilities. Therefore, in our study, it was aimed to comparatively explore the burnout experiences of individuals who were born with a physical disability and individuals who later had a physical disability due to seeing themselves as a burden on their families and to determine what kind of empowerment activities they need to overcome this difficulty. In order to achieve this goal, phenomenology, one of the qualitative research designs, was used in the study and data were collected through interview technique. In the study, interviews were conducted with a total of 12 people, 6 of whom were congenitally and 6 of whom were subsequently physically disabled, provided that there were equal numbers of male and female individuals. The data obtained as a result of the interviews were analyzed with MAXQDA program. In the light of the data obtained as a result of the examinations, when the different experiences of individuals with acquired physical disabilities and individuals with congenital physical disabilities were discovered; it was determined that they felt burdened towards the people they live with, that is, their families, and accordingly, they were more burned out. Especially in order to prevent these problems experienced by individuals with subsequent disabilities, or at least to minimize them as much as possible, studies based on the necessary empowerment approach should be carried out.

Keywords: Social work, Disability, Burnout, Feeling of inadequacy, Empowerment approach

1. GİRİŞ

Engellilik insanoğlu var olduğundan bu yana baş gösteren bir gerçekliktir. WHO (World Health Organization)'nın 2018 yılındaki verilerini incelediğimizde dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin engelli bireylerden meydana geldiğini görmekteyiz. Engellilik ile ilgili kavramların birçoğunda karmaşa hâkimdir. Bu karmaşanın en temel sebebi olarak toplumların ve kültürlerin sürekli olarak değişen yapısı gösterilebilir. Bundan dolayıdır ki engellilikle ilgili genel geçer bir tanımın yapılmasında sürekli olarak bir karmaşa varlığını sürdürmektedir.

Engellilik birçok tanımının yanında şu şekilde de açıklanabilir; doğuştan veya sonradan sahip olunan, kişinin geçirmiş olduğu bir kaza ya da rahatsızlık neticesinde bedenindeki bazı organların işlevselliğini kısmen ya da tamamen kaybetmesi ile kişinin engelli birey olma durumudur (Aksakal, 2016, s. 16).

Engellilik ile ilgili kavramsal karışıklığa yol açan birçok sebep bulunmaktadır. İlk dikkat çeken husus; içerik açısından farklı manalara gelmesidir. Yine de 'engellilik, sakatlık, özürlülük, yeti yitimi' gibi ifadelerin aynı anlama gelecek şekilde bir diğer kavram yerine kullanıldığına şahit oluyoruz. Bu kavramların herkesçe kabul gören tek bir tanımının yapılması oldukça güçtür. Bunun yanında kavramların Türkçeye çevirisinin yapılmasında da karmaşa ortaya çıkmaktadır. Engellilik; yeti yitimine dayanan, işlevsel olarak kayba sahip bireylerin toplumsal yaşama dâhil olmada karşı karşıya geldiği bariyerlerin neticesinde meydana gelen bir olgu şeklinde ifade edilmektedir (Kahraman Güloğlu, 2021, ss. 292-293).

Genel olarak yapılan saha araştırmalarına bakıldığı zaman da görüşme sağlanan engellilerin temelde kendilerini engelli olarak görmedikleri, yalnızca dış etkenlerden kaynaklanan engellemeler neticesinde yaşadıkları kısıtlamaların onları engelli olarak nitelendirdiğini belirttiklerini görebilmekteyiz. Bu düşünce, engelliliğin çok çeşitli tanımlamalarının bulunmasının başlıca nedenlerindendir.

Engellilik kavramı; bireysel ve sosyal boyutu bulunan, ayrımcılık ve dışlanma temeline dayanan bir dezavantajlılık türüdür. Engelliliğin bireysel boyutu yeti yitimine dayanırken sosyal boyutu ise; bu bireylerin toplumsal yaşama dahil olma durumunda yaşadıkları ve karşılaştıkları toplumsal bariyerler ve güçlüklerle odaklanan 'engelleme' kelimesinden ilerleyen 'engellilik (disability)' kavramıdır. Yeti yitimi ise 'impairment' kavramı ile ifade edilmektedir (Kahraman Güloğlu ve Kala, 2020, s. 59). Kelimelerin anlam kökenine inilerek yapılan incelemelerden de anlaşılacağı üzere engellilik genelde sağlıklı bireylerin tanımlamasına dayanmakta olan yeti yitimini temeline alarak ifade edilmekte iken, engelli

bireylerin çoğunluğunun savunmakta olduğu ve sosyal boyutu da kapsayan tanımlamalarda engellilik esasen ‘mâni olma - engelleme’ eyleminin neticesinde gerçekleşen bir kısıtlamadır.

Engellilik kavramının gelişmesiyle beraber zamanla ICIDH’de bulunan engellilik (disability) kavramı ve özörlölük (handicap) kavramının tanımlarında yer değışme söz konusu olmuştur (Kahraman Güloğlu, 2021, s. 294). Her ne kadar dışlayıcı olarak tabir edilen, ötekileştiren ifadeler olarak görölen tanımlamalardan kaçınılsa da önemli olan tanımlamalarda yapılan düzenlemelerden ziyade sunulacak olan fiilî hizmetlerdir. Engellilik kavramı özörlölük kavramındaki gibi bireyin kendisinden kaynaklanmakta olan bir eksikliğin neticesinde oluşmuş durumdan ziyade hem kişinin birtakım var olan ya da sonradan oluşmuş noksanlıklarına hem de çevrenin müdahaleleri neticesinde meydana gelmekte olan olumsuz şartlara dikkat çekerek daha kapsayıcı bir bakış açısıyla tanımlama yapmıştır. Tanımsal anlamda yapılmış olan bu dengeleyici tutumun fiili anlamda da gösterilmesi gerekmektedir.

Engellilik kavramının dinamik yapısı bu kavramın ortak bir tanımının yapılmasında da bir takım sorunlara neden olmuştur. Bunun yanında ulusal ve uluslararası şartlar ve gerilimler de engellilik kavramının tanımlanmasına etki etmektedir. Oluşan bu durum engellilik kavramının ortak bir tanımının yapılmasının imkânsız olduğunu düşündürtmektedir (Kahraman Güloğlu, 2021, s. 300). Özellikle doğrudan bu sahalarda hizmet vermekte olan sosyal hizmet gibi alanların çalışma ve araştırmalarında sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi ve ilgililerine sunabilmesi için bu kavramsal tanım karmaşasının ivedilikle çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Kahraman Güloğlu’na (2021) göre engelliliği şöyle tanımlayabiliriz; yeti yitimine sahip olup, fonksiyonel olarak kaybı bulunan bireylerin toplumsal hayata dâhil olma durumunda maruz kaldığı sosyal, davranışsal ve çevresel bariyerlerin neticesinde ayrımcılık oluşan ve bunun telafisi için fırsat eşitliği ilkesine dayanarak desteklenmesi gereken bir olgudur (ss. 308-309). Bu tanımlama genel itibari ile tüm hususlara değinmekte olup gerekli izahı içerisinde barındırmaktadır.

Dünya geneline bakıldığında zaman engelli sayısının göz ardı edilemeyecek bir oranda olduğunu görmekteyiz. Bu grubun topluma katılımlarının sağlanabilmesi oldukça önemlidir. Başta insani bir hak olarak her fert gibi engelli bireylerinde toplumsal yaşama dâhil olma hakları vardır. Kaldı ki engelli bireylerin toplumsal yaşamda ekonomik sahanın dışına itilmesi ölkelerin ekonomileri açısından da büyük bir kayıp olacaktır. Bunun içinde engelli bireylerin karşılaştıkları toplumsal bariyerlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir (Durak, 2021, s. 10).

Günümüzde buna yönelik yapılan çalışmalar mevcut olsa da engellilik oranı göz önünde bulundurulduğunda yetersiz kaldığı da yadsınamaz bir gerçekliktir. Hali hazırda engelli bireylerin maruz kaldığı sosyal bariyerler olsun kendi yaşadıkları kayıplar ve eksiklikler olsun onların çalışma hayatına dahil olma durumunda beklenen şartları hazırlamasına mâni olmaktadır. Bu bakımdan engelli bireylerin çalışma koşulları için istenilen şartlar kendilerine uygun taleplere dönüştürülmeli ve engellilik oranına binaen işe alım oranı da şekillendirilmelidir.

Engellilikte uluslararası bir standart arayışı bulunmaktadır. Bu arayışa girilmesinin nedeni engelliliğin bireysel boyutunu meydana getiren yeti yitimlerinin ölçülmeye çalışılması ve bu doğrultuda engellilik derecesinin tespit edilmesinin istenmesidir. Böylelikle sosyal yardımlar hususunda bir kritere sahip olunacak ve eleme sistemi meydana getirilecektir (Kahraman Güloğlu ve Yıldız, 2020, s. 89). Hali hazırda bu sistem her ne kadar uygulanmaya çalışılsa da verimli bir sonuç alınamamaktadır. Yeti yitiminin ölçülmesi ve engellilik derecesinin tespiti belli bir standart barındırmadığından farklı neticeler verebilmekte, bu çoğu zaman da engelli bireylerin mağdur olmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu şartlarda derecelendirme ve tespit hususunun standartlaştırılması pek de sağlıklı ve mümkün görülmemektedir.

Engelli olmanın beraberinde getirmiş olduğu tükenmişlik durumu aile içinde daha da fazla olabilmektedir. Kişi kendisini sevdiklerine karşı yük olarak hissettiği durumlarda daha yoğun olarak olumsuz düşüncelere kapılıp kendini bu bağlamda daha fazla yıpratabilmektedir. Bu çerçevede engelli bireylerin kendilerini toparlamakta, durumlarını bir ceza ya da noksanlık olarak görmemelerinde etkili destekleyici unsurlardan birisi de maneviyat olgusudur.

Her bireyin bütüncül olarak değerlendirilmesi hususunda sosyal hizmet alanı, müracaatçıların biyopsikososyal ve tinsel olmak üzere dört boyutu ile almaktadır. Bilimsel araştırmalara bakıldığında literatürde ve sahada tinsel boyut yani bireyin manevi boyutuna dair yürütülen çalışmaların daha az oluşu özellikle son dönemlerde artan bütüncül yaklaşımlarla beraber manevi sosyal hizmet alanının daha fazla ön plana çıkması gerektiğini göstermektedir.

Biyopsikososyal boyutuyla destek sunan hizmetlere erişebilen dezavantajlı gruplar tinsel boyutu da kapsayan manevi destek hizmetlerine erişmeleri ile tam bir iyilik haline ve doyuma ulaşabilme imkânına sahip olabileceklerdir. Buna yönelik yürütülen hizmetler kapsayıcı çalışmalar ile birlikte engellilik gibi dezavantajlı olma durumlarında bireylerin daha sağlıklı bir süreç geçirmelerine vesile olacaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırma konusu Bursa ili temel alınarak doğuştan ve sonradan fiziksel engelli olan bireylerin aile içi yaşadıkları tükenmişlik deneyimlerinin incelenmesi, değerlendirilmesi ve gereken hususlarda çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemi

Bu araştırma, doğuştan engelli olarak dünyaya gelen bireyler ile sonradan engelli hale gelen bireylerin aile içerisinde yaşadıkları tükenmişlik deneyimleri arasında ne tür farkların bulunduğunu ortaya koymaya yönelik şekillenmiştir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırma; doğduğu andan itibaren bir engele sahip olan bireylerle sonradan meydana gelen sebepler neticesinde engelli olan bireylerin aile içinde yaşadığı tükenmişlik deneyimlerinin ne gibi farklılıklar gösterdiğini tespit etmek ve sosyal hizmet bağlamında değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu farklılıkların sonucunda ne gibi çalışmalar yürütülmesi gerektiği hususunda çözüm önerileri geliştirmek hedeflenmiştir.

1.4. Araştırmanın Soruları

Araştırmanın şu sorulara cevap vermesi beklenmektedir;

- Doğuştan fiziksel engelli olan bireylerin aile içerisinde yaşadıkları tükenmişlik deneyimleri nelerdir?
- Sonradan fiziksel engelli olan bireylerin aile içinde yaşadıkları tükenmişlik deneyimleri nelerdir?
- Doğuştan ve sonradan fiziksel engelli olan bireylerin aile içerisinde yaşamış oldukları tükenmişlik deneyimleri keşfedildiğinde ne gibi farklılıklar bulunmaktadır?
- Aile içinde kendini bir yük olarak hissetme durumu, doğuştan engelli bireylerde mi yoksa sonradan engelli hale gelen bireylerde mi daha belirgindir?
- Doğuştan ve sonradan engelli olan bireylerin yaşadıkları tükenmişlik deneyimlerindeki farklılıklar, bakım veren aileden mi kaynaklanmaktadır?
- Sonradan bir engele sahip olan bireylerin aileleri, doğuştan engelli bireylerin ailelerine göre duruma uyum sağlamada ve engelli bireye yansıtmada ne derece farklılıklar yaşamaktadırlar?

- Engelli bireylerin aile içerisinde yaşadıkları tükenmişliği en aza indirmeye yönelik ne tür sosyal hizmet uygulamaları ve destek mekanizmaları geliştirilebilir?

1.5. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Literatür incelendiği zaman her ne kadar engellilikle ilgili birçok çalışma bulunsa da doğuştan engelli ve sonradan engelli bireyler üzerinde yürütülen çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bunun yanında engelli bireylerin sıklıkla yaşadıkları sorunlardan biri olan ‘Yük Hissetme’ olgusunu özellikle de aile içinde inceleyen çalışmaların eksik kalması, ayrıca bakım yapan ailelerin yaşadıkları tükenmişlik deneyimleri araştırılırken, engelli bireylerin aile içinde yaşadıkları tükenmişlikten ziyade genel toplum içinde yaşadıkları sıkıntıların ve imkânların incelenmesine odaklanılmış olması bu alanda yapılan çalışmalarda eksik kalınmış hususların bulunduğunu göstermektedir. Hazırlanmış olan bu araştırmanın doğrudan, engelli bireylerin yaşadıkları tükenmişlik deneyimleri üzerinden şekillenmesi ve doğuştan-sonradan olmak üzere iki engellilik sebebinin, koşullarının ve sonuçlarının bireyler üzerindeki etkilerini karşılaştırarak inceleyip çözüm önerileri sunması literatürdeki bu eksiklikleri tamamlaması ve başka çalışmalara örnek olabilmesinde oldukça kıymetli olduğu düşünülmektedir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, kavramsal ve kuramsal çerçeve temelinde, engelliliğin edinilme biçimine göre (doğuştan ya da sonradan) farklılaşan aile içi tükenmişlik deneyimlerini incelemektedir. Doğuştan ve sonradan fiziksel engele sahip olan bireylerin aile içi tükenmişlik deneyimlerinin karşılaştırmalı olarak incelenebilmesi maksadıyla araştırma kapsamı Bursa ilinde ikamet etmekte olan 6’sı doğuştan, 6’sı sonradan engelli olmak üzere eşit sayıda erkek ve kadın birey olması kaydıyla toplamda 12 kişi ile sınırlandırılmıştır. Yapılan çalışmada fenomenoloji deseni doğrultusunda katılımcılar ile bireysel olarak derinlemesine görüşmeler sağlandığından ötürü araştırma grubu sınırlı sayıda tutulmuştur.

Araştırmanın birincil verileri katılımcılar üzerinde yalnızca yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma Türkiye geneli kapsamlı bir çalışma şeklinde yapılmamış olup sadece Bursa ili ile devam edilmiştir. Doğuştan ve sonradan fiziksel engelli bireyler üzerinden farklı deneyimlerin keşfedildiği çalışmaların literatür üzerinde oldukça az bulunması ayrıca aile içi tükenmişlik olgusunun engelli bireylerden ziyade bakımı üstlenen aile üyeleri üzerinden incelenmiş olması çalışmanın literatür kısmını oluşturmada bir diğer sınırlılıklardandır.

1.7. Araştırmanın İçeriği

Araştırma 5 bölümden meydana gelmektedir. İlk bölüm giriş kısmını oluşturmakta olup konu üzerinden kısa bir girizgh yapılmış, araştırmanın genel itibari ile literatür araştırması yazılmıştır. İkinci bölümde; kavramsal ereve üzerinden hareketle araştırma konusu ile alakalı kavramsal ve kuramsal açıklamalarına yer verilmiştir. nc bölümde; araştırmanın yöntemi ele alınmış, yapılan mülakat sorularına ve elde edilen verilerin analizine yer verilmiş, akabinde elde edilen bulguların yorumlarına değinilmiştir. Dördüncü bölümde; araştırma neticesinde elde edilen bilgiler literatürdeki benzer çalışmalar ile beraber tartışılırken, beşinci bölüm olan son bölümde ise; sonuçlar ve yorumlar kısmına yer verilmiş ve araştırma nihayete erdirilmiştir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmamızın başlıca temellerini oluşturan kavram ve kuramların araştırmamızın daha iyi anlaşılabilmesi için tanımlamaları yapılacak olup değerlendirilecektir.

2.1. Engellilik Kavramı ve Türleri

Yeti yitimi; sakatlık, özürlük gibi sıklıkla değişen ve belli bir tanımlaya sahip olmayan kavramlardandır (Çebi, 2021, s. 5). Sosyal model günümüzde engelliliğin belirli bir tanımının bulunmadığını iddia etse de noksan veyahut kısıtlanmış tanımlar, tanımsal ya da çevirisel karmaşalar vs. tartışmalar bir türlü neticelenmemektedir. Bu açıklıktan yararlanan sosyal yapı; eksik, sakat, özürlü, zavallı gibi damgalamalarla genelde tüm engele, özeldeyse fiziksel engele sahip olan kişileri tekrardan koşullu bedenler olarak kimliklendirmektedir (Şenol ve Canpolat, 2022, s. 146).

Engellilik (disability) kavramı, engelliliğin bireysel ve toplumsal yönüne vurgu yapan şemsiye kavram niteliğindedir (...) Sosyal modelin penceresinden baktığımız zaman engellilik kavramı büyük oranda değişime uğrayarak bireysel bir problem olmaktan ziyade toplumsal bariyerlerin bir neticesi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca engellilikle alakalı hem teorik hem de uygulamalı sahalarda tıbbi model canlılığını sürdürmektedir (Kahraman Güloğlu, 2021, s. 293).

Yeti yitimini genel olarak tanımlayacak olursak; kişi için olağan olarak görülen bir işi-eylemi ortaya çıkan bazı fonksiyonel kısıtlamalardan ötürü gerçekleştirememesi durumu denilebilir (Yiğitbaş ve Deveci, 2016, s. 59).

Genel itibari ile doğuştan ve çeşitli nedenlerden ötürü sonradan engelli olmuş bireylerde bu durumun farklı manalar ve çeşitli ihtiyaçlar oluşturduğu görülebilmektedir. Bilhassa sonradan engelli olan bireylerin sağlıklı zamanlarında sahip oldukları roller ve statülerini kaybedebilmekte, bundan ötürü de uzun süreli psikolojik ve sosyolojik bir takım olumsuz etkenlerle hayatlarını devam ettirmek mecburiyetinde kalabilmektedirler (Ulutaş, Ayhan ve Akın, 2019, ss. 2-3).

Engellilik, bireylerin günlük yaşamda kullandıkları becerilerini sınırlayan ve engelleyen zihinsel-fiziksel eksikliklerdir. Bunun yanı sıra engelli bireyin kabiliyetlerindeki kısıtlılık ve noksanlık durumudur. Engellilik yalnızca bir sağlık problemi değildir. Bireyin engeli ile bulunduğu toplum arasında oluşan etkileşimi gösteren bir durumdur (Öztabak, 2017, ss. 355).

Engelliliğin teorik olarak arka planına bakıldığı zaman tıbbi model ve sosyal model olmak üzere iki model üzerinde ağırlıklı olarak ele alındığını görmekteyiz. Bunlardan ilki olan tıbbi modelde bireyin yeti yitimine odaklanıyor olup tedavisine yönelmekteyken bir diğer model olan sosyal modelde ise toplumun oluşturduğu engellemeler neticesinde meydana gelen kısıtlamalara odaklanılmakta ve buna yönelik çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Tıbbi modelde tıbbi olarak duruma bakıldığından engellilik kavramı sadece bireye lanse edilmekte, bu durum engelli kişinin bir noksanı olarak atfedilmektedir. Ancak sosyal model kapsamında sosyal boyutuyla ele alındığı takdirde engellilik yalnızca bireyle sınırlandırılmamakta, çevresel faktörlerin ve toplumsal bariyerlerin bunu bir engele dönüştürdüğü görüşü savunulmaktadır.

Bu kapsamda sosyal model engelli bireylere hasta yaftası vurulmasından kaçınılması gerektiğini savunarak çözümün engelli birey ve çevresiyle birlikte hareket edilerek elde edilebileceğini savunmaktadır. Bu düşünce yapısı da engellilerin etiketlemesinin önüne geçebilecek bir görüştür. Nitekim alan araştırmalarına bakıldığında engelli bireylerin düşünceleri de bu olguya yatkındır.

Sosyal modelin tesiriyle artık yeti yitimi bulunan bireylerin sosyal bariyerlere maruz kalması neticesinde engelli oldukları düşüncesi ‘disability’ kavramına denk düştüğü eleştirilse de bu hususta fikir birliği hâkimdir. ‘Disability’ kelimesi Türkçede ‘engellilik’ şeklinde karşılık bulmaktadır. Bizdeki karşılığı ‘özürlülük’ olan ‘handicap’ kavramı ise İngilizce literatürde kullanılmamakta, yerine ‘disability’ kavramı kullanılmaktadır. Bu bile başlı başına önemli bir gelişmedir (Kahraman Güloğlu, 2021, s. 295). Engellilik kavramı sürekli olarak değişen ve gelişen bir yapıya sahiptir. Farklı toplumların farklı kültürlerinin ve buna bağlı olarak farklı tutumlar neticesinde engellilik kavramı da devamlı değişken bir hal almaktadır.

Engellilik ifadesine karşı farklı bir yaklaşımın varlığı da söz konusudur. Yeti yitimine sahip ve toplumsal bariyerlerle karşı karşıya gelen bireylerin engelli sayılmalarının yanında yeti yitimi bulunsun ya da bulunmasın dezavantajlı grupların içinde bulunan bireylerde toplumdan kaynaklanan bariyerlere maruz kalmasından ötürü engelli sınıfında yer aldığı görüşü bazı çalışmalarda ve bazı yazarlarca savunulmaktadır. Lakin bu görüşün tam olarak doğru olduğu düşünülmemekte ve kabul görmemektedir.

Yeti yitimine sahip bireylere sunulan psikososyal destek gerek uyum sürecinde gerekse bireyin engeliyle yüzleşmesinde sağlık alanında uzmanların tedavi aşamasındaki tavır ve sergiledikleri tutumlarla önem kazanmaktadır. Bu sebeple hastanede tedavi sürecinde ve

sonraki aşamada bireyleri yeni düzene adapte edebilme temeline dayanan ve bu konuda destek sunan sistemler oluşturulmalı ve engelli bireyler taburcu edildikten sonra da takibe alınarak izlenmelidir (Ulutaş, Ayhan ve Akın, 2016, s. 13).

Engelli bireylerin sahip olduğu fiziksel değişiklikleri toplum içerisinde dahil olma ve sosyalleşme süreçlerinde karşısına dışlanma gibi olumsuz durumların çıkmasına neden olmakta ve bu durumlar ötürü engelli bireyleri dezavantajlı konuma düşürdüğü görülebilmektedir (Peker, Köroğlu ve Yazıcıoğlu, 2024, s. 407).

Kahraman Güloğlu (2021) bu durumu özetler nitelikte ‘engellilik yeti yitimi bulunan kişilerin yaşadıkları sosyal dışlanmışlıktır. Diğer dezavantajlı gruplarda var olan ve yeti yitimi olan bireyler bulunuyorsa ayrıca bu kimseler toplumsal yaşama dâhil olma sürecinde sosyal bariyerlerle karşı karşıya kalıyorsa esasen engelli bireylerdir. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar vb. engelli bireylerden ayrı olarak bir dezavantajlı gruba sahiptirler. Dezavantajlı olmaları hasebinde ortak bir noktaya sahip olsalar da bütün dezavantajlı gruplara yönelik bütüncül, kapsayıcı bir bakış açısına ihtiyaç vardır lakin her grup ayrı ayrı ele alınmalıdır.’ şeklinde ifadelerde bulunmuştur (ss. 302-303).

Engellilikle ilgili kavramları incelediğimizde ‘özel gereksinimli birey’ ifadesine rastlamaktayız. Yeti yitimine bağlı olarak özel ihtiyaçlara sahip olan bireyleri ifade edilirken kullanılan bu kavram engellilik gibi kapsayıcı bir kavramı tek başına karşılamamaktadır. Özel gereksinimli birey ifadesi yalnızca bireysel bir vurguda bulunurken engellilik daha kapsayıcı olan bir çatı kavram niteliğindedir.

Kavramsal olarak yapılan değerlendirmelerde Şişman (2012); Türkiye’de bulunan eğitim programlarında ‘engelli’ kavramının tercih edilirken çeşitli ilgili STÖ isimlerinde ‘özürlü, sakat, kör, engelli, sağır’ gibi kavramlara da yer verildiğine (ss. 71-72) dikkat çekmektedir. Bunun sebebini kendi içinde aynı durumda olan bireylerin bu tarz kavram ve ifadeleri bir dışlayıcılık olarak görmemeleri lakin toplumsal alanda kullanılması durumunda bunu bir ayrımcılık olarak görmelerine sebep olduğu şeklinde izah edebiliriz.

Aynı şekilde ‘özürlü, sakat, engelli, çürük’ gibi ifadeler geçmiş dönemde yasa ve kanunlar içinde zikredilebiliyorken daha sonrasında bu ifadelerin dışlayıcı ve ayrımcı tabirler olduğu düşüncesi ile değiştirilerek sosyal çevrenin ve toplumsal bariyerlerin etkisinin de kabul edilmesiyle yerine ‘engellilik’ kavramının geçtiği ve yaygınlaştığını görmekteyiz.

Yeti yitimi; bedende bulunan bir uzvun veyahut organın bulunmaması ya da işlevini gösterememesi durumu şeklinde tanımlanabilir (...) Engelliliğin bireysel boyutunu ifade

ederken ‘yeti yitimi’ kavramı ile toplumsal boyutunu ise yine aynı şekilde ‘engellilik’ kavramının kendisiyle ifade etmekteyiz. Engellilik çalışmalarının ilerlemesi için bu iki yönlü bakış açısına sahip olmak gerekmektedir. Aynı kavram üzerinden hareket ederek ne ifade etmek istediğine odaklanmak ve ortak bir kanıya varmak mühimdir. Lakin uluslararası camiada ortak bir engellilik kavramının tanımı pek de olası görülmebilir. Bunun yerine engellilikte uluslararası camiada ortak standartların kararlaştırılmasına ve bu yönde politikaların izlenmesine ehemmiyet vermek gerekmektedir (Kahraman Güloğlu, 2021, s. 308). Engellilik hem bireysel hem de sosyal boyutlu bir olgudur. Bireysel boyutu insan bedenindeki biyolojik ve fizyolojik özelliklere ve işlevini yitirmesine atıfta bulunur ve ‘yeti yitimi’ kavramı ile izah eder. Sosyal boyutu ise doğrudan ‘engellilik’ kavramıyla ifade etmektedir. Kısacası engellilik; yeti yitimine sahip bireylerin karşılaştıkları toplumsal bariyerler neticesinde meydana gelmekte ve şekillenmektedir (Kahraman Güloğlu ve Karasu, 2023, s. 5).

Engelliliğe bakış açısı konusunda kültürler ve dinler arasında oldukça farklı görüş ve yaklaşımlara rastlamaktayız. Örnek vermek gerekirse; geçmiş dönemlerde Hristiyanlık dininde veya Roma döneminde engelli olan bireylerin bulundukları engellere sahip olma nedenlerinin aslında geçmiş hayatlarında yaptıkları bir hatadan ötürü yaratıcı tarafından cezalandırılmış oldukları düşüncesine sahip oldukları görülmektedir.¹ Eski Yunanistan’da engelli olarak doğan bebeklerin uçurumdan atılarak öldürüldüğünü hatta bazı dönemlerde bu engelli bireylerin cadı ya da şeytan gibi aşağılayıcı tanımlara maruz bırakılarak kendilerinden kurtulmaları gerektiği düşüncesi ile diri diri yakıldıkları² dahi tarih senaryolarında görülmektedir.

Bir başka örnek ve bakış açısı ile İslam dinine bakacak olursak; İslamiyet’te engelli bireyleri koruyup kollama, ihtiyaçlarını karşılamada yükümlülükler devlet ve topluma aittir. Batı toplumlarında engelli bireylere yönelik dışlayıcı ve karalayıcı tutumlar hâkimken İslam dininin hüküm sürdüğü toplumlarda her daim engelli bireylere arka çıkmıştır, tedavilerine odaklanılmıştır. İslam coğrafyasında buna yönelik darüşşifalar, akıl hastaneleri, su ve musiki yöntemleriyle tedavileri görmektedirken batı toplumlarında engelli bireylerin ifade ettiğimiz gibi yaptıkları bir hatadan ötürü ceza çektikleri, içlerine şeytan kaçtıkları gibi dışlayıcı söylemlerin olduğunu görmekteyiz.

¹ https://connect.springerpub.com/highwire_display/entity_view/node/108293/content_details

² <https://www.museumofdisability.org/virtual-museum/society-wing/society-timeline-exhibit/>
<https://www.historic-uk.com/CultureUK/Historic-Witch-Trials-Neurodiversity/>
<https://kerry-thompson.com/2024/10/31/history-of-witches-and-disability/>
<https://engelsizerisim.com/yazi/engelliler-tarihi>

Kur'an-ı Kerim'de yüce Allah uzun yıllar boyunca sıkıntı ve çeşitli hastalıklara maruz kalmış olan Eyüp aleyhisselam ile sonradan görme engelli olan Yakup aleyhisselam maruz kaldıkları zorluklara karşı dirayetli ve sabırla duruşlarından övgü ile bahsetmiştir (Karagöz, 2005, s. 99). İslam dininde örnek ve rehber olarak gönderilmiş olan peygamberlerle de engellilik olgusunu ele alması son derece kıymetlidir.

İslam dini engelli bireylerle gerek ilişkilerde gerekse bu bireylere iş imkânı sağlama, yardım etme hususlarında gerekli olan özeni göstermektedir. Engelli kimselere sağlanan yardımlar sadaka sayılmıştır. Bunun yanında Peygamber Efendimiz engellilere devlet yönetimi gibi önemli sahalarda görevler vermiş, böylelikle onların da toplum içerisinde üretken ve aktif konuma erişmeleri gerektiğine işaret etmiştir (Karagöz, 2005, s. 100).

İslam dünyasında Hz. Muhammed'den itibaren engelliler hiçbir zaman ikinci sınıf muameleye maruz kalmamışlar bilakis iş yapabilecek konumda olanlar toplumda gerek devlet işlerinde gerek eğitim sektöründe istihdam edilmişlerdir. Sonrasında kurulan İslam devletlerinde de aynı şekilde her daim engelli bireylere ihtimam gösterilmiş, iş yapamayacak konumda olanlar gerekli tedavilerin sunulması ile topluma yeniden kazandırılmaya çalışılmıştır (Küçükdağ, 2015, s. 83). Topluma kazandırılan bireyler hem bireysel olarak ilerleme hem de toplumsal olarak fayda sağlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nde engellilere yönelik pozitif ayrımcılığa gidilmiştir. Diğer herkes gibi onların da toplumda onurlu birer birey olarak yaşamaları sağlanmıştır. Zihinsel engelli olmayıp yine de denge kurmada zorluk çeken engelli bireylere devlet iş bulur, onları korur ve işlerine devam etmeleri sağlanırdı. Bunun yanında iş göremeyecek olan engelli bireyler vergilerden de muaf tutulurlardı (Küçükdağ, 2015, s. 93). Tarih sahnesinde İslam toplumlarına en iyi örneklerden biri olan Osmanlı Devleti'nin engelliler hususundaki hassasiyeti günümüze de rehber niteliğindedir.

Engellilerle ilgili hususlarda Kur'an-ı Kerim'de ayetlerle karşılaşmaktayız. Bunlardan birine örnek verecek olursak yüce Allah: “Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da size de güçlük yoktur (Bunlara yapamayacakları görev yüklenmez; yapamadıklarından dolayı günahkâr olmazlar.)” buyurmaktadır (Nûr, 24/61). Ayetten de anlaşılacağı üzere İslam dini kolaylık dinidir. Normal bireylerden istenilen yükümlülükler engelli bireyler üzerinde şartlarına göre düşmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de engellilik kavramlarının gerçek manası ile kullanılmaktan ziyade mecazi anlamda kullanıldığı görülmektedir. Kur'an'da bireylerin sahip olduğu engeller onları ayırtmaz, herkes tam bir kapsayıcılıkla ele alınmaktadır (Tezcan, 2007, s. 143).

Engelli olmak bir ayıp değildir veya bir eksiklik, kusur olarak görülmemelidir. Asıl hakikatlere karşı gözleri kör olanlar, duymayanlar, dilsiz olanlar manevi yönden birer engellidirler (Turşak, 2021, s. 228). Bu yönden engellilik olgusu ele alındığında sosyal hizmet uygulamalarından özellikle manevi sosyal hizmete önem verilmesi ve bu doğrultuda çalışma ve politikalar yürütülmesi yerinde bir davranış olacaktır.

Engellilik Sebepleri

Engelliliğin nedenleri; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere 3 alt başlıkta incelenebilir. Bu nedenleri de inceleyecek olursak;

1. Doğum Öncesi Nedenler: Akraba evliliği, anne doğum yaşı, kan uyuşmazlığı, gebelik esnasında alınmış olan birtakım ilaçlar, stres, şiddetli hastalıklar vs.
2. Doğum Sırası Nedenler: Göbek bağının bebeğin boynuna dolanması, erken ya da geç doğum, oksijen yetmezliği vs.
3. Doğum Sonrası Nedenler: Ateşli hastalıklar, bakımsızlık, yoksunluk, zehirlenmeler, kazalar vs. (Yavuz, 2016, ss. 15-16).

Engellilik sebeplerini incelediğimiz zaman önemli bölümünün önüne geçilebilir nedenler arasında olduğunu görmekteyiz. Genel itibari ile engellilik sebeplerini kaynaklarına göre sınıflandırdığımız takdirde bir takım kalıtsal sebepler, ana baba arasında kan hısımlığının bulunması, hamile annenin bu süreç içerisinde yaşamış olduğu stres, zararlı madde kullanımı, hastalık, yetersiz veya eksik beslenme gibi durumları sıralayabiliriz. Örnek olarak da verilmiş olan tüm bu nedenler tamamen kaçınılmaz durumlar değildirler. Bir takım genetik sebepler tıbbi araştırmalar neticesinde evvelden tespit edilebilir ve buna göre bir yol belirlenebilir. Doğum sırasında ve doğumun akabinde kazanılmış olan engelliliği değerlendirdiğimizde ise; yetersiz ve olumsuz şartlar içerisinde doğumun meydana gelmiş olması, psikolojik olumsuzluklar, bilinmeden gerçekleştirilen bazı teşebbüsler gibi nedenlerden dolayı gerçekleşmiş olabilmektedir. Doğum sonrasında gerçekleşen olaylar içerisinde; yaşanan kazalar, saldırılar, savaşlar, afetler sonradan engellilik durumunu meydana getiren temel nedenlerdendir. Bu nedenlere baktığımız zamanda esasında birçoğunun önlenabilir olduğu aşîkârdır (Atlı, 2022, s. 6).

Doğuştan engeli olan bireylerin engellilikleri neticesinde hissettikleri yetersizlik hissi genel itibari ile çocukluk döneminde, farklılıkları ise ergenlik döneminde daha çok gün gün yüzüne çıkmaktadır. Sonradan engelli olan bireylerde ise engellilik durumlarını engelli olmalarının ilk 5 yılında yoğun bir şekilde hissettikleri belirlenmiştir. Süreç içerisinde aile ve toplumun farkındalık düzeylerindeki artışın olumlu olduğu gözlemlenmiştir. Tıbbi tedavinin ardından fizik tedavi, rehabilitasyon, sosyal aktivitelere katılım engelli bireylerde mücadeleci ruhu arttırarak yaşam kalitelerini yükselttikleri tespit edilmiştir (Şenol ve Canpolat, 2022, s. 171).

Engellilik Türleri

Engel türlerini genel olarak yedi başlık altında ele almak mümkündür. Bunlar;

- **Ortopedik (Fiziksel) engel:** Kas ve iskelet sisteminde oluşan eksiklik, yetersizlik, işlev kaybı veya şekilsel bozukluk durumlarını kapsamaktadır. Yürümede güçlük, uzuv kaybı, serebral palsi, omurgada meydana gelen eğrilikler (skolyoz ve kamburluk) gibi durumlar bu engel sınıfına girmektedir.
- **Görme engeli:** Tek gözde veya her iki gözdeki görme kaybı ya da bozukluğuna sahip engel türüdür. Tam veyahut kısmi olabilir, bu sebeple körlük ve az görme şeklinde alt sınıflara ayrılabilir.
- **İşitme engeli:** Bireylerin işitme duyusundaki kısmi veya tam kaybı durumlarını kapsamaktadır.
- **Dil ve konuşma engeli:** Konuşulan dilin anlaşılmasında veya aktarılmasında, konuşmada veyahut akıcılığında zorluk yaşanması durumudur.
- **Zihinsel engel:** Zihinsel faaliyetler ve davranışlar esnasında önemli sayılabilecek derecede kısıtlamaları bulunan durumları ifade etmektedir.
- **Süreğen hastalıklar:** Böbrek yetmezliği, şeker hastalığı (diyabet), kalp rahatsızlıkları gibi kronik olan hastalıkların bazıları özel durumlarda engellilik raporu kapsamında değerlendirmeye alınabilmektedir.
- **Ruhsal ve duygusal engellilik:** Psikiyatrik rahatsızlıklar veya duygusal bozukluklar sebebi ile meydana gelen engelleri kapsamaktadır.
- **Çoklu engellilik:** Bireylerin birden fazla engellilik durumuna aynı anda sahip olması demektir (Çamurlu, 2024, ss. 15-21).

Tablo 1.1. Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin engel gruplarına göre dağılımları

Engel Grubu	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Görme	215.076	9,53
İşitme	179.867	7,97
Dil ve Konuşma	33.686	1,49
Ortopedik	311.131	13,78
Zihinsel	385.313	17,07
Ruhsal ve Duygusal	170.927	7,57
Süreğen Hastalık	917.259	40,63
Diğer	44.248	1,96

Kaynak: Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Nisan - 2023, s. 17)

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Ulusal Engelli Veri Sistemi üzerinden sunmuş olduğu güncel tabloda engellilik türlerinin oranlarının büyükten küçüğe doğru sıralaması; süreğen hastalıklar, zihinsel, ortopedik, görme, işitme, ruhsal ve duygusal, diğer, dil ve konuşma şeklindedir. Bu bağlamda araştırmamızda yoğunlukta yer alan ortopedik engelli grubu ve görme engelli grubunun etkili veriler sunması beklenmektedir.

2.2. Yük Hissetme ve Tükenmişlik Kavramları

2.2.1. Yük hissetme

İnsanoğlu doğduğu andan itibaren bakıma ihtiyaç duymaktadır. Ancak yaşamında ilerledikçe bu bakım ihtiyacı azalmakta ve kendi ayakları üzerinde durmaktadır. Ne var ki bazı olumsuz durumlar neticesinde engelli olabilmekte ve biranda kendini çaresizlik içinde bulabilmektedir. Hem maddi hem de manevi anlamda yük olduğunu hisseden engelli bireyler tükenmişlik içine girmektedirler. Özellikle de kendilerine devamlı bakmak durumunda olan aile bireylerine karşı. Doğuştan engelli olan bireyler ise bu duruma doğdukları andan itibaren maruz kaldıklarından dolayı daha fazla uyum sağlayabilmektedirler.

Kişinin yaşadığı olaylar karşısında kendisini tam anlamıyla istediği gibi ifade edememesi bireye duygusal manada yük oluşturmaktadır. Duygusal yük kişiden kişiye ve koşuldan koşula değişkenlik göstermektedir. Bu kapsamda toplum içerisinde yoğun şekilde duygusal yük ile karşı karşıya kalan grubun dezavantajlı grupların başında gelen engelli bireyler olduğuna dair toplu bir kanaatin varlığı söz konusudur. Engelli bireylerin kendilerini eksik, yetersiz, yük unsuru gibi olumsuz düşüncelerle görmesinin yanı sıra gerek ailesi gerek de çevresine karşı kendisini istediği şekilde açıklayamaması onları dezavantajlı olmayan bireylere kıyasla daha şiddetli bir duygusal yük ile karşı karşıya bırakmaktadır (Orhan ve Uysal, 2019, ss. 278-279).

Kılıç'ın (2019) ortopedik engelli katılımcılar üzerinden yaptığı çalışmada da sonradan engelli olan bireylerin doğuştan engeli sahip bireylere kıyasen daha fazla olumsuz algıya sahip oldukları görülmüştür.

Ulutaş, Ayhan ve Akın'ın yaptıkları çalışmaya baktığımızda (2019) sonradan engel sahibi olan bireylerin öğrenilmiş çaresizlik ve muhtaçlık duygusu ve kabullenme süreçlerinden geçtiği gözlemlenmektedir. Ayrıca yine aynı çalışmaya katılan katılımcıların ailelerine yük olduğu düşüncesinin kendilerine olumsuzluklar kattığını belirtmişlerdir (s. 9). Yine bu çalışmada manevi anlamda inancının kuvvetli olduğunu söyleyen bireyin çaresizlik duygusu gibi olumsuz düşünceleri atatabildiğini ifade etmiştir (s. 10). Bu kapsamda manevi sosyal hizmet uygulamalarının da önemine dikkat çekilmelidir.

Engelli bireyin bakımını üstlenen aile üyelerinin bakım hususundaki gönüllülükleri ve bu durumu engelli bireye ne şekilde yansıttıkları da önemli bir husustur (Ulutaş, Ayhan ve Akın, 2016, s. 9). Ulutaş, Ayhan ve Akın'ın yaptığı bu çalışmada bazı katılımcılarının aile üyelerine muhtaç olma, yük hissetme durumunun olumsuzluklarla baş etme hususunda olumsuz durumlara yol açtığını ifade ettikleri görülmüştür. Bazı katılımcılarda ise çaresizlik ve intihara meyillilik gibi özellikle sonradan engelli bireylerde gözlemlenen bu olumsuz durumların aile bağlarının güçlü olmasıyla atlatıldığı görülmüştür. Aile bireylerine olan bağlılıktan kaynaklanan 'sevdiklerini üzmemeye' isteğinin kişinin zorla da olsa olumsuz düşüncelerine direnerek normal yaşantısına dönmeye çabaladığı gözlenmektedir. Bazı katılımcıların ise bu olumsuz durumlardan kurtulma nedeninin manevi inancının kuvvetli olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu da bizlere manevi sosyal hizmet olgusunun önemini göstermektedir. Bunun yanında katılımcıların genelinin yeti yitimi sonrası aile üyeleriyle olan bağlarında değişim hissettikleri saptanmaktadır.

Bu bağlamda engelli bireylerin yük hissetme olgusu göz ardı edilmemesi gereken önemli bir faktördür.

2.2.2. Tükenmişliğin tanımı

Bazı araştırmacılara göre tükenmişlik; ‘stres ile mücadelede başarısızlıkların neticesi’ şeklinde tanımlanmaktadır (...) Tükenmişlik olgusunun merkezi ‘Duygusal Tükenme’dir. Kişi; geçmişe kıyasla eskisi kadar verimli, sorumluluk sahibi olmadığını düşünmeye başladığında duygusal tükenmişlik içerisine girmeye başlar ve engellenmişlik hissiyle dolmaktadır (Temel, 2015, s. 130). Tükenmişlik sendromu olarak da adlandırılan tükenmişlik durumuna yakalanma kişinin; içinden çıkılmasının mümkün olmadığını düşündüğü bir durumda kendisini kapana kısılmış hissetmesi durumudur. Bu durum sinsice ve yavaşça ilerleyen bir süreçtir (Mikolajczak ve Roskam, 2019, s. 67).

Toplumsal bariyerlerle karşı karşıya kalan engelli bireyler, yaşamlarının birçok evresinde zorluklarla baş etme durumunda kalırlar. Bu güçlükler karşısında da öfke, depresyon, kaygı gibi psikolojik açıdan yıpratıcı birçok duyguyla yüzleşme olasılıkları daha fazla olabilmektedir. Farklılıklar bireylerin psikolojik yaşantılarına da tesir etmektedir (Tüccar, 2015, s. 10).

Duygusal anlamda yorgun hissetme kişide fiziksel sorunlara da yol açabilmektedir. Tükenmişlik içerisinde olan bireylerde meydana gelen yorgun hissetme durumu, bir boşluktaymış hissiyatına kapılma, kendini devamlı bir halsizlik içerisinde bulma, buna bağlı olarak uykusuzluk problemleri, gerginlik hissi gibi olumsuz durumlar içerisinde olma kişinin hem fiziksel hem de psikolojik olarak hastalıklara açık durumda olmasına sebebiyet verebilmektedir. Tükenmişlik durumu bireylerin yalnızca fiziksel manada değil ruhsal sağlıkla da alakalıdır (Kafadar, 2014, s. 16).

Cherniss Tükenmişlik Modeli bu kapsamda çalışmamızı açıklamada uygun modellerden biridir. Bu modele göre; tükenmişlik belli bir zaman dilimine yayılmış ve bir süreç neticesinde meydana çıkmış bir olgudur. Bu süreçte stres faktörlerine karşı bir tepki ile başlayan durum psikolojik bağ koparmaya kadar ilerleyebilir. Bu stresin meydana gelmesinin sebebi çevresel faktörlerin kişinin baş edebilme kapasitesini aşmasıdır (Temel, 2015, s. 37).

Tükenmişlik nedenleri esasında bireyin idealleri-hedefleri ile ilişkili bir konudur. Tükenmişlik içerisinde olan birey bağlı olduğu bir bağdan, ilişkiden veyahut da hayat biçiminden beklentilerini karşılayamama ve bundan dolayı da hayal kırıklığı, bitkinlik gibi hislere kapılmaktadır. Kişinin beklentileri yaşantısının çok üzerinde ise bu beklentilerine erişebilmek

için de ısrar edici eylemlerde bulunuyorsa bunu başaramaması ya da beklentisini karşılayacak kadar gerçekleştirememesi halinde bulunduğu bu vaziyetten rahatsız olacak ve kendi kendine iç çatışmalar, çekişmeler içerisine girecektir. Neticede bu kendisine bir çöküş yaşatacak, hayat enerjisinin ve dahi işlevsellik durumunun tükenişi olacaktır (Taş, 2017, s. 48).

2.3. Ailede Engellilik ve Psikososyal Etkiler

Aile, bireyin toplumsal hayata dahil olmasında ilk adımı attığı en önemli kurumdur. Aile ve evlilik müesseseleri her ne kadar değişen ve gelişen toplumla birlikte kapsam ve içerik açısından kendisinde de bir takım değişikliklere gittiyse de işlevi bakımından halen toplumun yapı taşı konumundadır (Uzunoğlu, 2019, s. 91). İnsanoğlunun en temel özelliklerinden biri belli gruplar, topluluklar içerisinde yaşamalarıdır. İnsanlar daima birbirleriyle iletişim ve etkileşim içerisindeyler. Sosyolojik açıdan yapılan sınıflandırmalara baktığımızda sosyal gruplar birincil ve ikincil olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. Aile ise bu grupların ilkinde ve en önemli yerde yerini almaktadır. Aile toplumun temelini oluşturan başlıca sosyal örgüttür (Uzunoğlu, 2019, s. 28).

İnsanların bir araya geldiği hemen hemen her ortamda bir takım problemlerin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bilhassa da engelli bireye sahip aileler içerisinde problemlerin olması durumu diğer ailelere kıyasla açıkça daha fazladır. Engelli bir bireye sahip aile içerisinde özellikle psikolojik anlamda yıpranmalar ve problemler başta olmak üzere birçok problem yaşanmaktadır (Yılmaz, 2020, ss. 29-30).

Aile engelli bir aile üyesinin bakımını üstleneceğini anladığı zaman bir hayal kırıklığı içerisine girmekte ve bu durumun neticesinde de ruhsal ve duygusal anlamda gelgitler yaşamaktadırlar. Elbette verilen tepkiler aileden aileye değişebilmektedir lakin ailenin belli bir süreçten geçeceği aşikârdır (Uzunoğlu, 2019, s. 34). Bu süreç boyunca aile içerisinde yaşanan durumlar, verilen tepkiler bu sürecin asıl sebebi olan engelli bireyi de doğrudan etkileyeceği kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Her ailede bulunan sorunlar, meydana gelen güçlükler, aile içinde gerçekleşmekte olan iletişimdeki aksamalar ya da yanlış anlamalar, ebeveynlerin rollerini gerçekleştirirken hatalar, aile fertlerinin birbirlerinden beklentilerinin tam manası ile karşılanamaması gibi süreç içerisindeki olumsuz durumlara engellilik deneyimi de dahil olduğu vakit normalde gerçekleşebilecek olan bu sorunlar daha yoğun bir şekilde yaşanabilmektedir (Özdemir, 2018, s. 18).

Tükenmişliği etkileyen bazı özellikler cinsiyet, yaş, eğitim, sosyal destek, beklentiler vb. şeklinde sıralanabilir. Sosyal faktörler göz önüne alındığında tükenmişliğin önemli belirleyicilerinin aile yapısı ve alınan sosyal destekler olduğunu görmekteyiz. Tükenmişliği minimize etmekte doyumlu bir aile yaşantısı yaşıyor olmak, arkadaşları ve dostları ile sorunlarını paylaşarak çözüme kavuşturabiliyor olmak etkili faktörlerdendir (Temel, 2015, s. 32). Bu nedenledir ki aile içinde yaşanan olumsuzluklar, iletişimsizlikler, doyumsuzluklar engelli bireylerin tükenmişliklerini daha da olumsuz yönde etkilemektedir.

Tükenmişlik kavramı, aile ile ilişkili olarak da aile tükenmişliği kavramı aile bireylerinin birlik ve bütünlüğünü bozan bir olgudur. Aile bütünlüğünü yıpratan bazı krizler, travmatik durumların meydana gelmesi ile aile üyelerinin birbirleri ile uyumunun, anlaşmanın bozulması olarak ifade edilebilir. Aile bireylerinin hiçbir menfaat beklemeden aralarında gerçekleştirdiği karşılıksız sevgi ve desteğin yaşadıkları ön görülemeyen zorluklar neticesinde azalması, aralarındaki iş birliğinin sekteye uğraması ve neticede birlikteliklerinin sarsılarak aile tükenmişliği yaşamalarına sebebiyet vermektedir (Taş, 2017, s. 48).

Bakım yükünü üstlenen aile bireylerinde bakımı yapılmakta olan kişiyle beraber ortak bir yaşam sürdürüyor olmak ve gündelik yaşantıda meydana gelen sıkıntıları olumsuzluklar vb. aile bireylerinin tükenmişlik sendromu yaşamasına neden olmaktadır (Yılmaz Dileköz, 2003, ss. 41-42).

Bolat'ın (2013) yapmış olduğu çalışma ve araştırma incelendiğinde engelli bireylerin bakımını üstlenen ailelerin hemen hemen hepsinde ciddi tükenmişlik ve yıpranmaların mevcut olduğu görülmektedir. Bakım yükünü üstlenen aile bireylerin tükenmişliği özellikle psikolojik anlamda bir çöküşle karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmadan hareketle bu tükenmişlik içerisinde bulunan aile üyelerinin ister istemez bu durumu engelli olan ve bakımını üstlendikleri bireye yansıtımları kaçınılmaz bir durumdur. Esasen bakım yükünü üstlenen bireylerle birlikte asıl engelin sahibi olan bireyler aile içinde bir tükenmişlik içerisinde olması kaçınılmazdır. Gerek kendini yük hissetme ile gerekse bakım yükü bulunan ailelerin yıpranmışlığı ile aile içi tükenmişlik söz konusudur. Engelin çeşidine ve durumuna göre tükenmişlik deneyimlerinde-düzeylerinde farklılıklar mevcut olsa da varlığı kaçınılmazdır.

Öztürk'ün (2023) yaptığı çalışma da katılımcıların sıklıkla kullandığı ifadelerle baktığımızda engelli bir bireyin bakımını üstlenen ailelerde diğer aile üyelerini ikinci plana atma durumunun sıklıkla gerçekleştiğini gözlemliyoruz. Bu ayrımcılığın farkında olan engelli

bireylerin bu duruma kendilerinin sebebiyet verdiklerini düşünerek kendilerini suçlama eğilimleri oldukça olası bir durumdur. Burada engelli birey de dahil olmak üzere aile üyelerinin her birine verilecek olan destek ve gerekli bilinçlendirme çalışmalarıyla bunun önüne geçilmesi gerekmektedir.

İleri (2023) yapmış olduğu çalışma neticesinde engelli bir çocuğa sahip olan aile bireylerinin engelli çocuğa sahip olmayan ailelere kıyasla birbirleriyle aralarındaki ilişkilerin daha fazla olumsuz yönde etkilendiğini tespit etmiştir (İleri, 2023, s. 129). Aile üyelerinin bilhassa da ebeveynlerin arasında yaşanan bu olumsuzlukların engelli bireye yansması da kaçınılmaz bire gerçekliktir. Artan tükenmişlik durumunun daha da ileri boyutlara taşınmaması ve yıpratıcı olmaması maksadıyla bu durumun önüne geçilmesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü toplumun yapı taşı ailedir ve ailenin sarsılması gelecek nesilleri, sosyal refahı, vb. birçok olguya olumsuz yönde tesir edecektir.

2.4. Manevi Sosyal Hizmet Yaklaşımı

Son dönemlerde bütüncül değerlendirmeler üzerinden yapılmakta olan vurgular sosyal hizmetin maneviyatı göz önünde bulundurması gerektiğinin önemli sebeplerindendir. Sosyal hizmetin beden, zihin ve ruh üzerinden bütüncül bakış açısıyla hizmetler sunması önemli bir yol haritasıdır (Mathews, 2017, ss. 33-34). Merkezinde insanın bulunduğu bir disiplin ve meslek alanı olan sosyal hizmet, kişiyi fiziki, psikolojik ve sosyal boyutlarının yanında en az onlar kadar manevi boyutları ile de değerlendirmek durumundadır. Nitekim insan yalnızca düşünen, fikir üreten bir varlık değil aynı zamanda hisleri olan, duygulanabilen ve tabii ki inanan bir varlıktır (Ceylan ve Kesen, 2023, s. 178). Buradan hareketle temelini insan ve insana hizmet olgusu oluşturan bütün meslek ve bilim dallarının bütüncül bir yaklaşım sergilemesi ve kişilerin her anlamda iyilik haline erişebilmelerini hedeflemeleri başlıca yapılması gerekendir.

İnsanın bulunduğu sosyal ortamın ve çevresel faktörlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunan kuramların hepsi, temsilcilerinin insana karşı tutundukları tavır ve bakış açılarından yola çıkarak problemlere ve gereksinimlere dair çözümler sunmaya çalışmaktadır. Bu kuramlar doğrultusunda insanın ruhsal yapısını ve çevresi ile olan ilişkisini anlamaya çalışan sosyal hizmet uzmanları – sosyal çalışmacılar da muhakkak maneviyat olgusunu ele almak durumundadırlar (Karataş, 2020, s. 83). Her birey biyopsikososyal ve tinsel olmak üzere dört boyutta ele alınmaktadır. Her ne kadar literatürde yalnızca ilk üç boyut ele alınıyor da olsa tüm bireylerin son derece önemli olan tinsel boyutu da mevcuttur. Çünkü bu boyut

dolaylı yoldan ilk üç boyuta da tesir etmektedir. Tinsel boyut kişinin inançlarını, değerlerini kapsamaktadır. Buna genel olarak maneviyat olgusu da denilebilir.

Kişinin yaşamına dair algılaması, davranışları, anlamlandırmaları, tutumu din ve maneviyat üzerinden şekillenmektedir. Zira kişinin manevi tarafı fiziksel sağlığı kadar psikososyal anlamdaki sağlığından mutluluğuna, yaşam kalitesinden, doyumuna kadar her alanda tesir etmektedir (Ceylan ve Kesen, 2023, s. 183).

Maneviyat sadece bir dine mensup olmakla sınırlı gibi algılsa da inanan veya inanmayan her insanda mevcuttur. Maneviyat olgusu esasında değer vermek ile ilgilidir. Kişinin değer verdiği inandığı her olgu maneviyatı oluşturmaktadır. Her insanın kendisine göre manen değerli gördüğü bir inanç, bir düşünce, bir varlık bulunmaktadır. Bu kimisine göre bir yaratıcıya inanmak iken kimisine göre inanmamak da olabilmektedir. Bu bağlamda maneviyat kişilerin zor anlarında kendileri için anlamlı olan düşünce veya inanış ile destek bulabilmeleri hususunda etkili bir unsurdur. Elbette ki bir dine inanan kişilerin özellikle engellilik gibi tükenmişliğe yol açabilecek dönemlerinde baş etme durumunda daha etkili sonuçlara ulaştığı görülmektedir.

İslamiyet'e göre insanoğlu değerli bir varlıktır ve bu değeri fiziki yapısı itibari ile değil manevi yapısı ile almaktadır. İslam toplumlarında engelli ve hasta olan dezavantajlı gruplara her daim şefkat ve merhamet ile yaklaşmış, batı dünyasındaki gibi kesinlikle dışlanmamış olup gerekli olan yardım ve destekler sunulmuştur. Çünkü inançlı kimseler yaşadıkları dünyanın bir sınav yeri olduğunu bilir ve herkesin başına her an olumsuzluklar gelebileceğinin idrakindedirler (Sancaklı, 2015, s. 183). Bu da herkesin sağlıklı olsun engelli olsun durumunu bir eksiklik ya da bir fazlalık olarak görmemesine ve toplum içerisinde dışlama veya dışlanma olaylarının azalmasına sebebiyet vermektedir. Din ve maneviyat olgusu aslında temelinde bireylere yönelik bir eğitim, bilinçlendirmedir de.

Yapılmış olan çalışmalar ve araştırmalar göstermektedir ki bireylerin engellilik ile baş etmesinde birçok unsur etkilidir. Din olgusu ise bu unsurların başlıca olanıdır denilebilir. Dinin beraberinde getirmiş olduğu olgular, öğretiler kişinin bulunduğu engellilik durumunu kabul etmesinde ve bu durumu sindirerek bulunduğu koşula uyum sağlamasında destekleyici niteliktedir. Dinî pratiklerin kişinin yaşantısında maruz kaldıkları problemler karşısında bir çıkış-çözüm yoludur. Bu pratikler bireyin yaşamındaki belirsizliklere karşın kendisini güven içerisinde hissetme ve karşı karşıya kaldığı olumsuzluklara göğüs germesini destekleyici niteliktedir (Yılmaz, 2020, s. 39). Manevi hizmet yalnızca hizmetten faydalanan kişiler

veyahut da hastalar değildir, uygulayıcı olanlara da olumlu anlamda katkıları vardır (Mathews, 2017, s. 150).

Misal verecek olursak; İslam dini insana her daim en üst düzeyde değer vermektedir. Ve bu değeri kişinin diline, ırkına, güzelliğine, zenginliğine veyahut sağlık durumuna engelli olup olmamasına bakarak vermez. Bilakis kişinin ahlakına, ibadetine, iyi huyuna kısacası takvasına bakarak bu değeri atfeder. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Sizin en hayırlınız, takvada ileri olanınızdır." (Hucurat, 49/13) buyrulmuştur. Buradan hareketle Müslüman olan engelli bir birey Kur'an-ı Kerim'de de bahsi geçen ayete dayanarak engelini yeti yitimini bir eksiklik olarak görmekten uzaklaşacak, belki de takva yönünden kendini geliştirerek hissettiği boşluğu tamamlayacaktır. Bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu açıdan baktığımız zaman 'Manevi Sosyal Hizmet' uygulamalarının bu kapsamda daha da önem kazandığını söyleyebilmemiz mümkündür.

Sosyal yansımaları bulunan manevi gerekliliklerin karşılanması ve manevi yöndeki problemlerin giderilmesi, manevi sosyal hizmet kapsamına girmekte olup her insanın da hakkıdır. Manevi sosyal hizmet alanı mesleki açıdan yürüttüğü faaliyetleri yalnızca insanların bu hizmete ihtiyaçları olmasından dolayı değil bu hizmetin kişilerin bir hakkı olmasından ötürü de gerçekleştirmektedir (Seyyar, 2010, s. 188). Bireylerin haklarını koruma ve savunuculuğunu yapmasında önemli bir temsilci olan sosyal hizmet alanı, manevi boyutu bir hak savunuculuğu bağlamında da korumalıdır.

Sosyal hizmet uzmanları genellikle ortak paydaşları ile hareket etmektedirler. Yalnız başlarına uygulayıcı olarak çalıştıkları durumlar azdır, genellikle multidisipliner çalışmalar yürütmektedirler. Buna istinaden sosyal hizmet uzmanları müracaatçıları tedavi etme ve donatma şekillerine dayanarak manevi bakıma olanak sağlayan kurum ve kuruluşlar tarafından istihdam edilmelidirler (Mathews, 2017, s. 133).

2.5. Güçlendirme Kuramı

Güçlendirme kuramı veya güçlendirme yaklaşımı bireylerin karşılaştıkları zorluklarda, problemlerde kendi başına ayakta durabilecek konuma erişebilmeleri hususunda desteklenmesini amaçlamaktadır. Sosyal hizmetin temel görüşlerinden olan bu kuram kişileri olumsuz koşullarla karşılaşması durumunda bireyi sürece dahil ederek problemlerin üstesinden gelebilecek seviyeye erişebilmesine imkân sağlamaktadır. Kişi adına o sorunu ortadan kaldırmaktan ziyade bireyin o sorunu kaldırması maksadıyla kendisine destek

olunmasını hedeflemektedir. Bu gibi durumlarda bireyin en etkili şekilde toparlanmasına ve güçlenmesine imkân sağlayan boyut manevi boyuttur.

Kriz ve travma gibi olağanüstü durumlarda insanlar karşılaştıkları olumsuz durumları inançlarından destek alarak bir anlamlandırmaya gitmekte manevi başa çıkma yetilerini kullanmaktadırlar. Sosyal hizmetin bütüncül bakış açısı bireyin güçlenmesine ve iyi olma durumunun gelişmesine yardımcı olan aşkın boyutun göz önünde bulundurulması planlı değişim sürecine oldukça önemli katkılar sunacaktır (Karataş, 2020, s. 95) Bütün bilim dallarına baktığımız zaman maneviyat olgusundan kopuk kaldıklarını ve bunun da tıp ile bilim dallarının gelişiminde olumsuz etkiye sahip olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamdaki konular genellikle fizikî boyutu ile ele alınırken Batı dünyası bu hatasının farkına vararak alternatif arayışlar içerisine girmiştir. İnançların, maneviyatın insanların yaşadıkları sorunları ile baş etmedeki rolü bilimsel açıdan da kabul görmektedir (Seyyar, 2010, s. 80). Bundan hareketle güçlendirme kuramının etkili olduğu sahalardan birinin manevi boyut olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

2.6. Ekosistem Kuramı

Sosyal çalışmacıların dolayısıyla sosyal hizmetin sıklıkla kullandığı yaklaşımlardan biri olan genelci bir bakış açısı temeline dayanan kuram/yaklaşım ‘ekolojik kuram’ ya da ‘ekolojik yaklaşım’ olarak adlandırılmaktadır. Bu bakış açısı daha çok geniş alana ve serbest yapıya sahiptir. Sistemi anlamak maksadıyla detaya indiğimizde şu örneği vermek yerinde olacaktır. Nasıl ki bir insanın kas sistemi, dolaşım sistemi, sinir sistemi vd. kendi içerisinde ayrı ayrı yapılsa ve buna rağmen birindeki rahatsızlık diğerini de etkiliyorsa ekolojik kuram da bu temele dayanmaktadır (Yıldırım ve Yıldırım, 2008, ss. 120-123). Birey tek başına bir sistem olarak var olsa da örnekte olduğu gibi çevresel faktörlerden kaynaklanan her hareketlilik kendisine de tesir edecektir. Buna mukabil sosyal hizmet alanında benimsenen ve sosyal hizmetin kendisini etkili şekilde tanımlayabileceği kuram ekolojik kuramdır denilebilir.

Bireyden ziyade toplumu tamamı ile ele alıp genel bir sistem olarak gören ve sistemin içerisinde meydana gelen koşullardan bireylerin nasıl etkilendiklerine ve çevrelerini de ne şekilde etkilediklerine odaklanan yaklaşım şekline ekolojik kuram denilmektedir. Bir diğer ismiyle ekosistem yaklaşımı olarak adlandırılan bu kuramı çalışmalarında referans olarak alan araştırmacılar analizlerini de bütüncül ve kapsayıcı bir bakış açısıyla ele almaktadırlar (Akyıldız, 2021, ss. 27-28). Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ekosistem kuramı da göz önünde bulundurularak çevresel faktörlerin ne derece etkilerde bulunduğu tespiti

yapılmış ve değerlendirmeler sunulmuştur. Keza sunulan çözüm önerileri de bu doğrultuda yalnızca bireye odaklı değil tüm çevresini yani ekosistemini dahil edecek niteliktedir.

Sistem kuramı ve ekolojik yaklaşım ana hatları ile fazlasıyla benzerdir. Farklı bir terminolojiye de sahiptirler elbette ama sıklıkla beraber anılırlar (Attepe Özden, 2015, s. 33). Literatür incelendiğinde bu iki kuram genellikle birlikte zikredilmektedir. Buna karşılık biz çalışmamızda sistem kuramı ifadesinden ziyade ekosistem kuramını ya da ekolojik yaklaşımı kullanmayı tercih etmiş bulunmaktayız.

3. YÖNTEM, BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde çalışmanın yöntemi ve deseninden bahsedilecek olup sonrasında araştırma sonucunda elde edilen bulgulara değinilecek ve yorumlamalarda bulunulacaktır. Daha kapsamlı ve detaylı yorumlamalar ise çalışmanın 4. ve 5. bölümlerinde ele alınacaktır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılmıştır. “Bir problemin çözümüne ilişkin gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanan nitel araştırma, daha önceden bilinen veya fark edilmemiş problemlerin algılanmasına, probleme ilişkin doğal olguların gerçekçi bir şekilde ele alınmasına yönelik öznel-yorumlayıcı bir süreci ifade etmektedir.” (Seale, 1999: akt. Baltacı, 2019, ss. 369-370).

Nitel Araştırma

Sosyal veya beşerî bir sorunu bireylerin veyahut grupların nasıl yorumladığını, nasıl algıladıklarını anlamaya ve keşfetmeye dayalı olan araştırmalara nitel araştırmalar denilmektedir (Bütün, 2016, s. 4). Nitel veya derin şeklinde adlandırılmakta olan görüşme türünün, yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış görüşme olarak da isimlendirildiğini görmekteyiz. Nitel araştırmaların temelini kişilerin bakış açıları, anlamlandırmaları, savundukları fikirleri ve görüşleri oluşturmaktadır. Araştırmacı durumları katılımcıların gözlemlerinden görmeye çalışarak gerekli değerlendirmeleri ortaya koymaya odaklanmaktadır. Bu nedenle nitel araştırmalardaki görüşmeler yüzeysel olarak kalmamakta ve derinlemesine bilgi edinmeye odaklanmaktadır (Kuş, 2012, s. 87). Bundan dolayıdır ki nitel araştırmalarda araştırma grubu sınırlı sayıda tutulmakta, nicel çalışmalara kıyasla daha az katılımcı ile yürütülmektedir. Yürüttüğümüz bu çalışmada da katılımcı sayısı kısıtlı tutularak daha derin incelemeler yapılmış olup detaylı sonuçlara erişilmiştir.

Bir sorunun ya da konunun keşfedilmesi istenildiğinde nitel araştırma kullanılmalıdır. Ayrıca kompleks bir konu hakkında detaylı bir değerlendirme sunulmak ve çalışmadaki katılımcıların araştırılan problem ya da konuyu nasıl ele aldıkları tespit edilmek istenildiğinde kullanılması en yerinde olan araştırma şekli nitel araştırmadır (Budak ve Budak, 2015, ss. 47-48). Araştırmacıların ana hedefi bu verilere ulaşabilmektir ve incelemelerini de bu doğrultuda sürdürmektedirler. Bu nedenle yürüttüğümüz çalışma için nitel araştırma türünü kullanmayı tercih etmiş bulunuyoruz.

Nitel görüşmeler esnasında araştırmacı yalnızca sabit sorular ve yanıtlar aramazlar. Katılımcıların konuya dair paylaşmak istediği, yorumladığı, savunduğu, kendi fikrini barındıran ne kadar görüş var ise bunları derinlemesine keşfetmek ister. Bu tarz görüşmelerde sayısal verilerden ziyade yorumlamalar ön plana çıkmaktadır (Akmehmet Şekerler, 2021, s. 192). Bu doğrultuda gerekli mülakat soruları açık uçlu olarak oluşturulmuş olup katılımcıların fikirleri derinlemesine tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birgilli'nin (2021) de ifade ettiği üzere temellendirilmiş kuram ulaşılması planlanan hedefler doğrultusunda gerek araştırmada gerekse veri çözümleme esnasında kullanılabilir. İnsanın devamlı çevresi ile etkileşim halinde olması katılımcılardan sözlü iletişim doğrultusunda veri toplanırken etkileşimlerden kaynaklanan ve verilere dayanarak kuram bulma eğilimidir (Birgilli, 2021, s. 109). Temellendirilmiş kuram ilkesine dayanarak çalışma için saha araştırılmasına çıkılmadan evvel taslak niteliğinde belli bir modelleme yapılmış ve mülakat soruları araştırmaya en üst düzeyde katkı sağlaması hedeflenerek oluşturulmuştur.

Ayrıca araştırma sonucunda elde edilen görüşme verileri kısmen söylem analizine dayanarak da değerlendirilmiştir.

Söylem analizi soruna dair kesin çözümler ortaya koymaz lakin sorunu daha kavrayıcı bir bakış açısı ile ele alarak kavramaya yardımcı olur (Akturan, Domaç, Semiz, Tosun, Tahminciler ve Bağcı, 2013, s. 25).

Fenomenolojik Kuram

Fenomenolojik yaklaşım kişinin şahsi evreninin araştırılmasıdır. Fenomenolojik yaklaşımın ana bileşenini kişilerin bireysel tecrübeleri meydana getirmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde çalışma yürüten araştırmacı katılımcıların şahsi tecrübeleri ile ilgilenmekte ve bireylerin olaylara-durumlara yükledikleri anlamlara yönelmektedir. Bu yaklaşıma göre tek standart bir doğru yoktur. Kişiden kişiye değişir ve çeşitlenir. Bu çeşitlilik bireyin yaşadığı ortamdan, koşullardan ötürü çeşitlenir (Akturan ve Esen, 2013, s. 84). Çalışmalarında fenomenolojiyi kullanmak isteyen araştırmacılar genel itibari ile yalnızca tek bir kişiye ait olan ifadelere, durumlara, açıklamalara vd. yer vermekten ziyade tüm katılımcıların arasında olan benzerliklere, ortak noktalarına odaklanmaktadırlar (Sart, 2021, s. 77).

Yürütülen çalışmada kısıtlı sayıda katılımcının sorulan sorulara verdiği cevaplar üzerinden ortak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda gerekli grafikler oluşturulurken fenomenolojik kuram göz önünde bulundurularak ortak ifadeler üzerine de tespitler ve değerlendirmeler yapılmıştır.

3.2. Araştırma Grubunun Belirlenmesi

Araştırma grubunu 6'sı doğuştan, 6'sı sonradan engelli olmak üzere eşit sayıda erkek ve kadın olması kaydı ile toplamda 12 fiziksel engele sahip olan kişi araştırma için görüşmelerce belirlenmiştir. Bursa ilinin Orhangazi ilçesinde ikamet etmekte olan bu bireylere Kartopu Örneklem Tekniği ile ulaşılmış olup tüm katılımcılar 18 yaşından büyük, reşit kimselerdir.

Tablo 3.1. Katılımcıların fiziksel engel durumları

1KDE³	Doğuştan kalça çıkıklığına bağlı ortopedik engellilik durumu (yürüyememe) bulunmaktadır. Lakin 9-27 yaşlar arasında kısmi de olsa destek alarak yürüyebilme durumu söz konusu olmuştur. Daha sonra tekrardan bütünü ile yürüme yetisi kaybedilmiştir.
2ESE	Motor kazası sonucunda uzuv kaybına (sağ bacak) bağlı ortopedik engellilik durumu (yürüyememe) söz konusudur. Bunun yanında kaza sonucu sağ gözde tamamı ile sol gözde ise kısmi görme kaybı mevcuttur.
3ESE	9 yaşında geçirilen çocuk felci sebebi ile ortopedik engellilik (yürümede kısmi aksaklık) durumu bulunmaktadır.
4KDE	Doğuştan gelen ağır görme bozukluluğun ilerlemesi ile lise zamanında bütünüyle görme yetisini kaybetme durumu bulunmaktadır. (Işığa karşı hafif duyarlılık söz konusudur ancak bu durum gün geçtikçe azalmaktadır.) Katılımcının görme engeli aileden gelen genetik bir faktördür.
5EDE	Doğuştan gelen ortopedik engel durumu (yürüme ve konuşmada zorluk) mevcuttur.
6EDE	Doğuştan gelen ortopedik engel durumları (cücelik ve kamburluk) söz konusudur. Bunun yanında kısmi görme engeli bulunmakta ve özel gözlük kullanmaktadır.
7KSE	15 yaşında aniden geçirilen beyin kanamasına bağlı ortopedik engellilik durumu (yürüme gibi hareket noktalarında kısıtlılık) bulunmaktadır.
8EDE	Doğuştan ortopedik engellilik (yürüme engeli) durumu mevcuttur.

³ İlk sayı katılımcı numarasını, ilk harf cinsiyetin baş harfini (E = Erkek / K = Kadın), son iki harf ise doğuştan engelli bireyler için (DE) sonradan engelli bireyler için (SE) şeklinde belirtilmiştir.

Tablo 3.2. (Devam) Katılımcıların fiziksel engel durumları

9KSE	2,5 yaşında aniden gerçekleşen ortopedik engellilik (yürüyememe) bulunmaktadır.
10ESE	Askerden sonra aniden nükseden bir hastalıkla yatalak kalma ve akabinde kısmi iyileşmeler sonucunda geriye kalan duruş bozukluğuna bağlı ortopedik engelli olma durumu söz konusudur.
11KSE	1 yaşında geçirilen çocuk felci ile beraber ortopedik engelli (yürüyememe) durumu bulunmaktadır.
12KDE	Doğuştan gelen ortopedik engellilik (fiziksel gelişimde gerilik) mevcuttur.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri mülakat tekniği ile toplanmış olup 12 katılımcıdan 11'i ile yüz yüze görüşme yapılmış olup 1 katılımcı ile telefon üzerinden görüşme sağlanmıştır. Aydınlatılmış Onam Formu 12 katılımcıdan 10'u tarafından imzalatılarak yazılı beyanat alınırken telefonda görüşülen 1 katılımcı ile yüz yüze görüşme sağlanan lakin görme engeli bulunan 1 katılımcıdan sözlü gönüllük beyanı alınmıştır.

3.4. Verilerin Analiz Edilmesi

12 katılımcı ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bilgiler ilk başta birebir olarak yazıya geçirilmiş olup daha sonrasında MAXQDA programına yüklenerek gerekli analizleri yapılmış ve değerlendirmeye alınmıştır.

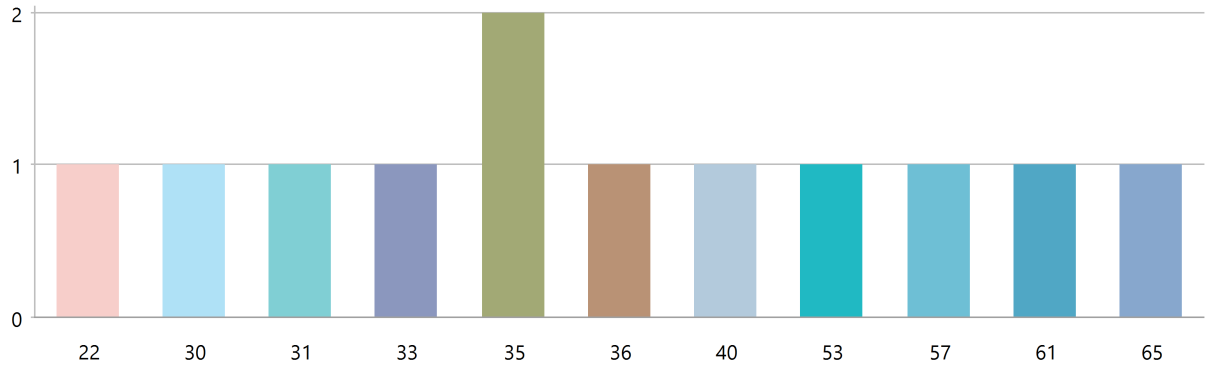
3.5. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde; yapılmış olan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular şekiller ile sunulacak olup kısmi yorumlamalarda bulunulacaktır. Detaylı yorumlama ve değerlendirmeler bir sonraki bölümlere bırakılmıştır.

3.5.1. Katılımcıların demografik özellikleri

Bu başlıkta mülakat görüşmeleri gerçekleştiren 12 katılımcının demografik bilgilerine yönelik sorulan 9 soru ve alınan yanıtların istatistiksel verilerine yer verilecektir.

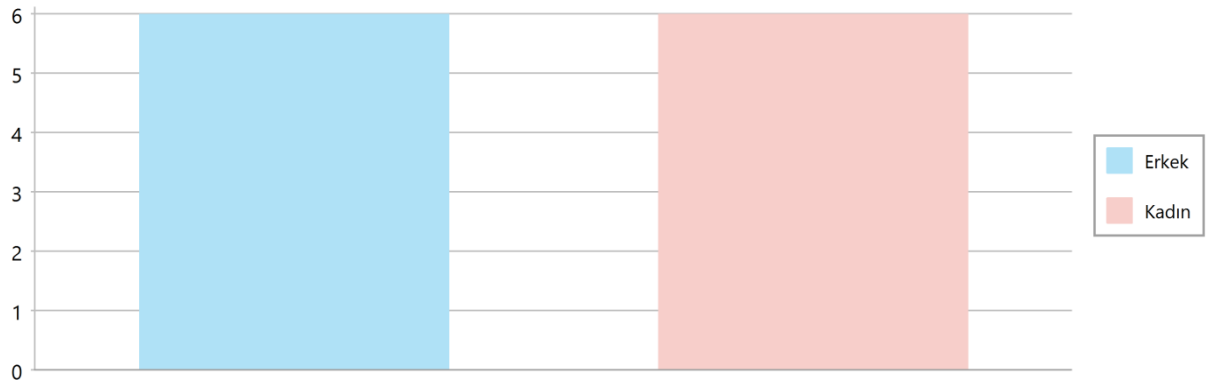
3.5.1.1. Katılımcıların yaş dağılımı

Şekil 3.1. Yaş Dağılımına İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmelere katılım sağlayan engelli bireylerin yaşları sırası ile 22, 30, 31, 33, 35, 35, 36, 40, 53, 57, 61, 65 şeklindedir.

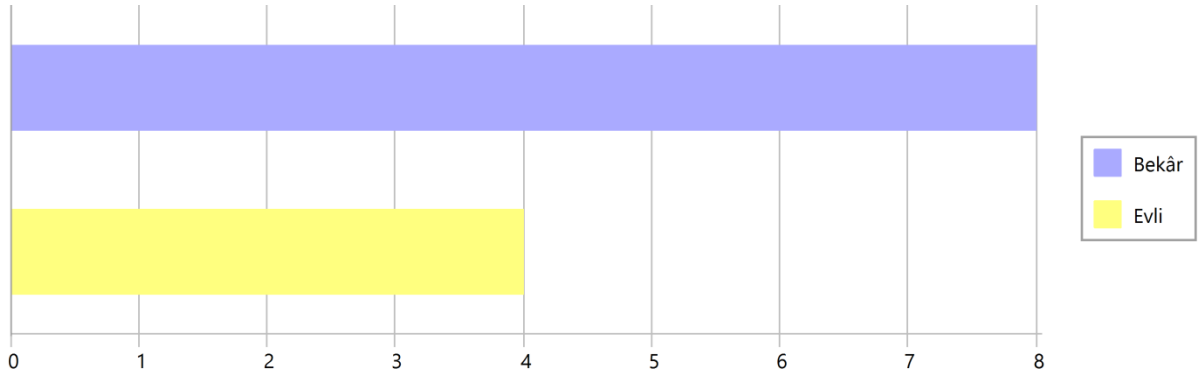
3.5.1.2. Katılımların cinsiyet dağılımı

Şekil 3.2. Cinsiyet Dağılımına İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmeye katılan 12 kişiden 6'sı erkek ve 6'sı kadın olmak üzere cinsiyet dağılımı eşit sayıdadır.

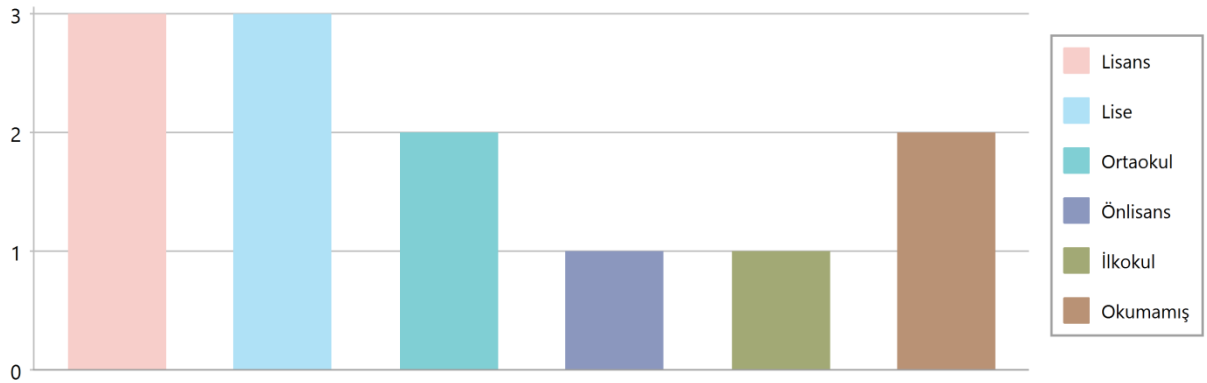
3.5.1.3. Katılımcıların medeni durumu

Şekil 3.3. Medeni Duruma İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmeye katılmış olan katılımcıların 8'i evli iken 4'nün bekâr olduğu görülmektedir.

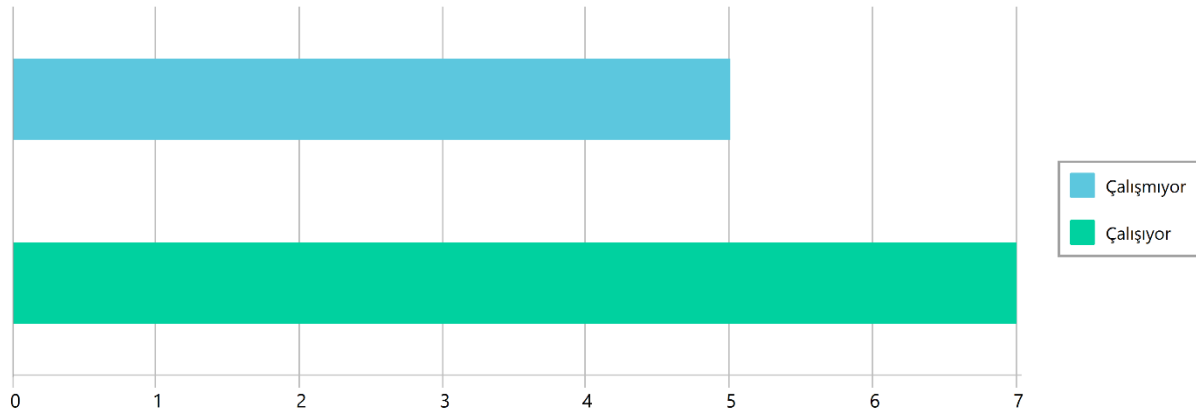
3.5.1.4. Katılımcıların eğitim durumu

Şekil 3.4. Eğitim Durumuna İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmelere katılan engelli bireylerden 3'ünün lisans mezunu, 1'inin ön lisans mezunu, 3'ünün lise mezunu, 2'sinin ortaokul mezunu, 1'inin ilkokul mezunu ve kalan 2 kişinin ise okumamış olduğunu görmekteyiz.

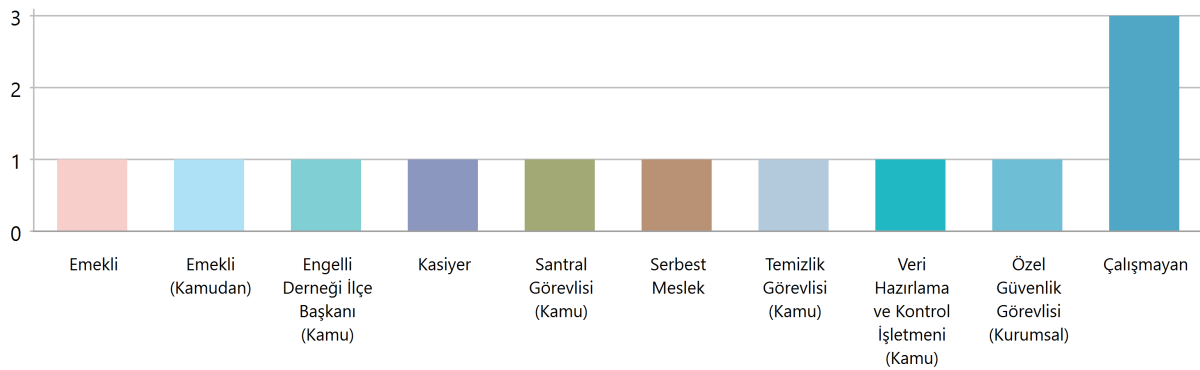
3.5.1.5. Katılımcıların iş durumu

Şekil 3.5. İş Durumuna İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmelere katılan engelli bireylerden 7'sinin çalışıyor iken kalan 5 kişinin çalışmadığını görmekteyiz.

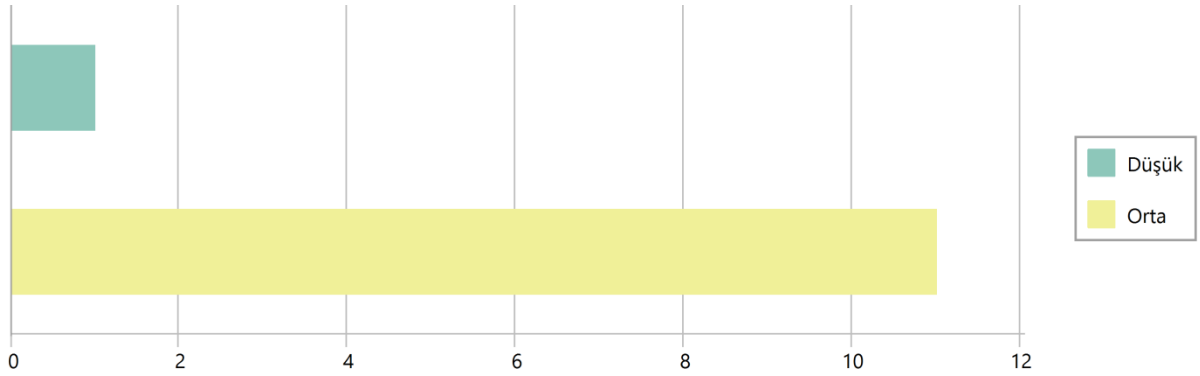
3.5.1.6. Katılımcıların meslek dağılımı

Şekil 3.6. Mesleğe İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmelere katılan engelli bireylerden 1'si kamudan olmak kaydı ile 2 kişi emeklidir. 1'i kamuya bağlı Engelli Derneği İlçe Başkanı iken 1'i kasiyer, 1'i kamuda santral görevlisi, 1'i kamuda temizlik görevlisi, 1'i kamuda veri hazırlama ve kontrol işletmeni, 1'i kurumsal olarak özel güvenlik görevlisi ve 1'i de serbest meslek çalışanıdır. Kalan 3 kişi de çalışmadığından ötürü herhangi bir meslek sahibi değildir.

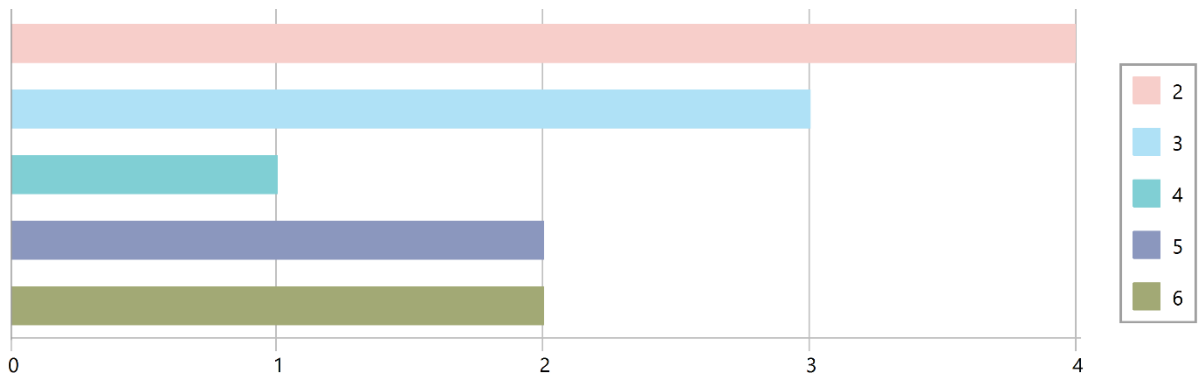
3.5.1.7. Katılımcıların gelir durumu

Şekil 3.7. Gelir Durumuna İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmeye katılan engelli bireylerden 11’inin gelir durumunu orta seviyede ifade ederken 1 katılımcının da düşük olarak belirttiğini görmekteyiz. Bu verilere baktığımızda engelli bireylerin hemen hemen tamamının gelir durumunun orta düzeyde olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra katılımcılardan hiçbirisinin gelirini yüksek olarak sınıflandırmaması ayrıca dikkat çekicidir.

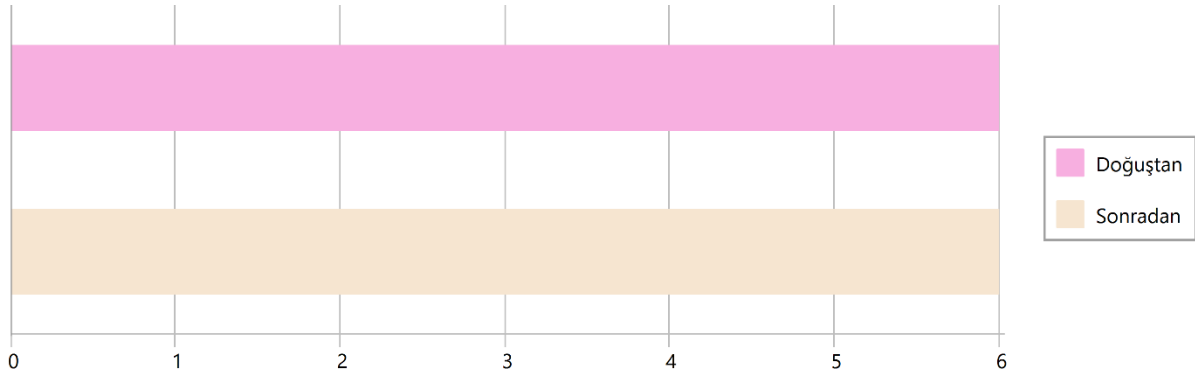
3.5.1.8. Katılımcıların hane halkı sayısı

Şekil 3.8. Hane Halkı Sayısına İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmeye katılan engelli bireylerden 4’ünün hane halkı sayısı 2 kişi, 3’ünün hane halkı sayısı 3 kişi, 1’inin hane halkı sayısı 4 kişi, 2’sinin hane halkı sayısı 5 kişi ve 2’sinin hane halkı sayısının 6 kişi olduğunu gözlemlemekteyiz.

3.5.1.9. Katılımcıların fiziksel engel durumu

Şekil 3.9. Fiziksel Engel Durumuna İlişkin Alt Kodlar İstatistiği

Görüşmeye katılım sağlayan engelli bireylerin 6'sı doğuştan ve 6'sı sonradan olmak üzere eşit sayıda dağılım göstermektedir.

3.5.2. Mülakat sorularından elde edilen bulgular

Bu bölümde katılımcılara yöneltilen yarı yapılandırılmış görüşme formundaki 14 soru ve alınan yanıtlardan elde edilmiş olan bulgular değerlendirilecektir.

3.5.2.1. Engelliliğe bakış

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Engelliliğe Bakış*			0
● Engelliliğe Olumsuz Bakış	1	1	5
● Engelliliğe Olumlu Bakış	1	5	6
● Engelliliğe Karşı Hem Olumlu Hem Olumsuz	1	0	1
Σ TOPLAM	6	6	12

Şekil 3.10. Engelliliğe Bakışa İlişkin Kod Matrisi

Görüşmeye katılan doğuştan engelli bireylerden 3'ünün engelliliğe olumsuz gözle bakarken 2'sinin olumlu bakış açısıyla değerlendirdiğini görmekteyiz. 1 doğuştan engelli birey ise hem olumlu hem de olumsuz şekilde değerlendirme de bulunmuştur. Öte yandan sonradan engelli bireylerin 4'ü engelliliği olumlu bakış açısıyla ele almış, kalan 2 sonradan engelli katılımcı ise engelliliğe yönelik olumsuz değerlendirme de bulunmuşlardır.

Engelli katılımcı bireylerin engelliliğin kendilerine ne ifade ettikleri sorusu yöneltildiğinde verdikleri olumlu cevaplar şu şekildedir:

“Engellilik benim için öncelikle ayrıcalık. Yani olumsuz anlamda değil olumlu anlamda da ayrıcalık. (...) engellilik benim için hani Allah’ın vermiş olduğu aslında bir nimet.” (2KDE).

“Benim için bir ödül, bir Allah’tan mükâfat, Allah’ın cennetine girmek, cenneti kazanmak, Allah’a daha da yönelmek. Engellilik bana kendimi kötü hissettirmiyor. Tam tersi Allah’a daha çok yöneliyorum ve de bu halime hiçbir zaman üzülmiyorum, Üzülmedim, isyan etmedim, Allah’ıma daima şükrettim daima hamd-ü senalar olsun dedim ve de engelliliğim hakkında yani kendimi üzmemeye gayret ediyorum. Moralimi yüksek tutuyorum.” (1ESE).

“Belki bir şans, belki bir kader. Asla bir ceza ya da bir şey olarak kabul etmiyorum. Allah’ın vermiş olduğu bir imtihan. Bu imtihanda eğer bunu insanların menfaatine, kader arkadaşlarının hizmetine insanların hizmetine kullanırsan büyük bir imtihani başarıyla geçmek demektir.” (2ESE).

“Yani bu biraz dinî bakış açısıyla olacak ama imtihan benim için yani. Bir imtihan ve o imtihan ile nasıl başa çıktığım. Yani ben biraz daha dinî açıdan yorumladım şuan. Hani benim için engellilik bir set değil önümde kesinlikle. Çünkü ben engelli olduktan sonra çoğu sağlıklı bireyin başaramadığı bir sürü şeyi başardım. Üniversite kazandım, yeni arkadaşlıklar edindim, iş hayatına atıldım. Doğada vakit geçiriyorum sürekli, doğa yürüyüşlerine katılıyorum, kamplar yapıyorum. Bunları tabi bazı sağlıklı insanlarda yapabilir ama çoğu istemez belki, uğraşmak istemez yani.” (3KSE).

“Mesela ben engelli olduğum için bazen de şükrediyorum. Maneviyatı çok güçlü oluyorum ben. Kendimi bildim bileli böyle sonradan değil.” (6KSE).

Katılımcılardan olumsuz yönde gelen ifadeler ise şu şekildedir:

“Engellilik yani bazen sağlam insanlar beni şey görüyor, küçük görüyor. Yani bana bunu ifade ediyor.” (3EDE).

“Yapmak isteyip de yapamadıklarım.” (4EDE).

“Yani hiç düşünmedim, farklı kılıyor herhalde ne bileyim.” (5EDE).

“Benim için engellilik eksiklik yani yapamadığımız şeyler. Mesela bir yerlerin sana uymaması. Gittiğin yerde lavabo kullanamaman, merdiven çıkamaman, asansör olmaması. Bunlardan dolayı kendimizi eksik hissediyoruz.” (4KSE).

“Engellilik benim için yani hayatın kısıtlanması.” (5ESE).

Katılımcılardan hem olumlu hem de olumsuz değerlendirme yapan kişinin ifadesi ise şu şekildedir:

“Benim için engellilik aynı zamanda özgürlük ama aynı zamanda da insan hissetmeme durumu. Yani insanların bakış açısı tarafından siz yokmuşsunuz gibi davranılıyor. Ama kendimce benim engelim yok ve ben gayet özgür hissediyorum kendimi. Yani normal bir birey gibi.” (1KDE).

3.5.2.2. Engelliliğe bakış şekilleri

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler
▼ *Engelliliğe Bakış*		
● Engelliliğe Manevi Bakış	■	■
● Engellilikte Birine Bağımlı Olma	■	
● Kendini Engelli Olarak Görmeme	■	
● Engelliliği Sosyal Bariyerlerden Kaynaklı Görme	■	■

Şekil 3.11. Engelliliğe Bakış Şekillerine İlişkin Kod Matrisi

Katılımcıların engellilik hakkındaki yorumlamalarından yola çıkılarak yapılan kodlamalarda engelliliği ele alış şekilleri ve bakış açıları yukarıdaki ısı haritası ile gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde doğuştan ve sonradan engelli bireylerde çoğunlukla engelliliğe manevi bakış açısı ile yaklaşıldığı tespit edilmektedir. Özellikle sonradan engelli bireyler doğuştan engelli bireylere nazaran bu yorumlamaları daha yoğun yapmıştır. Doğuştan engelli bireylerde ise çok çeşitli değerlendirmeler de mevcuttur. İlk olarak katılımcıların engelliliğe manevi bakış açısından değerlendirmelerinden bir kaçına örnek verecek olursak:

“(...) engellilik benim için hani Allah’ın vermiş olduğu aslında bir nimet.” (2KDE).

“Yani biliyorum ki bir zaman sonra insanın görebilen gözü de görmeyen gözü de toprak olacak. Ve gerçekten ahirette Allah herkese hak ettiğini nasip edecek, buna ben inanıyorum. Yani belki bu dünya da biraz zorluk yaşayacağız. Bazen çok daraldığım zaman da kendi kendime söylüyorum, kişinin kendi kendini motive etmesi de çok önemli. Bence ne kadar zorluk yaşasak da biliyoruz ki en fazla bir 30 yıl daha yaşayabilirim. Bu 30 yılda bu zorlukları yaşayabilirim. Ama ondan sonra 40 yıl 50 yıl sonra bitecek bu dünya hayatı. Ve ondan sonra da ahirette asıl olmamız gereken yerde olacağız ve orada da kimse demeyecek engelliler bir

tarafa, görenler bir tarafa görmeyenler bir tarafa. Böyle bir ayırım olmayacak. Yani insan aslında Allah katındaki denkliği bildiği için, aslında insanın inançlı olması kadar büyük bir nimet yok o konuda. Çünkü inanç zafiyeti olduğu zaman insan boşluğa çok düşüyor.” (2KDE).

“(…) Allah’ın emri.” (4EDE).

“Allah’tan mükâfat, Allah’ın cennetine girmek, cenneti kazanmak, Allah’a daha da yönelmek.” (1ESE).

“Ama bunun engel durumunun kader algısı olduğunu kader çizgisi olduğunu çözebilirsen hiçbir zorluk yaşamazsın.” (2ESE).

“(…) kendimi teselli edebildiğim tek bir şey vardı. ‘Ben buraya sınav için geldim’. Onu düşünerek anca öyle kendimi teselli edebildim.” (5ESE).

“(…) bazen de şükrediyorum. Diyorum ki engelli olmasaydım belki de bu kadar maneviyatım olmazdı. 12 yaşında mesela namaz surelerini öğrendim, namaz kılmayı öğrendim. 35 yaşında Kur’an-ı Kerim okumayı öğrendim.” (6KSE).

“Allah şükrettin mi şükriünün karşılığını kat kat veriyor.” (6KSE).

Engelliliği birine bağımlı olma olarak gören katılımcının ifadesi ise şu şekildedir:

“(…) hayatımızın birçok alanında birilerine ihtiyaç duyduğumuz için bu konuda bir kısıtlamam var.” (2KDE).

Kendisini engelli olarak görmediğini söyleyen katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

“(…) kendimce benim engelim yok ve ben gayet özgür hissediyorum kendimi. Yani normal bir birey gibi.” (1KDE).

“Yani şöyle söyleyeyim ben hiç kendimi engelli olarak görmediğim için hiç düşünmedim aslında ama.” (5EDE).

“Aslında ben kendimi engelli olarak görmüyorum, engelli bir birey olarak görmüyorum. O yüzden de karşımdaki insanların bana karşı nasıl davrandığı ne hissettiği benim için hiç önemli değil yani. O yüzden engellilik olarak kendimi normal bireyden farksız görüyorum yani öyle diyeyim.” (6KDE).

Engelliliği esasen sosyal bariyerlerden kaynaklanan bir kısıtlama gören katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

“(…) insanlar tarafından birçok engel çıkarılması sebebi ile külfete dönüşüyor. Yani normalde gerçekten eğer kolaylaştırılırsa hayatımızda engellilik bir zulüm halini almıyor. Yani külfet olmaktan çıkar. Bu yeter ki insanların kolaylaştırmasına bağlı biraz da. Bizim asıl engelimiz aslında insanlar ben öyle düşünüyorum.” (2KDE).

“Birazda insanlar yüzünden aslında ben gidip gelemiyorum, özgüvensizliğimden değil. Mesela kaldırım kenarlarında engelli yolları var. Ama kaldırımdaki engelli yollarının üzerinde hep bir şeyler var. Esnafın malzemeleri var, motorlar var, araçlar var. Böyle olduğu içinde biz o kaldırımlarda güvenle yürüyemiyoruz. Hani bastonda kullanabilmem lazım aslında ama bastonum olsa bile mesela en basitinden kaldırımlarda tabelalar var. Baston yeri görür ama yukardakini göremez. Yukardakini göremediği içinde birçok arkadaşımız da yolda giderken mesela kaldırımda engelli yolunu kullandığı halde başına kazalar gelebiliyor. En basitinden o tabelaların köşelerine başını, gözünü çarpabiliyor. Ağaçlar var mesela ağaçların dallarına çarpabiliyor. Bu tarz şeylerde çok olduğu içinde gidip gelme konusunda biraz sıkıntım var.” (2KDE).

“Gittiğin yerde lavabo kullanamaman, merdiven çıkamaman, asansör olmaması. Bunlardan dolayı kendimizi eksik hissediyoruz. Bunlar yerli yerinde olsa hiçbir sorun olmayacak.” (4KSE).

3.5.2.3. Aile içinde yük hissetme

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Yük Hissetme*			0
● Kendini Yük Hissetmeme	■	■	6
● Kendini Yük Hissetme	■	■	7
Σ TOPLAM	7	6	13

Şekil 3.12. Aile İçerisinde Yük Hissetmeye İlişkin Kod Matrisi

Katılımcıların engellerinden dolayı kendilerini aile içinde yük olarak görme durumları incelendiğinde doğuştan engelli bireylerden 3’ünün kendisini yük olarak ifade ettiğini, 2’sinin yük olarak görmediğini, 1’isinin ise kararsız tavır sergileyerek bazen yük bazen de yük olarak görmediğini gözlemlemekteyiz.

Sonradan engelli bireylerde ise şekilden de anlaşılacağı üzere eşit dağılım seyrettiğini görmekteyiz. 3'ü kendisini yük olarak görmekte iken kalan 3'ü de yük olarak görmediklerini beyan etmişlerdir.

Kendisini yük olarak görmekte olan bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Oluyor, tabii ki. Her işimi kendim yapıyor olsam da yüküm ya. Çünkü atıyorum ablam bir yere gitmek istiyor o yerin asansörü yok, ben gidemiyorum diye gitmiyor ya da evde bir şey olması gerekiyor ben engelliyim diye bazı şeylerden kaçınılıyor yani.” (1KDE).

“Ben onlara kendimi yük hissediyorum. Çünkü bir şeylerden kısıyorlar benim için bir yandan onu düşünüyorum.” (1KDE).

“(…) sadece dışarı çıkarken birinden yardım almam gerekiyor. Bağımsızlığım yok, baston eğitimim yok. Bu benim biraz eksikliğimden kaynaklı birazcık da doğuştan tamamen bu durumda olmamamdan kaynaklı. Çünkü önceden rahat gidip gelebildiğim için işlerimi görebiliyordum, bastona ihtiyacım yoktu. Sonradan ilerleyince şimdi bastona ihtiyaç duydum ama bunda daha tecrübe edemedik, annemde dahil. Annemde çok istemiyor hâlâ hani ben varım diye. Ama bu bana tabi şu anlamda yük hissettiriyor; sadece artık biraz, ben daha çok özgürlüğüme düşkünüm. Yani şunu istemiyorum, birilerine bağımlı gidip gelmek istemiyorum. Gidip gelme konusunda biraz sıkıntım var, işe gidip gelme konusunda. Birinin alıp birinin bırakması gerekiyor. İşte aslında dediğim gibi az önceki konuya geri dönmüş oluyoruz. Birazda insanlar yüzünden aslında ben gidip gelemiyorum, özgüvensizliğimden değil de. Mesela kaldırım kenarlarında engelli yolları var. Ama kaldırımdaki engelli yollarının üzerinde hep bir şeyler var. Esnafın malzemeleri var, motorlar var, araçlar var. Böyle olduğu içinde biz o kaldırımlarda güvenle yürüyemiyoruz. Hani bastonda kullanabilmem lazım aslında ama bastonum olsa bile mesela en basitinden kaldırımlarda tabelalar var mesela. Baston yeri görür ama yukardakini göremez mesela. Yukardakini göremediği içinde birçok arkadaşımız da yolda giderken mesela kaldırımda engelli yolunu kullandığı halde başına kazalar gelebiliyor. En basitinden o tabelaların köşelerine başını, gözünü çarpabiliyor. Ağaçlar var mesela ağaçların dallarına çarpabiliyor. Bu tarz şeylerde çok olduğu içinde gidip gelme konusunda biraz sıkıntım var işte bu yüzden kendimi yük hissedebiliyorum böyle.” (2KDE).

“Evet, ihtiyaçlarımı karşılarken aileme biraz kendimi y k hissettiğimi onlara da söyledim. Onlar da bana -annem veya babam- “olur mu öyle şey, saçma saçma konuşma oğlum. Sen bize y k m s n, sen bizim oğlumuzsun” dediler. Yani ondan sonra daha da sürekli sürekli demedim. Ayda bir iki sefer falan demişimdir başka da demedim. Bazen yani içimde hissediyorum ufak da olsa.” (1ESE).

“Ekonomik değil de ama bakım olarak annemle babamı kaybettikten sonra oluyorum. Neden, çünkü ondan önce kızlar vardı şimdi abimin hanımı var. Onun bana karşı bakışı, duruşundan dolayı.” (6KSE).

Kendilerini aile içerisinde yük olarak görmeyen engelli katılımcılardan birkaçının ifadeleri de şu şekildedir:

“Yok, olmuyor Allah’a şükür.” (3EDE).

“Yok, Elhamdülillah olmuyor.” (4EDE).

“ alıştığım için sıkıntı olmuyor ablacım ama öncesinde şöyle söyleyeyim; ben bek rken karşımdaki insanlar beni çok eleştiriyorlardı. İşte sen hani karşımdaki insan, seni alacak insan, evleneceğin kişi senin gibi olmalı. İşte onun da herhangi bir engeli olmalı. Seni işte farklı bir birey almaz, senden farklı bir kişi seni benimseyemez, sevemez gibisinden çok eleştiri alıyordum. Ama Allah’a şükür öyle bir şey olmadı, sıkıntı olmadı. Allah’tan yani eşimde çok anlayışlı, sağlıklı bir birey. Oğlumda  yle keza. 12 yaşında bir oğlum var o da sağlıklı çok şükür, bir sıkıntım yok yani.” (6KDE).

“Asla, aileye ben bakıyorum.” (2ESE).

“Yani ekonomik olarak y k hissedeceğim bir durum olmuyor. Tedavim devlet tarafından karşılandı Allah’a şükür. Bir ameliyatımda ailem biraz para vermiş hastaneye falan ama psikolojik olarak bir yük hissetmiyorum kendimi. Ailem bana her zaman hoşg r l  gerçekten i ten yaptıklarını bana gösteriyorlar her zaman. Benim yanımda olurlarken gerçekten kalpten istediklerini anlayabiliyorum yani.” (3KSE).

“Yoo, hissettirmedi. Annemde kardeşlerimde hissettirmedi. Evlendim eşimde hissettirmedi. Onun için bir şey hissetmiyorum şuan. Ben şanslılardanım sanırım.” (4KSE).

3.5.2.4. Zorlanılan durumlar

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Zorlanma*			0
● Dış Tepkilerden Kaynaklı Zorlanma	■	■	2
● Kıyaslamaya Bağlı Zorlanma		■	1
● Engelinden Kaynaklı Zorlanma	■	■	5
● Yetersizlik Hissinden Kaynaklı Zorlar	■	■	2
● Yük Hissetmeden Kaynaklı Zorlanma	■	■	5
Σ TOPLAM	6	9	15

Şekil 3.13. Yük Hissedilen Süreçte Zorlanılan Durumlara İlişkin Kod Matrisi

Katılımcıların engellerinden kaynaklanan yaşadıkları zorluklar sorulduğunda doğuştan engelli bireylerden 3'ünün yük hissetmeden dolayı zorlandıkları, 1'inin yetersizlik hissinden, 1'inin dıştan aldığı tepkiler yüzünden, 1'inin ise engelinden dolayı zorlandığı görülmektedir.

Sonradan engelli bireylerde ise yoğun olarak engelden ve yük hissetme durumundan dolayı zorlukların seyrettiği gözlemlenmektedir. Bunlardan 3'ü engelinden ötürü zorlandığını belirtirken, 1'i hem engeli hem de başkalarıyla kıyaslanma hissinden dolayı zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Bir diğer katılımcı ise engeline bağlı olarak yük hissettiğini ve bunun kendisinde zorlayıcı etkiler yaptığını dile getirmiştir. Bunun yanında 1'i dış tepkiler sebebiyle zorlanırken 1'i ise yalnızca yük hissetme duygusundan dolayı zorluk çektiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların engellerinden dolayı zorlandıkları durumlara yönelik ifadeleri şu şekildedir:

“En çok zorlayan süreç benim için engelliliğim, yürüme engelim.” (3EDE).

“Beni en çok zorlayan şey yürüyememek.” (1ESE).

“(...) ev ve tedavi arası gidip gelmem beni çok yormuştu gerçekten.” (3KSE).

“Mesela önceden ağrılarım çoktu, ateşim yüksekti. Mesela kendi ihtiyaçlarımı karşılayamaz durumdaydım.” (5ESE).

“Beni en çok zorlayan daha önceden sorsaydın bir yere gidememektir. Ama şuanda onu aştım ama yine de nasıl diyeyim. Olduğu gibi mesela acil bir şey oldu, oraya gidemediğim zaman o zaman birazcık zorlanıyorum. Mesela hani geçen deprem oldu değil mi? Deprem oldu abim aradı eşini, o da aldı telefonunu çıktı dışarı, ben evde. İnsan evde bir evcil hayvanını bile almaya çalışır değil mi? Abim aradı beni, bende hayır çıkmayacağım dedim. Senin eşin bıraktı gitti beni dedim,

böyle espriye vurdum, çıkmadım. Anladın mı, kısa öz. Biraz komik ama içimde yaşarken o hiç komik değil.” (6KSE).

Katılımcıların yük hissetmelerine bağlı olarak yaşadıkları zorluklara dair ifadeleri ise şu şekildedir:

“Ben onlara kendimi yük hissediyorum. Çünkü bir şeylerden kısıyorlar benim için bir yandan onu düşünüyorum ama zorlandığım bir yer şey olabilir. Yani ev ararken asansörlü ev aramaları olabilir yani.” (1KDE).

“Ulaşım, istediğin yere rahat gidip gelememe. Hep birilerine mecbur kalma.” (4EDE).

“İçime kapanıyorum yani nasıl desem maddi açıdan sıkıntı. Ben genelde maddi açıdan yük olduğumu düşünüyorum ama hani kendim paramı kazanayım yük olmayayım falan diye düşünüyorum.” (5EDE).

“Beni en çok zorlayan şey yürüyememek. Şu anda şu süreçte yani ben istiyorum ki zannediyorum ki protez bacağım takıldığında ailemin üstünden de benlen uğraşmaları yükü kalkar, daha da rahatlarlar diye düşünüyorum.” (1ESE).

“Mesela kendi ihtiyaçlarımı karşılayamaz durumdaydım. Çorbamı bile bazen içiriyorlardı ve kendimi fazlalık hissediyordum.” (5ESE).

Katılımcıların yetersizlik hissinden dolayı yaşadıkları zorluklar ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Bu süreçte beni en çok zorlayan durum aslında işte bazen mesela işte aile bireylerine yardım edilmesi gereken durumlarda zorlanabiliyoruz. Mesela işte annemizi hastaneye götürmemiz gerektiği durumda o rahatsızsa işte ona refakat etmemiz gerekiyor. Böyle bir durumda da işte biz ona destek olmalıyız ama bizim yanımızda o bize biraz daha destek oluyor. Ya da işte dediğim gibi kendimiz çıkıp gidip gelme konusunda biraz tolere edilebilirsek, bağımsızlığımızı gerçekten kazanabilirsek rahat bir şekilde gidip gelebilirsek işte bu kısımda da işte kimseye bir şeyimiz olmaz. Bu rahatsızlığım genellikle bu anlarımda oluyor yani.” (2KDE).

“Dediğim gibi; yetememek, ulaşamamak. Çünkü ben yürüyemiyorum, tekerlekli sandalye kullanıcısıyım. Evde de bazı şeyler bana uymadığı için onlara da

yetemiyorum. O yüzden onlar biraz şey yapıyor, hani caydırıcı oluyor ama hayat devam ediyor.” (4KSE).

Katılımcıların dış tepkilere bağlı olarak yaşadıkları zorluklara dair ifadeleri ise şu şekildedir:

“Engellilik durumunda beni zorlayan şu oldu. Karşımdaki insanların bana karşı davranışları oldu ama şey yapmadım hani içime atmadım ben.” (6KDE).

“Bu koşullarda dışarıdan olan bakışlar, acıma hissi, ‘vah, ah’ gibi ifadeler. Hele hele anne baban yanıdaysa, eşin yanıdaysa. Bu bakışlardan ya da ‘yazık çocuğa, yazık adama’ gibi böyle acıma hissiyle bilinçsizce yapılan bu davranışlar aslında sizi üzüyor ama ben bunu aştım çoktan.” (2ESE).

Bir katılımcının kıyaslamaya bağlı çektiği zorluğa dair ifadesi şu şekildedir:

“Şu kesinlikle beni çok zorladı; ben çok duygusal bir insanım. 15 yaşında okula ara vermek zorunda kaldığımda arkadaşlarım hayatlarına devam ederken hani güzel bir okul hayatı geçirirken benim böyle okuldan uzak, ev ve tedavi arası gidip gelmem beni çok yormuştu gerçekten.” (3KSE).

3.5.2.5. Tükenmişlik deneyimleri

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Tükenmişlik*			0
● Kayıplara Bağlı Tükenmişlik		■	1
● Yetersizlik Hissine Bağlı Tükenmişlik		■	1
● Kıyaslamaya Bağlı Tükenmişlik		■	2
● Engeline Bağlı Tükenmişlik		■	1
● Eleştirilere Bağlı Tükenmişlik	■		1
● Değersiz Hissetmeye Bağlı Tükenmişlik	■		1
● Tükenmişliği Olmayan	■	■	5
Σ TOPLAM	6	6	12

Şekil 3.14. Tükenmişlik Deneyimlerine İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılara en büyük tükenmişliklerinin ne olduğuna dair yöneltilen soruda alınan cevaplara yönelik verilere bakıldığında doğuştan engelli bireylerin büyük bir çoğunluğunun tükenmişliği olmadığını ifade ettiğini gözlemlemekteyiz. Doğuştan engelli 6 katılımcıdan 4’ü tükenmişliği olmadığını ifade ederken 1’i eleştirilere bağlı tükenmişlik yaşadığını, 1’i ise değersiz hissetmeye bağlı tükenmişlik içinde olduğunu ifade etmiştir.

Sonradan engelli katılımcılara baktığımızda ise 2'sinin kıyaslamaya bağlı, 1'inin kayıplara bağlı, 1'inin yetersizlik hissine bağlı, 1'inin engeline bağlı olarak tükenmişlik yaşadığını belirttiklerini görmekteyiz. Yalnızca 1 katılımcı ise tükenmişlik yaşamadığını ifade etmektedir.

Doğuştan engelli bireylerin yaşadıkları tükenmişlik deneyimlerine dair ifadeleri şu şekildedir:

“Söylediğim gibi karşımdaki insanların beni eleştirmesi.” (6KDE).

“(...) fikrinin ve düşüncenin hiçbir şekilde önemsenmemesi. Böyle diyeyim sana.” (4EDE).

Sonradan engelli bireylerin yaşadıkları tükenmişlik deneyimlerine dayalı ifadeleri ise şu şekildedir:

“Mesela bir hastan oluyor, sevdiğin biri hasta oluyor bir şey oluyor ama ona sen yetemiyorsun. Orada tükeniyorum işte.” (4KSE).

“Yani şöyle aslında; bazen tabi ki ne kadar inancımız olsa da Allah’a karşı bazen, isyan etmek değil kesinlikle sorguluyorum sadece. Yani neden mesela milyonlarca insan varken neden ben diyorum. Bu aslında tükenmişlik olabilir benim için. Sorgulamak bir anlamda tükenmişlik benim için.” (3KSE).

“En büyük tükenmişliğim işte ilk hastalandığım zamandı. Veya Ok Meydanı Hastanesi’nde 8. katta otururken aşağıya doğru baktığımda çocuklar top oynuyor sen hiç hareket edemiyorsun, 24 yaşındasın.” (5ESE).

“En çok tüketen şey tarihleri geçmeden hemen toparlanmak isteyince bende olan X ilacı ve Y ilacını hemen hastaneden gelir gelmez işte bir iki hafta içinde onları kullandığım zaman ilk iki gün bir şey yoktu. Üçüncü gün en tükenmiş hissettiğim gün oldu. Çünkü o gün şu saatlerde benim enerjimin aşağıya doğru gittiğini hissettim. Sonra bir halsizlik oldu, bir üşütme vurdu bana. Dedim anne herhalde X ilacını ve Y ilacını tükettiğim için böyle bir halsizlik falan oldu. Bir üşüttürme oldu. Sanki grip olucam sanki hastalanacağımı hissettim. Neyse dedim anne onları dökün dedim kutularını alırsın kendin kullanırsın pirinç falan koymaya. Bir daha da seneye kadar tamamen iyi olana kadar, toparlanıp iyi olana kadar daha da o ilaçları almayı düşünmüyorum. O vitaminleri almayı o zamanlar düşünüyordum ama şimdi düşünmüyorum.” (1ESE).

Katılımcılardan herhangi bir tükenmişlik içerisinde olmadığına dair ifadeler şu şekildedir:

“Yok gibi ya, bence yok öyle tükenmişliğim.” (1KDE).

“(…) biz gerçekten kendimizi kabullenip hani bu halimizi kabullenip ona göre yaşarsak o zaman kendi hayatımızı da kolaylaştırmış oluyoruz ve tükenmişlikten ziyade kabullenme oluyor.” (2KDE).

“Beni çok tüketen yoran bir şey yok. Normal hissediyorum.” (3EDE).

“Yok, şimdiye kadar öyle bir şey olmadı hiç.” (5EDE).

“Hiç olmadı.” (2ESE).

3.5.2.6. Güçlendirme çalışmaları

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Kendini Geliştirme Yolları*			0
Maneviyata Yönelerek Geliştirme			1
Sosyalleşerek Kendini Geliştirme			2
Zorluk Çekenlere Yardım Ederek, Hiz			1
Gezerek Kendini Geliştirme			2
Engelliliğe Yönelik Geliştirme			5
Bir Hobi, Uğraş Edinerek Geliştirme			2
Σ TOPLAM	6	7	13

Şekil 3.15. Güçlendirme / Geliştirme Yollarına İlişkin Kod Matrisi

Katılımcıların kendilerini güçlendirmeye yönelik buldukları yöntemlere bakıldığında doğuştan engelli bireylerden 3’ünün engellilik durumlarına yönelik kişisel gelişim çabaları, 2’sinin sosyal etkinlikler (gezme) ile kendini geliştirme, 1’inin ise kendisine bir hobi-uğraş edinerek geliştirme yolları bulduğu görülmektedir. Bunun yanında sonradan engelli bireylerden 2’sinin sosyalleşerek, 2’sinin engellilik durumlarına yönelik kişisel gelişim yolları, 1’inin maneviyata yönelerek, 1’inin bir hobi - uğraş edinerek, 1’inin ise zorluk çeken kişilere yardım ederek hizmet sağlayarak kendilerini güçlendirdikleri gözlemlenmektedir.

Doğuştan engelli bireylerin kendilerini güçlendirmeye dair buldukları yöntemleri anlatan ifadeleri şu şekildedir:

“Yürüyorum hep. (...) Dışarı çıkıp geziyorum camilere falan gidiyorum.” (3EDE).

“Temiz havada yürüyüş yapmayı severim, müzik dinleyerek.” (4EDE).

“Kendimi güçlendirmek için fiziksel anlamda baktığımızda çoğu zaman mesela ben gözüm dışında gözüm olabilecek başka organlarımı kullanıyorum. Mesela

kulak özellikle. Bizim için kulak çok önemlidir, ellerimiz çok önemlidir. Biz bunları doğru bir şekilde kullanabildiğimiz zaman işte kendi hayatımızı kolaylaştırmış oluyoruz o şekilde. Yani kendimize de biraz kolaylık oluşturmuş oluyoruz, hani daha rahat olmuş oluyor. Mesela ben gözümün eksikliğini kulağımla kapattığım zaman içeriye giren bir insanın varlığını fark edebiliyorum kulağımla. Veya aynı anda konuşan biri olduğu zaman yanıma yaklaşan birinin de varlığını hissedebilirim. Ya da mesela hislerimiz de aynı şekilde, biraz duyularımızı açık tutmamız gerekiyor. Yolda yürürken mesela önceden şey kullanmıyordum, biraz daha evim yakinken kendim gidip geliyordum. Mesela hava akımından araç orda var mı yok mu, önümde bir engel var mı yok mu ben bunu rüzgâr akımından hissedebiliyordum. Böyle şeylere de aslında odaklanmamız gerekiyor. O odağımızı kaybettiğimizde bizim de sıkıntılarımız oluyor ama genel mana da buna kendimizi şartladığımız zaman öteki organlarımızı kullandığımız zaman hayatımızı daha çok kolaylaştırmış oluyoruz. Ve en başta dediğim gibi baston kullanma bizim için çok önemli. Ben bunu çok aşamadım, o konuda da dua edin İnşallah. Onu aşabilirsem gerçekten kendimi daha rahat hissedeceğim çünkü ben şimdiye kadar hiç kimseye bağımlı yaşamadım. Hep her işimi kendim gördüm ev içerisinde olsun, dışarıda olsun. Birçok alanda kendi işimi gördüm. Şimdi bu son birkaç yıldır da çok bağımlı olunca bana fazla geliyor. Onu ayarlamam lazım.” (2KDE).

“Yani genellikle spor yapıyorum, ara versem de genellikle spor yapmaya çalışıyorum.” (5EDE).

“Kendimi güçlendirmek için, kalça protez ameliyatı geçirdim. Ve çok da memnunum. Keşke daha önceden benim ailem bu ameliyatı gerçekleştirseydi. Tabii ki koşullar, şartlar dolayısıyla hani neler neler yaşadık geçirdik ama çok şükür diyelim ablacım ya.” (6KDE).

“Var, kitap yazmak. Kendimi şeye hazırlamış olmak, her şeyi yapabilecek şekilde hazır olmak. Mesela halam bir yere bir şey ödenecekse benden akıl alır, internetten bir şey alınacaksa evin-ablamın bütün internet işlerini ben yaparım ya da halamların. Kendimi bu yönde geri tutmuyorum. El işleri de yapıyorum ama kitaptan sonra onlar benim için pek kalmadı. 4 kitap yazdım. Birincisi ‘Ayaktayım’ kendi hayat hikâyem. İkinci ‘Umutum var’. Öğretmenlik mesleğini çok istiyordum ama engelli olduğum için yapamayacağımı düşündüm. O yüzden

hayalimdeki öğretmenliği kitabımda yansıttım. Üçüncü kitabım bir başkasının hayat hikayesi. Aslında çok okunması gereken bir kitap çünkü biraz ders alınması gereken bir kitap ama aynı zamanda da çok ağır bir kitap. İsmi de 'Ben üç kişilik bir rol istemedim'. Dördüncü 'Asya'nın dünyası', onda da bir kişi bana kitap fuarında şey demişti "Sen kitap fuarlarına katılıyorsun ve kitap fuarlarına en çok çocuklar geliyor. Niye sen çocuk kitabı çıkarmıyorsun?" demişti. O yöne yöneldim bende. Beşinci kitabımda çıkmak üzere, şuan ajansta. O da 'Çöp kutusu Ege', kitabımın adı. O da çocuk kitabı olacak." (1KDE).

Sonradan engelli bireylerin kendilerini güçlendirmeye dair buldukları yöntemleri anlatan ifadeleri ise şu şekildedir:

"(...) namaz surelerini öğrendim. Ramazan'a 1 ay kala namaz surelerini öğrendim. Namaza ve oruca başladım. Ondan sonra zaten daha bir güçlü oldum." (6KSE).

"Hayata daha fazla atılmak, insanların içine daha fazla karışmak, insanlarla daha fazla konuşmak daha aktif olmak daha sosyal olmak, daha girişken olmak kesinlikle hayatımı daha kolaylaştırıyor benim için." (3KSE).

"Çözüm yolları bulunma şansı yok çünkü tedavisi yok. Ama maddi manevi şöyle bir şey. Mesela diyelim ki moral olarak, ne zaman ki biz evlendik. Yani benim iki asrım var. Birisi evlilikten önce birisi evlilikten sonra. Yani evlilikten önceki asır sıfır. Evlilikten sonraki asır altın devri diyelim." (5ESE).

"Kendimi bu alanda yetiştirmek, insanlara hizmet etmek, kader yoldaşlarımın sorunlarını çözmek adına toplumun her kesimiyle barışçıl yaşayarak ve kendimle barışık yaşayarak bunu çok kolaylıkla aştım." (2ESE).

"Vardır, evet vardır. Yürüteç sayesinde sağ bacağımı ilk günden şu ana kadar daha da güçlendirdim ve kollarımı da beş kiloluk dambıllarla omuz çalışarak, ön kol çalışarak, arka kol çalışarak ve de sırt çalışarak kendimi böyle vücudumu böyle yürüteçte rahat yürüyebilecek şekilde daha rahat yürüyebilecek şekilde kendimi her gün antrenmana alıştırdım babam sayesinde. Her gün öğlen ezanına kadar saat 9'dan veya 11'den itibaren başlıyorum öğle ezanına kadar her hareketi, mesela bu gün 9 tane hareket yaptım. Hepsini 3 set yaptım. Yani 27 tane tekrar yaptım. Her gün bunları yapmaya gayret ediyorum, emek gösteriyorum." (1ESE).

“Egzersizler.” (4KSE).

“Kendimi daha çok kendi kendime terapi yapmak, örgüyle, kitap okumakla. Yani böyle, kendime uğraşlar bularak.” (4KSE).

3.5.2.7. Engelliliğe bağlı zorlanılan durumlar

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *En Fazla Zorlanılan Durumlar*			0
• Dış Tepkilerden Kaynaklı Zorluklar	■	■	4
• Sosyal Bariyerlerden Kaynaklı Zorluklar	■		1
• Engeline Bağlı Zorluk	■	■	3
• Bakım Yükünden Kaynaklı Zorluk		■	1
Σ TOPLAM	4	5	9

Şekil 3.16. Engelliliğe Bağlı Zorlanılan Durumlara İlişkin Kod Matrisi

Katılımcıların engelliliğe bağlı zorlandıkları durumlara bakıldığında doğuştan engelli bireylerden 2’sinin dış tepkilerden dolayı, 1’inin sosyal bariyerlerden dolayı, 1’inin de engeline bağlı zorluk çektiğini ifade ettiklerini gözlemlemekteyiz. Öte yandan sonradan engelli birey olan katılımcılardan 2’sinin sosyal bariyerlerden ötürü, 2’sinin engeline bağlı, 1’inin ise bakım yükünden dolayı zorluk çektiklerini belirttiklerini görmekteyiz.

Doğuştan engelli katılımcılardan engelliliğe bağlı yaşanan zorluklara dair ifadeler şu şekildedir:

“Az önceki sorulardaki aynı cümlelerle cevaplamış gibi olacağım ama nasıl diyeyim; minibüs geliyor ve minibüsün tabelasını göremiyorsun mesela. Orkent mi Hürriyet mi falan filan. Mecbur soruyorsun adam da seni anlamıyor. Diyor ki yazıyor Orkent falan. Ses tonuyla hani ‘yazıyor, görmüyor musun!’ anlamı çıkıyor yani. Ben görmediğim için soruyorum sana, görsem sana sorar mıyım hangi minibüs diye.” (4EDE).

“(…) Yani belli bir yaşa kadar zorluğu oluyor. Çocukken falan mesela hani dışarıdayken herkes bakıyor senin zoruna gidiyor ama belli bir yaşa geldikten sonra insan alışıyor artık normal geliyor.” (5EDE).

“Yürümek bazen sıkıntılı. Bazen dışarıda engelli rampalarının önüne araba park ediyorlar. Bazen bu yaya geçitlerinin üzerine araba park ediyorlar. Bunu yapmasınlar.” (3EDE)

“Yani bakana da zor. Hani yatalak bir engelli olduğu zaman bakan kişi de zor yatan kişi de zor. Ama tabii ki bizim gibi çok az bir engeli olup da kendi hayatını idame ettirebilecek bir duruma sahipse bence bir engel değildir yani.” (6KDE).

Sonradan engelli olan katılımcıların engelliliğe bağılı olarak yaşadıkları zorluklara yönelik ifadeleri ise şu şekildedir:

“İlk önce insanların, yani hiç böyle güçsüz ve biraz ukala olan insanların karşlarına geçip de sana ukalaca hareket etmeleri. Yani kişiliksiz insanların karşında yani böyle kendini yüksek göstermeye çalışması.” (5ESE).

“Engellinin en çok zorluğu ne biliyor musun? İnsanların beni anlamaması hele de en yakın taş, kafa yarar ya, o anlamda.” (6KSE).

“Mutlaka fiziksel olarak elbette ki zorlukları vardır yürümektedir veya istediğın gibi koşmamaktadır, başka bir şey arzu ettiğinde anında yakalayamamaktadır.” (2ESE).

“Bir de en çok zorlayan beni yani mesela abdest almaya ya da hani abdest almadan önceki ihtiyaçları görmek o şimdi değil de önceki köy hayatında görmek, en çok zorlayan beni o oldu. Yani çünkü hani köy hayatında olduğu gibi dışarıda değil. Dışarıda o zorluğu çok yaşadım ben.” (6KSE).

“Küçük abdestimi, büyük abdestimi yapmak gibi zorluklar yaşıyorum. Önceden kendim gidiyordum şimdi kendim gidemiyorum maalesef. Aileme biraz yük oluyorum ama onlarda diyor yani oğlum diyor ‘bize öyle yük olacaksın diye aklına gelmesin biz sana bunları yapacağız. Senin için bunları yapacağız’ diyorlar. Yoksa benim altımı falan değiştirmezlerse, hastanede olmuştı yakıyordu acayip yakıyordu ve kızarıyordu. O yüzden Allah razı olsun ailemden bana çok yardım ediyorlar çok destek çıkıyorlar. Bu konuda en büyük destekçim ailem.” (1ESE).

3.5.2.8. Engel durumlarına ilişkin genel bakış

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *En Fazla Zorlanılan Durumlar*			0
▼ *Engel Durumlarına Genel Bakış*			0
▼ Sonradan Engelli Bireyler			0
● Sonradan Engele Sahip Olmanın Dezavantajı	■	■	3
▼ Doğuştan Engelli Bireyler			0
● Doğuştan Engele Sahip Olmanın Avantajı	■	■	4
● Doğuştan Engelliliği Hem Zorlu Hem Avantaj Görenler	■		1
Σ TOPLAM	5	3	8

Şekil 3.17. Engel Durumlarına Bağlı Genel Bakış Açıklarına İlişkin Kod Matrisi

Katılımcıların engellilik nedenlerine dair genel değerlendirmelerine baktığımız zaman doğuştan engelli bireylerde 1 kişinin sonradan engele sahip olmanın dezavantajlı olduğunu, 1 kişinin doğuştan engele sahip olmanın avantaj olduğunu, 1 kişinin ise doğuştan engelliliğin hem zorlu hem de avantajlı olduğunu savunduğunu görmekteyiz. Sonradan engelli bireylerde ise 2 kişinin doğuştan engelliliğin avantaj olduğunu, 1 kişinin ise sonradan engele sahip olmanın dezavantaj olduğunu savunduğunu gözlemlemekteyiz.

Doğuştan engelli katılımcı bireylerin engel durumlarına genel bakışlarını içeren ifadeleri şu şekildedir:

“Dezavantajı da şu; önceden alışkın olduğun veya önceden orada var olduğunu bildiğin şeyi bir zaman sonra fark edememenin eksikliği çok oluyor. O da biraz sıkıntılı.” (2KDE).

“Ama sonradan ilerlediği zaman mesela ben bunu hâlâ kendimde de fark edebiliyorum. Yani önceden fark ettiğin ışık oranının mesela şimdi fark edemiyor olman. İşte hatta mesela çok komik bir olay, evdekilere şey dedim bunu hatırlıyorum. Dedim ki; ya dedim lambalarımı değiştirdiniz mi acaba ya da bizim lambalarda bir sorun mu var dedim, ışık oranı düşmüş. Aslında lambalarda problem yok benim ışık oranım düşmüş. Onu fark edebiliyor olmak işte bir yerden sonra insana biraz yoksunluk veriyor.” (2KDE).

“Bu doğuştan olmasının dezavantaj olarak şeyi var ama şöyle; mesela önceden görenlerin renkleri ayırt etme, nesnelerin boyutlarını bilme bu konuda işte şeyi var. Hani benim doğuştan sıfır olmadığı için görüşüm mesela işte ben siyahın üzerine kırmızının güzel olabileceğini ya da hangi rengin hangi renkle uyumlu olabileceğini biliyorum. Veya işte sen yuvarlak dediğinde, daire dediğinde, kare

dediğin zaman birçok nesneyi, insanı kafamda aşağı yukarı tahmin edebiliyorum.” (2KDE).

“Mesela doğuştan olmuş olsa tamamen hiçbir şeyin eksikliğini yaşamadan en baştan öyle gelmiş olacaksın ve öyle devam edecek.” (2KDE).

“Doğuştan sahip olmanın zorlukları da var aslında kolay yönleri de var.” (2KDE).

Sonradan engelli katılımcı bireylerin engel durumlarına genel bakışlarını içeren ifadeleri şu şekildedir:

“(…) ben sağlıklı bir bireyken engelli bir birey olduktan sonra tabii ki neler kaybettiğimi anladım. Ve çok acı bir şey bu gerçekten, insan büyük bir acı hissediyor.” (3KSE).

“Tabii ki normalde engelli bir birey olarak doğmuş olsam belki bunun farkına varmayacaktım. Çünkü öyle doğmuşsun, başka bir formda değildin her zaman o formdaydın.” (3KSE).

“Şimdi sonradan derken ben çok küçük yaşta engelli olduğum için hayata ben engelli olarak başladım zaten. 2,5 yaşında yürürken birden bire gittim. O günlerde hani kazandığım bir becerim yoktu ki. Kalktım her şeyi bu halimle yapıyorum. O yüzden çok bir şey yapmıyor bana.” (4KSE).

3.5.2.9. Bakım veren olma durumunda dikkat edilecek hususlar

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Bakım Veren Olunsaydı Dikkat Edilecek Hususlar*			0
Engelli Gözüyle Bakmama	■	■	2
Yetersizlik Hissi Vermekten ve Baskılamadan Kaçınma	■	■	3
Kıyaslamadan Kaçınma	■		1
Ön yargı ve Damgalama ile Yaklaşmaktan Kaçınma	■		1
Temizlik ve Bakıma Dikkat Etme	■	■	4
Fikirlerle Değer Verme, Saygı Duyma	■		1
Engel Teşkil Eden Unsurları Ortadan Kaldırma	■	■	2
Gezdirmeme, Dışarı Çıkarma		■	3
Gözlemlleme, İsteklerini Önceden Tespit Etme		■	1
Σ TOPLAM	9	9	18

Şekil 3.18. Bakım Veren Olma Durumunda En Çok Dikkat Edilecek Hususlara İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılara engelli bir yakınlarına bakma sorumluluğunun kendilerinde olması durumunda en çok dikkat edecekleri hususun ne olduğu sorulduğunda verilen yanıtlara göre doğuştan engelli katılımcılardan 3'ünün temizlik ve bakıma, 1'isinin karşıdakine engelli gözü ile bakmamaya, 1'isinin yetersizlik hissi vermekten ve baskılamaktan kaçınmaya, 1'isinin kıyaslamalardan kaçınmaya, 1'isinin ön yargı ve damgalama ile yaklaşımdan kaçınmaya, 1'isinin karşıdakinin fikirlerine değer verip saygı duymaya, 1'isinin ise bakım yapılan engelli bireye engel teşkil eden unsurları ortadan kaldırmaya daha çok dikkat edeceklerini belirttikleri gözlemlenmiştir.

Sonradan engelli katılımcılardan ise 2'sinin bakımı üstlenilen kişinin sosyal etkinliklerine (gezmesine) ve dışarı çıkarılmasına, 2'sinin yetersizlik hissi vermekten ve baskılamadan kaçınmaya, 1'isinin bakım verilene engelli gözüyle bakılmaktan kaçınılmasına, 1'isinin temizlik ve bakımına özen gösterilmesine, 1'isinin bakımı yapılan engelli bireye engel teşkil edebilecek unsurların ortadan kaldırılmasına ve 1'isinin ise bakım sunulan engelli bireyin gözlemlenerek isteklerini talep etmeden evvel tespit edilmesi hususlarına daha çok dikkat edeceklerini beyan ettikleri görülmektedir.

Bu bağlamda katılımcılardan doğuştan engelli bireylerin ifadeleri şu yöndedir:

“Kendime edinmesi gerekenleri yani kendime yapılıncı tüketen şeyleri ona yapmazdım. İnsanların sokaktaki bön bön bakışları mesela. Benim kuzenim engelli hatta bu günde yanındaydım. Ama biz kardeş gibiyiz. O benden daha şey, spastik olduğu için konuşamıyor. Nasıl diyeyim, kekeleyerek falan konuşuyor ama anlıyorum. O benim için engelli değil, bende onun için engelli değilim. Şey vardır ya, insanların size engelli gözüyle bakarsa aslında siz engelli değilsinizdir, size o gözle bakan engellidir. Ben de bu düşünce de yaşıyorum.” (1KDE).

“(…) en çok dikkat edilmesi gereken şeylerin başında şu da var; yani yetemeyeceği şeyi yüzüne vurmamak. Çünkü herkesin kapasitesi ile her şeyi dengelemesi şeyi aynı değil ister istemez. Mesela benim kabullenme şeyim daha hızlı oldu. Benim küçük kardeşim ise hâlâ daha kabullenmedi, 25 yaşında. Hani ona baktığım zaman mesela birçok şeyi kullanması gerektiğini söylüyoruz ama kendini çok şey yapamıyor. Tutup da bunu direktmenin de bir mantığı yok çünkü onun o duruma kendisinin gelebilmesi gerekiyor. Yani bizim zorumuzla olmuyor. Ya da yapamadığı şeyi ‘sen bunu böyle yapamadın’ demek her halde engelde en büyük sıkıntıdır.” (2KDE).

“(…) karşılaştırmak. Mesela benim hayatımda en çok rahatsız olduğum şeylerin başında ön yargı ve karşılaştırma var. Hani bunu kendi ailem yapmıyor ama yakın çevre veya akrabalar veya bizi yeni tanıyan insanlar. Mesela karşıımızdaki insan ‘Aa, sen her şeyi yapabiliyorsun şunu yapabiliyorsun, bunu yapabiliyorsun. Ama Ayşe yapamıyor’. İşte bu insan benim yanımdan ayrıldığı zaman ben kendi kendime devamlı düşünüyorum. Diyorum ki ‘Hee, onu o şekilde karşılaştırdı acaba benim hangi noktayı karşılaştırdı.’” (2KDE).

“(…) mesela birçok noktada her şeyi kendimiz dengeleyebiliyoruz her şeyi kendimiz yapıyoruz ama bakıyorum şey oluyor; seni hiç tanımayan bir insan ‘engelliymiş tamam’ diyebiliyor. Yani aslında benim engelli olmam bir şeyleri kısıtlamıyor ya da benim yapabilme gücümü engellemiyor. Sadece karşıımızdaki insanın anlayışı ve bana olan kolaylığı lazım aslında. Nasıl ki yıllardır anne babamızla, kardeşlerimizle biz bir şekilde yaşayabiliyorsak şu şartlarda da o şekilde yaşayabiliyoruz. Bende bunlara dikkat ederdim.” (2KDE).

“En çok temizliğine, hijyenine dikkat ederdim.” (3EDE).

“Bakımına dikkat ederdim, her konuda.” (5EDE).

“Yani onu kimseye muhtaç etmeme şeklinde her türlü ihtiyacını gidermek isterdim yani. Maddi ve manevi olarak.” (6KDE).

“En başta en olmazsa olmaz onun fikir ve düşüncelerine saygı duyar (...)” (4EDE).

“(…) elimden geldiği kadar duygu ve düşüncelerini onun hayalini, istek ve arzularını yerine getirebilmesi için ona acıma gözüyle değil de onun önündeki engelleri bir nebze olsun kaldırma.” (4EDE).

Katılımcılardan sonradan engelli olan bireylerin ifadeleri ise şu şekildedir:

“Onun hiçbir zaman engelli bir birey değil normal bir birey olarak görerek hiçbir zaman onun da yapabilecek olduğu başarabilecek olduğu şeyler olduğunu ona inandırarak tamamen güçlü olmasını isterdim.” (2ESE).

“(…) asla ve o yük olarak hissetmesin diye ona çok iyi davranmaya çalışırdım her açıdan. Maddi açıdan da manevi açıdan da.” (3KSE).

“En çok dikkat edeceğim şey onun ruhunu incitmek. Ona hani çok da böyle sen bana muhtaçsın hissini vermeden, sen benden daha güçlüsün, sen benden daha

Allah’a yakınsın, senin bize değil bizim sana ihtiyacımız var hissini vermek için uğraşırdım. Ben bazen derim çocuklara hani kıyafetini giydirirsin yedirirsin ama ruhunu doyuracaksın o çocuğun. Ben onu yapardım hatta benim babamın amcasının kızı var, kulakları duymuyor. Konuşmasında falan kız kardeşleri bununla ilgilenmedi hani beceremedi. Onlar bir de işaretle konuşuyorlar. Ben böyle seninle konuştuğum gibi konuşuyorum. 3 ay benimle kaldı, öyle mutlu oldu ki. Onun mutluluğunu şuan telefonda var ama şey yapamam. Kulakları duymadığı halde ben onu nasıl oynattım biliyor musun? Müziksiz öyle bir oynuyor ki. Müzik çalıyor ama onun o mutluluğunu bir görmen lazım. Hatta benim abimin kızı var onun oğlu 3. Sınıfa gidiyor ama okumuyor. Ben bunu okuttum. Diyor bana hala gel sen bizim okulda öğretmenimiz olsana dedi. İşte severek yapmak gerekiyor.” (6KSE).

“En çok dikkat edeceğim husus dışarı çıkması, küçük abdesti büyük abdesti artı yemesi içmesi artı ‘başka ne istiyorsun ne yapayım senin için’ bunları söylerim. Artı başka, her gün gezdirebiliyorsam her gün gezdirmeye çalışırım. Onun haricinde başka, bol bol da su içmesini söylerim. Neyi istiyorsa getiririm yanına. İsteddiği yerde hani kalkmak istemiyorsa orda yemesini sağlarım. Bir ihtiyacı oldu mu bir dediğini iki etmem, her dediğini yaparım.” (1ESE).

“Ona rahat edeceği ortam sağlamaya çalışırdım. Yani kendi işini kendi yapabileceği, kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürebileceği ortamı sağlamaya çalışırdım.” (4KSE).

“En çok dikkat edeceğim husus dışarı çıkması, (...)” (1ESE).

“(...) her gün gezdirebiliyorsam her gün gezdirmeye çalışırım.” (1ESE).

“Kesinlikle onu mesela eve bağımlı birisiye bile gittiğim her yere götürmeye çalışırdım. Onu evde yalnız bırakmazdım.” (3KSE).

“Mesela istekleri. Daha çok onun istedikleri değil senin gördüklerin. Nelere ihtiyacı olabilir. Çünkü o istediği zaman senden her şeyi istemez ama sen görürsen işte.” (5ESE).

3.5.2.10. Engelliliğin edinilme biçimine bağlı zorluk karşılaştırması

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
Engellilik Nedeni Zorluk Kıyaslaması			0
Doğuştan Engelli Olmak Daha Zor	■	■	2
Sonradan Engelli Olmak Daha Zor	■	■	9
İki Engellilik Nedenide Zor	■		1
Σ TOPLAM	6	6	12

Şekil 3.19. Engelliliğin Edinilme Biçimine Bağlı Zorluk Karşılaştırmasına İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılara engelliliğin edinilme biçimlerinden hangisinin daha zor olduğunu düşündükleri sorulduğunda doğuştan engelli bireylerden 4'ü sonradan engelli hale gelmenin daha zor olduğunu düşünürken, 1'i doğuştan engelli olmanın daha zor olduğunu, 1'i ise her iki durumunda kendine özgü zorluklar barındırdığını dile getirmiştir. Sonradan engelli olan bireylerden ise 5'i sonradan engelliliği daha zor görürken 1'i ise doğuştan engelli olmanın daha zor olduğunu düşünmektedir. Verilerden de anlaşılacağı üzere genel algı engelliliğin sonradan edinilmesinin daha zor olduğundan yanadır.

3.5.2.11. Doğuştan engelli olmanın daha zor görülmesindeki sebepler

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
Engellilik Nedeni Zorluk Kıyaslaması			0
Doğuştan Engelli Olmak Daha Zor			0
Doğuştan Görme Engelinde Bilmeme Dezavantajı	■		1
Sonradan Görme Engelinde Bilme Avantajı	■		1
Doğuştan Engelde Deneyimlememişlik, Kendini Eksik Görme	■	■	2
Doğuştan Engelde Dışlanma ve Daimi Yük Hissi	■		1
Σ TOPLAM	4	1	5

Şekil 3.20. Doğuştan Engele Sahip Olmanın Daha Zor Olduğunun Düşünülmesindeki Sebeplere İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılardan doğuştan engelli olmanın daha zor olduğunu düşünenlerin değerlendirmeleri incelendiğinde yukarıdaki kod matrisinin olduğu tablo ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların ifadelerine baktığımızda şu şekildedir:

“Öte yandan hiç doğuştan görmeyen bir arkadaşına baktığımız zaman her zaman fikirler konusunda da başkasına sorması gerekiyor mesela. Oysa kendi kafasında bir şey oluşturmadığı için, o da bilir mesela yeşilin üzerine bordo güzel olabilir ama ne olur bunu sadece bir bilgi olarak biliyor. Kendi kafasında tasarlama şeyi olmuyor.” (2KDE).

“(…)sonradan yine arkadaşlarımız ile kıyas yaptığımız zaman doğuştan hiç görmeyen arkadaşlarımıza bir şeyi tarif ederken onun bunu algılaması ile benim bunu algılamam arasında çok fark oluyor. O yüzden sonradan olmanın zorluğu tabii ki dediğim gibi bir şeyleri yavaş yavaş kaybetmenin eksikliği de var ama başından beri bazı şeylerin tanımını bilme kolaylığı da var. Mesela ben bir alışveriş yaparken kendi başıma bile alışveriş rahat yapabiliyorum. Kıyafet alırken ya da başörtü alırken işte. Çünkü istediğim ölçülerde istediğim modelde istediğim renkte bir şey söylediğim zaman karşımdaki ona göre bir şey sunuyor bana. Onun üzerine de ben şu olur diyebiliyorum. Çünkü kendi kafamda ister istemez bir profillim oluşuyor. Onu bu şekilde istiyorum dediğim zaman onu o şekilde tolere edebiliyorum.” (2KDE).

“Doğuştan engelli olmak evet zor, bir şeyleri yapamıyorsun. Acaba yürüseydim bende ablam gibi ya da birileri gibi koşabilir miydim ya da mesela ben çocuk sahibi olmayı çok istiyordum. Ya, evlenir miydim? Bir çocuğum olsun isterdim. Bu yönden zorluyor sizi.” (1KDE).

“(…) aileye yük, kendini karşısındaki insanlara ifade edemez. Karşısındaki insanlardan tepki görür. Yani ben keza öyleydim ama ben öyle hissetmedim. İttiler bir köşeye işte ayağımdaki sıkıntı dolayısıyla; sen şöylesin, sen böylesin, sen şunu yapamazsın, sen oynayamazsın. Mesela arkadaşlarım falan okul döneminde çok köşeye iterlerdi beni yani. İşte top oynardık, ip atlardık ya da işte; sen yapamazsın, sen atlayamazsın, sen bizim aramıza giremezsin, sen normal bir insan değilsin falan diye çok itelerlerdi beni. Ama yani geçirdim, yaşadım, büyüdüm, bilmiyorum.” (6KDE).

“(…) o da herkes gibi sağlıklı bir birey sağlıklı bir insan olarak doğmayı ister. Zamanla onu aklına getirir onu düşünür. ‘Bende niye böyle olamadım niye diğer insanlar gibi sağlıklı olamadım, niye kolum yok, niye bacağım yok, niye bende onlar gibi diğer insanlar gibi yürüyemiyorum’ öyle düşünürler.” (1ESE).

3.5.2.12. Sonradan engelli olmanın daha zor görülmesindeki sebepler

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Engellilik Nedeni Zorluk Kıyaslaması*			0
▼ Sonradan Engelli Olmak Daha Zor			0
Sonradan Engelde Kayıp Hissi, Kabullenememe	■	■	5
Doğuştan Engelde Kabullenme, Alışıklık	■	■	4
Sonradan Engelde Yabancılaşma, Tecrübesizlik		■	1
Σ TOPLAM	3	7	10

Şekil 3.21. Sonradan Engelle Sahip Olmanın Daha Zor Olduğunun Düşünülmesindeki Sebeplere İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılardan sonradan engelli olmanın daha zor olduğunu düşünenlerin değerlendirmeleri incelendiği zaman yukarıdaki kod matrisinin bulunduğu tablo karşımıza çıkmaktadır. Genel itibari ile sonradan engelli olma durumunda kayıp hissi ve kabullenememe durumlarının nüksettiği, doğuştan engelde ise tam tersi kabullenme ve sürece aşinalık - alışıklık durumunun söz konusu olduğu savunulmaktadır. Katılımcıların bu görüşlere yönelik ifadeleri ise şu şekildedir:

“(...) bir şeyleri yaşayıp da sonradan elinden alınması daha insanı yıpratacağını düşünüyorum. Yani bu benim görüş açım, başkaları için farklı olabilir.” (1KDE).

“Hele hele kendini buna tam adapte edememişse ya da aile yönünden ya da temelde bir inanç eksikliği varsa çok daha zorluk çeker.” (2ESE).

“Neden sonradan olan çeker çünkü bir anda sağlıklı bir insan bir şeylerini yapamıyor. Herkes ona yöneldiği için o orada kendini farklı hissedebilir.” (4KSE).

“Çünkü diyelim ki eskiden çalışıyorsun. Para getiriyorsun düşün. Ailene yardım ediyorsan şayet eve para getiriyorsun belli bir katkıda bulunuyorsun ama sonra para kesiliyor, çalışamaz duruma düşüyorsun. Ondan sonra ailen veyahut da akrabalar o senin paran olmadığı için sen sıfır duruma düşüyorsun. Mesela bu annede olmazsa babada olur.” (5ESE).

“Nasıl zorluk olur, çünkü neden; alışmışsın, yürüyorsun, gidiyorsun. Bir anlamda bu. Ama bir de var ki, düşün ki ben öyle arkadaşlardan da komşulardan da gördüm. Mesela bir arkadaş sonradan felç oldu. Ben niye oldum böyle diye üzülüyor üzülüyor. Ya üzülme diyorum ben ona. Mesela sağlıklı iken yüzüme bakmazdı, çağırdı beni sonra. Yine ben giderdim yanına. Dedim beni düşünsene,

ama diyor sen alıştın. Dedim ki insan dedim felçli olmaya alışır mı? Ben yıllardır hâlâ derim; yürüyeceğim, köyde koşacağım diye. Böyle söyleme Allah'a isyan ediyorsun diyordum ona. Yani sen dedim ona evlendin, çoluk çocuk sahibi oldun, neden böyle düşünüyorsun ki? Onunla moral veriyordum yani o yüzden ikisi de zor ama ben şimdi diyebilirim sana yürüyebilsem diye, ben senin yerine koyarım kendimi ama sen benim yerime koyamazsın kendini, anladın mı? Bu manada ama yine de sonradan olmak daha kötü bence.” (6KSE).

“(…) doğuştan olan az ya da çok onu kabulleniyorsun. Çünkü küçüklükten başlıyorsun.” (4EDE).

“Doğuştan olan alışmıştır kendini o halde görmeye ama sonradan olan için alışmak daha zordur.” (5EDE).

“(…) çünkü doğuştan engelli olarak doğmuş birisinin zaten ailesi doğduğu andan itibaren belli bir sistem oluşturmuştur. Hani evde nasıl bakılacağı, hayatını nasıl devam ettireceği ile alakalı.” (3KSE).

“Ben kalktım, yapamadığım şeylerde bana yardım ettikleri için hayatımı öyle gördüm ama onlar öyle görmeyecek.” (4KSE).

“Ama şimdi ben 15 yaşında engelli olduğumda ailem hiç alışık olmadığı bir durumla karşılaştı ve afalladı tabii ki. Ve ailem hemen bir arayış içerisine girdi. Nasıl olmalı, tedavi süreci nasıl olmalı, bakım nasıl olmalı. Hani doktorlar, fizyoterapistler olsun sürekli iletişimdedi.” (3KSE).

3.5.2.13. Aile içerisinde en çok engelli hissedilen durum ve zamanlar

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Engelin En Çok Hissedildiği Zamanlar*			0
İstenilen Yere Gidememe	1		1
Bakım Veren Yokluğu	2		2
Yardımcı Olamama, Destek Verememe	1		1
Her Durumda Yük Hissetme	1		1
Eleştiriler, Çevresel Baskılar	1		1
Bakım İhtiyacında		1	1
Engel Durumundan Kaynaklı Kısıtlamalar		2	2
Özel Durum ve Zamanlarda		2	2
Σ TOPLAM	6	5	11

Şekil 3.22. Aile İçerisinde En Çok Engelli Hissedilen Durum ve Zamanlara İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılara aile içerisinde engelli olduğunu en çok hangi durum veya zamanlarda hissedildiği sorusu yöneltildiğinde doğuştan engelli bireylerden 2'si bakım verenin yokluğunda, 1'i istenilen yere gidememe durumunda, 1'i başkalarına yardımcı olamama destek verememe durumlarında, 1'i eleştiriler ve çevresel baskılarda, 1'i ise her durumda yük hissetmede engellerini daha çok hissettiklerini belirtmişlerdir. Sonradan engelli olan bireylerde ise 2 kişi özel durum ve zamanlar olduğunda, 2 kişi engel durumlarından sebep kısıtlamalar olduğunu, 1 kişi ise bakım ihtiyacı olduğu zamanlarda engelini daha çok hissettiklerini belirtmişlerdir.

Doğuştan engelli bireylerin aile içerisinde engelli olarak en çok hissettikleri zaman ve durumları şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Çok sevdiğim yerlere giderken, gezme zamanlarında.” (1KDE).

“Aile içerisinde çok fazla dediğim gibi aslında benim aile içerisinde o kadar bir sıkıntı yoksunluğum olmuyor. Çünkü hem kendi alışkanlıklarımdan dolayı şimdiye kadar hem de annemin bana olan tutumundan dolayı, kolaylaştırmasından dolayı. O konuda aile içerisinde aşırı bir şeyim olmuyor ama şöyle; işte bazen annemin yokluğu durumunda bazı durumlara yetememe. Mesela evde elektronik aletleri kullanırken çamaşır makinesi olsun, buzdolabının alarminin ötme durumu olsun mesela o tarz şeylerde biraz sıkıntı yaşadığımız olabiliyor.” (2KDE).

“Annem evde olmadığı zamanlarda yemeği tabağa koyup masaya koyarken zorlanıyorum. Temizliğimde vs.” (3EDE).

“Mesela bir iş oluyor, herkes bir işin ucundan tutuyor. Mesela ben şu anda, Kurban Bayramı yaklaşıyor. Mesela normalde herkes ne yapar, bir işin ucundan tutar yardım eder. Ama mesela ben ne yapıyorum yani bir iş yapamayacağımdan dolayı, karışsam bu sefer de yanlışlıkla bir kazaya sebebiyet verebilirim. En iyisi uzak dur düşüncesi, yani bu tarz. Yani yardımcı olmaya çalışırken engel oluyorsun bu seferde, işi yavaşlatma gibi oluyor. O sebeple.” (4EDE).

“Yani genellikle her zaman diyeyim.” (5EDE).

“Dedim ya evlenmeden önce, eşimle tanışmadan önce hissediyordum. Çok karşımdaki insanların aile ortamı olsun akrabalar olsun onlardan çok baskı gördüm bu şey döneminde. Nasıl oldu mesela, anlattım ya; işte sen normal bir insanla evlenemezsin gibi, o şekilde. Kendi ailem içerisinde çok baskı olmadı ya.

Sadece dediğim gibi girdiğim ortamlarda ya da akrabalar içerisinde oldu. Kendi ailemde bana hiçbir baskıda bulunulmadı yani. İşte; engellisin, şunu yapamazsın, bunu yapamazsın, öylesin, böylesin falan. Uğraştılar ama olmadı işte 5 defa ameliyat geçirdim ben çocukken. Ama iyileşemedim.” (6KDE).

Sonradan engelli bireylerin aile içerisinde engelli olarak en çok hissettikleri zaman ve durumlara yönelik ifadeleri ise şu şekildedir:

“Daha çok tuvalet ihtiyaçlarım geldiği zaman, o zaman hissediyorum.” (1ESE).

“Pek hissetmiyorum aslında ama birkaç kere eğlence parkına vs. gitmiştik. Mesela benim yapamayacağım, binemeyeceğim aletler vardı. Onlara binemediğim zaman biraz üzülüyordum tabi ben.” (3KSE).

“Mesela genelde şöyle düşün. Bir şeyi kaldırmak istiyorsun, kaldıramıyorsun. Bir engeli hızlıca aşmak istiyorsun, aşamıyorsun.” (5ESE).

“Cenazelerde.” (4KSE).

“Mesela dediğim gibi çok gerektiğinde. Mesela nasıl söyleyeyim, mutluysan. İyi gününde de kötü gününde de. Mesela iyi günümde olmasa da mesela en son annemi kaybettiğim zaman ki o bana beklediğim şeyi vermedikleri zaman onu çok hissettim.” (6KSE).

3.5.2.14. Yıpranmışlık hissi

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Yıpranmışlık*			0
Maddi Manevi Yıpranmışlık Hissetmeme			1
Maddi Yıpranmışlık	■		5
Manevi Yıpranmışlık	■	■	9
Σ TOPLAM	9	6	15

Şekil 3.23. Yıpranmışlık Hissine İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılardan doğuştan engelli olan bireylerden 4’ü maddi anlamda yıprandığını ifade ederken, 1’i manevi anlamda, 1’i de hem maddi hem de manevi anlamda yıprandığını dile getirmiştir. Sonradan engelli olan katılımcılardan ise 5’inin manevi anlamda yıprandıklarını, 1’inin ise maddi anlamda yıprandığını belirttiğini gözlemlemekteyiz.

Doğuştan engelli olan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“(…) manevi anlamda çok bir şeyim olmuyor ama maddi anlamda da işte birazcık böyle sınırlanma, kısıtlanmalarım olmazsa çok daha rahat hissediyorum kendimi.” (2KDE).

“Babamın maaşını doktora gitmek için falan kullanırken çok yıprandık. Daha çok maddi anlamda.” (3EDE).

“Maneviye öyle ya da böyle bir şekilde hallediyorsun da maddi olarak daha çok. Mesela ben şu ana kadar normal bir üniversite okumuş olsaydım daha farklı böyle. Hani bu yükseklerde gözü var değil de daha farklı yerlerde engellilere hükmeden, onların sorunlarını çözebilecek bir yerde olmak isterdim.” (4EDE).

“Her iki anlamda da yani biraz biraz.” (5EDE).

“(…) maddi olarak sıkıntıya girdim. Geçen sene ameliyat geçirdim ben, iki kalçamdan da.” (6KDE).

“Aslında ben bundan 3-4 yıl önce yani kitaplarımdan önce çok içime çöktüm. Beni kitaplarım ayağa kaldırdı diyebilirim. Özgüvenim oldu. Ben şey kelimesini çok sevdim, önceden herkes telefonlarında beni ‘Engelli Elif’ diye tanyıyorlardı. Ama şu anda o engelli Elif yerine ‘Yazar Elif’ oldu. Bu beni çok güçlendirdi.” (1KDE).

“Yani manevi anlamda insan ister istemez bazen boşluk durumunda olabiliyor, duygusal durumları olabiliyor. Yani o geçici dönem oluyor ve kısa süreli oluyor genellikle. Yani bende uzun süreli bir manevi boşluk oluşmadı.” (2KDE).

“Her iki anlamda da yani biraz biraz.” (5EDE).

“Manevi olaraktan da şöyle; karşımdaki insanlara yük olurum düşüncesinde hissettiğim için o yüzden manevi anlamda şey oldum.” (6KDE).

Sonradan engelli olan katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

“Manevi anlamda ilk zamanlar eve geldiğim ilk zamanlar taş getirecekti babam getiremedi unuttu. Annemden Allah razı olsun o getirdi geçen haftadan itibaren. O zaman kadar namaz kılamadığım için kendimi zorlanmış, yıpranmış hissettim.” (1ESE).

“Tabii ki manevi anlamda. Hani para bir şekilde bulunabilecek bir şey. O şekilde düşünüyorum ben ama manevi duygular vs. bir yerde tamamlanmıyor ve yarım

kalıyor. Kaybettiğin bir şeylerin eksikliğini her zaman bir şey tamamlayamıyor maalesef.” (3KSE).

“(…) manevi anlamda biraz daha ağır basar. Maddi anlamda pek bir şeyim yok. Kendim çalıştığım için onun zorluğunu pek görmedim.” (4KSE).

“Manevi anlamda.” (5ESE).

“Manevi anlamda. Çünkü maddi hiç zorluk çekmedim. Engelli maaşı aldım, örgü ördüm, şimdi de babamın maaşını alıyorum. Maddi olarak kendim hem kazandım hem de yardım da ediyorum, veriyorum da. Bak bu yaşıma kadar hiç kimseden bir kuruş almış değilim ama vermişimdir. Hayırda vermişimdir, yeğenlerimin ihtiyaçlarını görmüşümdür, bebekleri olduğunda eşyasıydı bilmem ne. Maddi olarak hiç sıkıntı çekmedim.” (6KSE).

“Maddi anlamda hiçbir yıpranmışlığım olmadı. Manevi anlamda da olmadı niye olsun ki. Engelli biri manevi olarak niye yıpransın ki. Ayakta namaz kılamıyorsam oturarak namaz kılıyorum. Hiçbir maneviyat eksikliği yaşamıyorum.” (2ESE).

3.5.2.15. Bakım veren aile üyelerinin engelli bireylerce tahmini yıpranmışlıkları

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Bakım Veren Ailede Yıpranmışlık*			0
Hem Maddi Hem Manevi Yıpranmışlık (Bakım Veren Aile)			1
Maddi Yıpranmışlık (Bakım Veren Aile)			2
Manevi Yıpranmışlık (Bakım Veren Aile)			9
Σ TOPLAM	6	6	12

Şekil 3.24. Bakım Veren Aile Üyelerinin Engelli Bireyler Tarafından Tahmin Edilen Yıpranmışlıklarına İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılardan doğuştan engelli olan bireylerin 5’i bakım veren aile üyelerinin manevi anlamda yıprandıklarını düşünürken 1’i maddi anlamda yıprandığını düşünmekte, 1’i de hem maddi hem manevi olarak yıprandıklarını düşünmektedir. Sonradan engelli olan katılımcıların ise 5’i bakım veren aile üyelerinin manevi açıdan yıprandıklarını düşünmekteyken 1’i ise maddi açıdan yıprandıklarını düşünmektedir. Genel itibari ile engelli bireyler bakım veren aile üyelerinin de kendileri gibi daha çok manevi yönden yıprandıklarını düşünmekte olduklarını gözlemlemekteyiz.

Doğuştan engelli katılımcıların bakım veren aile üyelerinin yıpranmışlıklarına yönelik ifadeleri şu şekildedir:

“Onlarda da aynı şekilde düşünüyorum. Maddi olarak benim için hiçbir masraf yapmadılar. Çünkü benim hiçbir cihazım, kullanabileceğim ya da alabileceğim bir şeyim yok. Yalnız bez kullanıyorum. Bezi de devletten alıyorum. Bu yüzden maddi anlamda yok. Manevi anlamda onu onlara sormak lazım aslında. Tahminen tabi ki vardır ama belli etmiyorlar. Beni gerçekten çok seviyor aile üyelerim. Yani benden hiçbir zaman sen engellisin gözüyle ya da farklı bir gözle bakmadılar yani.” (1KDE).

“Yani bakım anlamında bizim öyle çok bir şeyimiz yok ama maddi anlamda değil de manevi anlamda ben onların yıprandığını düşünüyorum. Çünkü bazı noktalarda gerçekten ellerinden bir şey gelmiyor yani yetemedikleri durumlar olabiliyor. Mesafe gibi ya da daima yanımda olamama gibi. Bu durumda biraz manevi anlamda annemin üzüldüğünü hissediyorum. Ama maddi anlamda zaten ellerinden geleni yapıyorlar, yaptıklarına da inanıyorum. Onlar da yaptıklarına inanıyorlar ama işte bazı durumlarda her zaman yanı başımızda olamamalarından kaynaklı manevi anlamda daha çok sıkıntıları olabilir.” (2KDE).

“Maddi konuda bana aşırı bir masraf yaptıklarını düşünmüyorum. Aksine kendi yağında kavrulan bendim yani. Hani bir kısmı sağ olsun devletimizin vermiş olduğu imkânlar, bir kısmı da benim çabamla beraber açıktan mesela liseyi okudum açıktan üniversite okudum. Üniversite engellilere biliyorsundur az çok ücretsiz olduğundan dolayı 3 tane üniversite bitirdim açıktan. Hani normal bir birey okusa biliyorsun hani ücret ödüyorsun her dönemde bahar, güz falan. Hani bunları ben kendim okudum açıktan üniversiteyi. Bu yüzden onların daha çok manevi olarak yıprandıklarını düşünüyorum.” (4EDE).

“Manevi anlamda.” (5EDE).

“Onlarda maddi anlamda, aynı.” (3EDE).

“Her ikisi de, maddi manevi her ikisi de. Ama eşim hissettirmedi bana Allah’a şükür. O baktığı için hissettirmedi yani.” (6KDE).

Sonradan engelli olan katılımcıların bakım veren aile üyelerinin yıpranmışlıklarına dair ifadeleri ise şu şekildedir:

“Ben ailemin maddi anlamda bir sıkıntı çektilerim. Manevi anlamda da bana hissettirmedikleri olabiliyor.” (2ESE).

“Tabii ki manevi anlamda. Çok şükür babamın işi nedeniyle durumu çok az olan bir insan değildik. Durumumuz iyiydi çok şükür. O sebeple tabii ki manevi anlamda.” (3KSE).

“Manevi anlamda yıpranıyorlar.” (4KSE).

“Daha çok manevi anlamda çünkü ben maddi anlamda onlara hiçbir zaman yük olmadım.” (5ESE).

“Manevi çünkü maddi olarak ben onlara destek oluyorum, manevi olarak bekliyorum.” (6KSE).

“Maddi anlamda yıprandığını düşünüyorum.” (1ESE).

3.5.2.16. Aile üyeleriyle iletişim

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Aile ile İletişim*			0
● Konuşabilen	■	■	6
● Kısmen Konuşan	■	■	2
▼ ● Konuşamayan	■	■	4
● Yük Olmamak, Üzmek İçin Sıkıntılarını Anlatmama	■	■	4
Σ TOPLAM	9	7	16

Şekil 3.25. Aile Üyeleriyle Sıkıntılara Yönelik Konuşabilme Durumuna İlişkin Kod Matrisi

Katılımcıların aile üyeleri ile sıkıntılarını paylaşabilme hususunda konuşabilmeye yönelik incelemede doğuştan engelli bireylerden 2’si konuşabildiğini, 1’i kısmen konuşabildiğini, 3’ü ise konuşamadığını ifade etmektedir. Sonradan engelli olan bireylerde ise 4’ü konuşabildiğini, 1’i kısmen konuştuğunu, 1’i ise konuşamadığını belirtmektedir. Aile üyeleri ile konuşamadığını ifade eden katılımcıların tamamının karşı tarafı üzme, yük olmama maksadıyla sıkıntılarını aktarmadıklarını gözlemlemekteyiz.

Katılımcılardan doğuştan engelli bireylerin aile üyeleri ile sıkıntılarını paylaşmasına ait ifadeleri şu şekildedir:

“Konuşuyorum bir arkadaş gibi annem benimle.” (3EDE).

“Tabii ki (konuşabiliyorum).” (6KDE).

“Kısmen. Şöyle bir şey var. Anlatıyorsun onların elinden bir şey gelmiyor. Hani bir de şöyle bir şey var anlatıyorsun hani gerçek anlamda seni dinleyen kişi, dinleyecek kişi bulmak da önemli. Mesela şuan evde en çok annemle ben

konusurum, o da sağ olsun dinler. Konuştuğum zaman o üzülüyor. Konuşmadım mı ben sıkıntı yaşıyorum.” (4EDE).

“Hayır! Ben konuşmayı sevmiyorum. Aslında ben genel olarak i e kapanığım ama aileme daha çok. Onları üzmemek içinde dahil sebeplere.” (1KDE).

“Yok, ben anlatamıyorum. Çünkü şöyle; zaten ister istemez onların kendi yükü var. Benimde bu uzun zamandır üzerimde olan bir huy. Ben karşımdaki insana kendi sorunlarımı da anlatıp bir yük daha yükleme taraftarı hiçbir zaman olamıyorum. O yüzden ben çoğu zaman dinleyici tarafımdır, ben anlatıcı taraf değilim, anlatamıyorum yani. Çünkü şunu biliyorum; zaten gözlemliyor beni aslında. Eksiklerimi görüyor, yaşadığım zorlukları görüyor. Belki hissettiklerimi hissedemiyor ama çoğunu görüyor. Hep en çok annemden bahsettim ama en yakınımnda hep annem olduğu için. Bir de kendi iç dünyamı da ona anlatırsam o zaman daha büyük bir sıkıntı yaşayacak. Mesela ben bunu bu şekilde kabullenerek üstümden atabiliyorum veya ben kendimi teslimiyetle rahatlatabiliyorum. Ama o ikinci bir şahıs olduğu için kendisini yetersiz görmesinden dolayı o, onu dengeleyemiyor. O yüzden ben kendi sıkıntılarımı anlatma taraftarı hiçbir zaman olmuyorum.” (2KDE).

“Genellikle hayır. Bilmiyorum ben her şeyimi herkese anlatmam. Yük olurum  z l rl r düşüncesiyle.” (5EDE).

Sonradan engelli olan katılımcıların sıkıntılarını aile bireyleri ile konuşabilme durumlarına ait ifadeleri ise şu şekildedir:

“Evet, konuşup anlatabiliyorum.” (1ESE).

“Ben zaten ailenin babası olduğu için eğer benimle ilgili bir sıkıntı olsa ailemi oturtup rahatlıkla konuşabilirim. Ailevi sıkıntıları da ortak her zaman ailemle beraber konuşabilirim.” (2ESE).

“Tabii ki, o konuda annem özellikle çok benim yanımda oluyor. Her zaman devamlı onunla sohbet ederek, bir şeyler anlatarak kendimi açıklıyorum ve sorunu c z yoruz bir yerde.” (3KSE)

“Tabii ki (konuşabiliyorum).” (4KSE).

“Yani rahatlıkla derken herkesle değil. Mesela abimin en çok büyük kızıyla daha çok onunla böyle her şeyi konuşuyorum. Öbürlerinden mesela gelinle değil. Anlamadıkları için.” (6KSE).

“Hayır. Genelde kendi kendimi boğarım o yüzden. Şimdi mesela bazı konularda eşime anlatırım ama eşin olmadığı zaman düşün bekârsın ve fiziksel hareketlerin kısıtlanmış. Aşırı derece de ağır ateş içerisinde, uyuyamıyorsun falan filan. E şimdi anlatsan ne olacak, kim anlatsın. Anlatsan ne işe yarayacak. Mesela öyle olduğu için benim ağrım bir başkasında olsa bağırarak ya. Ben dişlerimi kırdım, 9 dişimi kırdım. Kimse rahatsız olmasın diye.” (5ESE).

3.5.2.17. Doğuştan engelli bireylerde engelli olunmaması durumunda yapmak isteyecekleri şeyler

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
Engel Olmaması Durumundaki Arzular (DE)			0
Okumak, Meslek Sahibi Olmak (İstediği Alanda)	2		2
Zorlanmadan İşini Kendi Görebilmek	2		2
Gezmek	1		1
Evlilik, Çocuk	1		1
TOPLAM	6	0	6

Şekil 3.26. Doğuştan Engelli Bireylerin Engelli Olmamaları Durumunda En Çok Ne Yapmak İstediklerine İlişkin Kod Matrisi

Yalnızca doğuştan engele sahip olan katılımcılara yöneltilmiş olan ‘Herhangi bir engele sahip olmasaydınız en çok neyi yapmak isterdiniz?’ sorusuna yanıt olarak 2 kişi okumak istediklerini, 2 kişi zorlanmadan kendi başlarına işlerini görebiliyor olmak istediklerini, 1 kişi sosyal etkinlikler (gezmek) yapmak istediğini ve 1 kişi de evlenmek - çocuk sahibi olmak istediğini söylemiştir.

Doğuştan engelli katılımcıların engelli olmama durumlarında en çok yapmak istedikleri şeylere yönelik ifadeleri şu şekildedir:

“Aslında mesela ben şeyi çok isterdim, alan olarak okumak istediğim bölümlerin başında sosyal hizmetler, çocuk esirgeme kurumu. Ben çocuk esirgeme kurumlarında çalışmayı veya huzurevlerinde çalışmayı çok isterdim. O konuda bir şeyim olsun istiyordum gerçekten mesleki anlamda. Ama onun dışında öyle yapabilmeyi isteyip de yapamadığım çok az şey var. Çünkü zaten birçok şeyi, dedim ya gözümle olmayan şeyi elimle, elimle olmayan şeyi kulağımla. Bir şekilde

onu dengeleme şeyine gidiyorum her zaman. Ama öteki türlü biraz mesleki anlamda şey isterdim yani daha faydalı iş yapabilmeyi isterdim. Özellikle sosyal hizmetlerde merhametli insanlara çok ihtiyaç olduğunu bildiğimiz için o alanlarda çalışmak isterdim.” (2KDE).

“En çok okumak, mühendis olmak, herkese yardım etmek benim gibi engelli kardeşlerime yardım etmek isterdim.” (3EDE).

“Zorlanmadan bir şeylere ekstra çaba göstermek zorunda kalmadan kendi başıma istediğim her şeyi yapmak isterdim. Görüşlerimin başkaları içinde önemli olmasını kale alınmayı isterdim.” (4EDE).

“Normal insan gibi olup itilip kakılmak istemezdim mesela. Hani bir engelli olarak tabi ki ben kendimi bir engelli olarak görmüyorum ama sonuçta karşımdaki insan bana baktığı zaman bunu anlıyor, iyi veya kötü. İşte; ‘Aa bu engelli şu işi yapamaz’ gibisinden bir kenara illaki iteliyorlar. Şuan hastanede çalışırken de öyle mesela. Ben ağırlık yönünden diyelim normal bir insan 10 kilo bir şeyi kaldırabiliyorsa ben 5 kiloyu kaldırabiliyorum. Yarı yarıya düşüyor. Bunu da karşımdaki insana anlatabilmem için, ben bunu yapamıyorum demek yerine yapmak için uğraşıyorum genelde. Kendimi ezdirmemek için yani.” (6KDE).

“Yani gezmek isterdim herhalde böyle bir karavan alıp dünyayı, Türkiye turuna falan çıkmak isterdim herhalde.” (5EDE).

“Çocuğum olmasını isterdim.” (1KDE).

3.5.2.18. Sonradan engelli bireylerde geçmişe yönelik kıyaslama

Kod Sistemi	Doğuştan Engelli Bireyler	Sonradan Engelli Bireyler	...
▼ *Kıyaslama*			0
● Kıyaslamama		■	2
● Olumlu Anlamda Kıyaslama		■	1
● Sıklıkla Kıyaslama		■	1
● Nadiren Kıyaslama		■	2
Σ TOPLAM	0	6	6

Şekil 3.27. Sonradan Engelli Bireylerde Geçmişe Yönelik Kıyaslama Durumuna İlişkin Kod Matrisi

Katılımcılardan yalnızca sonradan engelli olan bireylere yöneltilmiş olan kendilerini geçmiş ile kıyaslamaya dair soruya verilen cevaplar doğrultusunda 2 kişinin nadiren kıyaslama yaptığı, 1 kişinin sıklıkla kıyaslama yaptığı, 2 kişinin kıyaslama yapmadığı ve 1 kişinin de olumlu anlamda kıyaslama yaptığı görülmektedir.

Sonradan engelli katılımcıların geçmişe yönelik kıyaslama durumlarını anlattıkları ifadeleri şu şekildedir:

“Şuanda çok kıyaslamıyorum. Şimdi anlatırken kıyasladığım zaman nasıl kıyasladığımı da herhalde tahmin ediyorsunuzdur.” (5ESE).

“Geçmiş zamanlarımla kıyaslarım.” (6KSE).

“Geçmiş zamanla kıyasladığımda eskisi gibi artık hızlı koşamayacağım. Acaba eskisi gibi kapalı spor salonuna gittiğimde orada abi çağırıyordu, voleybol grubumuz var. Voleybol oynayacağımız zaman gidiyorduk oraya orda böyle önüme düşerse top böyle dizliklerim sayesinde, dizliklerimi takıyordum böyle yere uzanıyordum hemen onu kurtarıyordum. Böyle yana ya da sağa sola geldiğinde zıplıyordum uzanıyordum, onu falan yapıyordum. Ama şimdi yapabileceğimi düşünmüyorum. Acaba, aklımda hep acaba var. Acaba eskisi gibi zıplayabilir miyim, acaba eskisinden daha iyi zıplayabilir miyim. Bunlar hep aklıma kurcalayan sorular oluyor bazen. Acaba eskisi gibi masa tenisi oynayabilir miyim, voleybol oynayabilecek miyim. Koşamayacağımı düşünüyorum eskisi gibi ama orta şiddette koşmayı deneyebilirim. Evet ama eskisi gibi hızlı zorlamayacağım sadece böyle hafif tempoda koşmayı deneyeceğim İnşallah.” (1ESE).

“Ben 9 yaşında çocuk felci geçirdim. Çok haşere bir çocuktum çok hareketli bir çocuktum. 9 yaşındaydım ama 19 yaşındaki bir bireyin zekâsıyla, heyecanıyla, aklıyla hareket ettiğimi söylüyorlardı. Onun için o konuda hiç özenmedim yani ben 9 yaşında 19 yaşımı yaşadım zaten. Bunun için hiçbir eksikliğim yok yani.” (2ESE).

“Hiç kıyaslamıyorum.” (4KSE).

“Evet, bunu yapıyordum. Bazen yine yapıyorum. Geçmiş, şöyle benim rahatsızlığım beyinle alakalı olduğu için bulunduğu konum itibari ile ve yapısı itibari ile vücuda ve ruh sağlığına huzursuzluk veren bir rahatsızlık olduğu için eskiden daha asabi ve sinirli bir insan olsam da şuan daha girişken ve rahat olduğumu fark ediyorum. Sürekli kıyaslıyorum yani, olumlu şekilde.” (3KSE).

3.5.2.19. Eklenmek istenilen hususlar

Katılımcıların son olarak eklemek istedikleri görüş ve fikirler şu şekildedir:

“Ben bunu kimseye söylemedim, kimsenin haberi yok. En son bunu tasarladım kafamda planladım hatta telefonuma falan notlar aldım. Son kitabımda şey düşünüyorum, hani ChatGPT var ya, ondan yani, bir yerde duymuştum bir tiyatro oyununda ‘yapay zekâdan evlilik’ diye. Bunu çocuk diye planlayacağım. Yani telefonumu kucağıma aldığımda onunla konuşabileceğim çocuğum gibi falan. Öyle bir şey düşünüyorum.” (1KDE).

Katılımcılardan doğuştan engelli olan kadın bireyin ifadelerine baktığımız zaman engelin den ötürü sahip olamayacağını düşündüğü ve en büyük arzusu olan çocuk sahibi olma isteğini kısmi de olsa kendi dünyasında gerçekleştirmenin yolunu aradığını gözlemlemekteyiz. Katılımcı 1KDE bu hayalini yazdığı kitaplarda, hayal dünyasında gerçekleştirerek bu yönde aslında bir doyum elde etme çabasındadır.

“Teşekkür ederim yani bu konuyu ele almış olmanda çok güzel. Çünkü ne kadar duyarlılık oluşturmaya çalışsak da aslında bizim toplumumuzda o kadar büyük bir duyarlılık yok. Yani baktığımız zaman bir engellilik haftalarında ‘Aa evet engelliler varmış’ diyerek böyle bir programlar bir şeyler yapılıyor. Veya 3 Aralıkta bir şeyler yapılıyor ama öteki anlamda baktığımız zaman da gerçek manada bir şeyler yapılmıyor. Belediyeler olsun, sivil toplum örgütleri olsun. Mesela bakıyorsun en basitinden bir camii bile yapılırken diyor ki biz rampa yaptık diyor. Tekerlekli sandalyedeki engelli de gelebilir diyor. Ama sen o rampayı yaptığın zaman o insanın kullanımına uygun yapmıyorsun ki yani sadece yapmış olmak için yapıyorsun. Mesela gerçek manada hizmete uygun yapmıyorsun veya toplumdaki bireyler yine duyarsız olduğu zaman evet sağ olsunlar bize sarı şeritler yapılmış, engelli yolları. Ama onların üzerine sen bir çöp kutusu bırakabiliyorsun veya bu esnaf eşyalarını bırakabiliyor. Yani en basitinden ağaçlar önceden dikilmiş oluyor. Mesela Orhangazi’nin en büyük sorunu oydu. Ben buraya ilk geldiğim zaman da dile getirdim. Bakın dedim engelli yolları yapmışsınız ama dedim hep yolların uçlarında, arasında ağaçlar var, bu ağaçların da dalları var. Biz bunlarında yanından geçerken de zaten ben kenara kayabilecek durumda olsam o yolu kullanmam. Ama sen benim yolumun tam üstüne koyuyorsun. Mesela orada belediyenin yapmış olduğu bir açıklama

vardı ve çok da ilginçti. Diyor ki, biz diyor yolları yapmadan önce o ağaçlar orada vardı. Tamam ama sen bu ağaçları oradan kaldırabilirsin veya yolu daha yandan yapabilirsin. İşte bu anlamda aslında dediğim gibi hani bu günlerde biraz şeylik oluyor hani program yapıyoruz biz duyarlılık yapıyoruz adı altında bir şeyler oluyor ama gerçek manada bir şey olmuyor. Umarım bu konuda da İnşaallah biraz daha farkında olurlar. Biraz daha gerçek manada bir şey yapmaya çalışırlar. Yani yapmış olmak için değil de gerçekten faydalı olmak için.” (2KDE).

Doğuştan engelli olan kadın katılımcının bu sözleri incelendiğinde aslında engelli bireylere yönelik yapılan çalışmaların yalnızca göstermelik olduğunu düşündüğünü, olması gerektiği gibi bir hizmetin desteğin kesinlikle sağlandığını düşünmediğini gözlemlemekteyiz. Bilhassa da engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada oldukça önemli olan hizmetlerin noksan yapıldığı, uyarılara rağmen birtakım savunmalar yapılarak geçiştirildiği ve çözüm sunulmadığı bu sebeple engellilerin bu meydana gelen sosyal bariyerlerden ötürü asıl engeli ve kısıtlamayı yaşadıkları görüşü hâkimdir. Ayrıca araştırma sırasında kayıt dışında da olsa bütün engellilerin katılımcı 2KDE gibi engelliliğe dair yapılan bu çalışmadan ve ilgiden fazlasıyla hoşnut olduğu görülmektedir.

“Eklemek istediğim bir şey var. Şu engelli rampalarına, kaldırımlara araç bırakmasınlar.” (3EDE).

Doğuştan engelli olan erkek katılımcı da aynı şekilde engelli bireylerin özellikle ulaşımlarında karşı karşıya kaldığı kısıtlamalara dikkat çekmiştir. Katılımcı 3EDE araştırma içerisinde sıklıkla engelliler için olan yollara konulan araçlardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve sosyal bariyerlerin kendisine oluşturduğu kısıtlamalardan şikâyetçi olmuştur.

“Günümüzde en çok şuan kedi köpek hakları ya da bayanlara oluşmuş şiddet gündemde. Ama maalesef biz engellilerin zerre kadar sorunlarını çözmek adına bir çalışmanın yapıldığını düşünmüyorum. İnşaallah yapmış olduğun bu çalışma bir ses getirir. Bir nebze olsun yenilik getirir. Tebrik ederim bunu seçtiğin için.” (4EDE).

Katılımcılardan doğuştan engelli olan erkek birey gündemde olan köpek hakları ya da kadına şiddet konuları kadar engelli bireyler üzerinde durulmuyor oluşundan ötürü duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Engelli bireylerin sorunları hakkında çözüm odaklı hareket

edildiğine dair inancı kırılmıştır. Bu sebepten olacak ki katılımcı 4EDE yapmış olduğumuz bu araştırmanın yol gösterici olmasını ümit ettiğini belirterek tebrik etmiştir.

“Ben bu halimden katiyen şikâyetçi ve isyankâr değilim. Bunun Allah tarafından bir vesile, bir haber, bir böyle tövbekâr tamı tamına tövbekâr olma yolu gibi görüyorum. Bu bana Cenab-ı Allah’ın verdiği bir sınavı ve bu sayede tamamen eskiden yapmış olduğum günahlarımdan tövbe ettim. Hastaneler sayesinde düşünmüyorum. Sigarayı bıraktım. Ara sıra affedersiniz ama ara sıra arkadaş ortamında maalesef arkadaş ortamına uyup onlarla beraber arada alkol, viski, içki onları falan içiyordum. Göle gidiyorduk orada içiyorduk. Namazlarımı aksatıyordum bazen kılmamazlık yapıyordum Allah affetsin. Ama şimdi Allah’ımın bana verdiği bu sınav sayesinde önceden peygamberlerimizi, Allah’ı, sünnetleri, zikirleri, Kur’an’ı biraz unutmuştum. Allah affetsin. Ama şimdi daha çok dört ellen beraber dinime, Kur’an’ıma, kitabıma hepsine bütün İslam şeylerine sarılıyorum. Onları yapmaya daha düzenli yapmaya gayret ediyorum. Bunları yapınca da kendimi daha güçlü hissediyorum.” (1ESE).

Sonradan engelli olan erkek katılımcının ifadeleri incelendiği takdirde engeline karşı bir isyan ya da kabullenememe içinde olmadığı görülmektedir. Bilakis durumu sahiplenmiş ve tam tevekkül içerisinde olarak engel durumunu bir mükâfat olarak değerlendirmektedir. Katılımcı olumsuzluk olarak görülebilecek engel durumunu aşmış ve bunu bir fırsata dönüştürerek kötü alışkanlıklarını da terk etmiştir. 1ESE katılımcısının bu dirayetli tavrının temelini maneviyat olgusuyla inşa ettiği ifadelerinde açıkça görülmektedir.

“Yani eklemek istediğim pek bir şey yok. Şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim. Yani 9 yaşında çocuk felci geçirdim ama ilk yıllarda belki biraz zorluk çekmiş olabilirim. Çünkü köy yerinde yaşıyorduk. O zamanlar maddi durumumuz çok kötü değildi çok da iyi değildi ama daha sonra ben kendimi tanıyıp bu engelin bana bir engel olmaması gerektiğini, hayatımı kısıtlamaması gerektiğini kabullenerek inançla kabullendikten sonra çok rahat atlatabildim. 20 yıldan fazladır ben engellilere hizmet ediyorum. Hem Türkiye Sakatlar Derneği başkanı olarak hem de Engelli Koordinasyon Merkezi başkanı olarak engellilerin bütün sorunlarını A’dan Z’ye engellilerin nerede ne sorunu varsa nerde çözülecek bir problemleri varsa bu merkezden çözebiliyorum. Kaymakam beyin yapabilecek olduğu çözümü de ben burada üreterek vatandaşa ulaştırıyorum. Hele de siyasilerin çözümlerini oluşturuyorum. Onlarla birlikte istişare yaparak onlarla

birlikte bu sorunları anlatarak çözerek vatandaşa 'git kaymakam beye, git milletvekiline sor' demiyorum. Ben notumu alıyorum, sorunlarına bakıyorum nerde kim çözebilecekse onlara söylüyorum. Ben bu engelimin bana hiçbir zaman ne maddi ne manevi olarak sorun olduğunu düşünmüyorum. Hatta manevi olarak daha geliştiğimi hissediyorum. Belki sağlıklı olsam böyle olmayacaktım ama şimdi çocuğum çocuğum var. Bir torun sahibiyim. Hizmet ediyorum insanlara. Hadis-i Şerif'te var "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır." Mevlâm bana engel verdi ama engelim yok gibi. Mesela burada 7000 kişi kayıtlı onlara ben hep hizmet ediyorum biliyor musun? Buraya Elhamdülillah insanlar geliyor. Birine sandalye veriyorum, birine koltuk veriyorum, birinin maaşını bağlıyorum, birini hastaneye sevk ediyorum, bir gün başka bir şey. Hiçbir şey olmasa sohbet ediyorum, dinliyoruz. Onun için bu anlamda ben kendimi, engelliliği üstün düzeyde görüyorum. Engelli olmanın da bir ayıp olduğunu, bir kusur olduğunu da kabul etmiyorum. Çok rahatlıkla sarışın insanla siyah insan nasılsa engelli insanla sağlıklı insan da aynı şekildedir. Önemli olan insanlara hizmet etmesidir." (2ESE).

Sonradan engelli olan erkek katılımcının bu ifadelerine baktığımız zaman engeli bir noksanlık olarak görmediğini, bir saç rengi birer ten rengi farklılığı gibi basit bir farklılıktan meydana geldiği inancında olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında katılımcının engeli bireylere sunduğu hizmetlerde engelinden dolayı daha tecrübeli olarak hareket edebildiğini de görmekteyiz. Katılımcı 2ESE'nin engelliliğe bakış açısı ve diğer insanlara hizmet hususunda olaylara manevi bakış açısı ile yaklaşımından ötürü kendisini geliştirdiğini ve güçlendirdiğini görebilmekteyiz.

"Dediğim gibi yani engelli olmak bizim şeyimiz değil. Bu bir tercih meselesi değil. Bize verilmiş Allah'ın bir lütfu. Biz bunu bu şekilde yaşamak zorundayız. Önemli olan bize yani benim istediğim; bize, her engelliye yaşayabileceği, kendi kendine idare edebileceği ortamların sağlanması. Gidebilecekleri yere. Şimdi bakın, iş gireceksiniz, iş istiyorsunuz engelli olarak. Sizden diploma isteniyor, lisans isteniyor, belge isteniyor. Ama ilkokula gidemiyorsun. Niye gidemiyorsun ilkokula, okul orada. Her gün sizi anneniz babanız kucağında oraya götüremez. Veya anneniz babanız yoktur kardeşiniz vardır veya ne bileyim bu tarz şeylerde yani. İmkânları sağlamadan kalkıp ekonomik bağımsızlığımızı kazanamayız. Evet

bütün engellilerin ekonomik bağımsızlığının olması isterim. Kimseye yük olmadan kendi yaşamlarını sürdürsünler.” (4KSE).

Sonradan engelli olmuş kadın katılımcının ifadelerine baktığımız zaman engelliğe manevi açıdan baktığını ve engelliliği bir nimet olarak gördüğünü anlamaktayız. Bu bakış açısının neticesinde katılımcı 4KSE’nin engelliliğe karşı yaşayabilecek her türlü olumsuz hislerini ve algılarını aştığını gözlemlemekteyiz. Bunun yanında katılımcı engelli bireylerin yaşayabilecekleri kısıtlanmalara dikkat çekerek istihdam edilme durumunda aranılan şartların da bu kısıtlamalar mukabilinde değerlendirilmesi gerektiği hususunu ele almıştır. Ayrıca engellilerin kendi kendilerine yetebilmeleri için gerekli ortamların sağlanması gerektiği düşüncesine sahip olduğu da ifadelerinde görülmektedir.

“Şimdi mesela şöyle bir şey; diyelim ki hastalandınız, hastaneye düştünüz. Genelde akraba, yakın arkadaşların, çevre, herkes sizden uzak durmaya çalışır. Neden çünkü acaba bana zarar verecek mi benden bir şey isteyecek mi düşüncesinden. Hâlbuki biz ondan bir şey istemiyoruz. Aynı samimiyetini devam ettirmek istiyorsun ama o kişi senden uzak durmaya çalışıyor. Ancak belirli bir kişi belirli bir aşamadan sonra seni görüyor ama o zaman geç kalmış oluyor. Sen kırılmış oluyorsun. Mesela diyelim ki varlıklı bir duruma düştün o senden kaçan kişiler bu sefer koşa koşa sana gelmeye çalışıyor. Çünkü zaten o dost değil. Çünkü varlığı gördü, üç beş kuruşun var, kimseye muhtaç değilsin. O zaman en iyi dostu osun. Hâlbuki niye olduğunu ben biliyorum. İşte hayatın bu ikiyüzlülüğüne dayanamıyorum.” (5ESE).

Katılımcılardan sonradan engelli olan erkek bireyin bu ifadesine dayanarak kişinin bazı şartlardan ötürü düşüşü neticesinde çevresindeki ve en yakınındaki kişilerin tavırlarında olan değişikliklerden, çıkarlara yönelik tutumların gün yüzüne çıkmasından fazlasıyla rahatsız olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında katılımcı 5ESE’nin engelli bireylerin çevrelerinden bir talep bekleme içerisinde olmadıklarını, bilakis engelli olunmadan önceki aynı tutumları karşı tarafın sergilemesini beklediğini gözlemlemekteyiz.

4. TARTIŞMA

Doğuştan ve sonradan engelli bireylerin özellikle aile içi tükenmişlik deneyimlerine odaklanan bir çalışmaya literatürde doğrudan rastlanmamaktadır. Ancak bu çalışmayla benzer temalar içeren ve bazı bulgular açısından örtüşen araştırmalar mevcuttur. Bu bağlamda değerlendirme yaptığımızda;

Ulutaş, Ayhan ve Akın (2019), yaptıkları çalışmada katılımcıların ifadelerini incelediklerinde sonradan engelli olan bireylerin kabullenme sürecini atlatamadıkları, genel itibari ile öğrenilmiş çaresizlik içinde olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcıların devamlı kendilerini geçmişle bir kıyaslama halinde olduklarını ve bunun kabullenme sürecini geciktirdiği yönünde ifadeler kullanmışlardır. Ayrıca yapılan araştırmada sonradan engelli bireylerin; doğuştan engelli bireylerin hayatlarını ilk andan itibaren toparlayıp şekillendirme imkânları olduğundan dolayı olumsuz şartlara daha çabuk uyum sağlayabileceklerini düşündüklerini, daha önceden bazı şeyleri deneyimlememiş olmanın aslında geçmişle kıyaslama durumunu ortadan kaldırmasından ötürü esasında artı bir durum olduğu, bu sebeple kendilerinden daha avantajlı olduklarını savundukları görülmektedir.

Benzer neticeler bu araştırma sonucu elde edilen verilerde de mevcuttur. Katılımcıların genel ifadeleri incelendiğinde kabullenme sürecini daha çok maneviyat olgusu ile aştıkları gözlemlenmiştir. Bunun yanında bazı süreçlerde meydana gelen dışlanma, eleştirilme, damgalanma gibi maruz kaldıkları durumları öğrenilmiş çaresizlik neticesinde gerçekleşen bir alışma ile aştıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca yapılan araştırma sonucu hem doğuştan hem de sonradan engelli bireylerin doğuştan engelliliği sonradan engelliliğe kıyas ile daha avantajlı gördükleri gözlemlenmiştir. Sürecin içerisine en başta dahil olmanın aslında bir tecrübe ve aşinalık kattığını ve bunun sonradan engelliliğe nazaran bir kolaylaştırıcılık, bir avantaj olduğu düşüncesinin katılımcılar arasında hâkim olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Ulutaş, Ayhan ve Akın'ın (2019) yaptıkları çalışma sonuçları araştırmamızın sonuçları ile örtüşmektedir.

Şenol ve Canpolat'ın (2022) yapmış olduğu çalışmada; doğuştan engelli bireylerin engelli olarak dünyaya gelmelerinden dolayı bu duruma daha alışkın olduklarını ifade ettikleri, sonradan engelli olan bireylerin ise engelli olmadan önceki yaşamlarıyla engellilik sürecini sık sık karşılaştırdıkları gözlemlenmiştir (s. 162). İçen'in (2011) sonradan engelli bireyler üzerinde yaptığı çalışma üzerinden katılımcıların ifadelerine baktığımızda burada da katılımcıların kendilerini sağlıklı zamanlarıyla bir kıyas içinde oldukları tespit edilmektedir.

Bunun yanında herkesin genellikle kolay bir şekilde yapabildiği faaliyetleri yapamıyor olmanın engelli kişide ‘insan olma niteliklerinin azaldığı’ düşüncesinin hâkim olmaya başladığını görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre hem doğuştan hem de sonradan engelli bireylerin büyük çoğunluğu, sonradan engelli olmanın daha zorlayıcı olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşün temelinde, doğuştan engellilikte bireyin sürece yaşamının en başından itibaren uyum sağlamasının, durumu kabullenmeyi ve başa çıkmayı kolaylaştıran bir unsur olarak görülmesi yatmaktadır. Ayrıca yaptığımız araştırmada da genel olarak az ya da çok sonradan engelli bireylerin kendilerini engelli olmadan önceki yaşantıları ile engellilik süreçlerini kıyasladıklarını gözlemlemekteyiz. Bu çoğu zaman olumsuz açıdan kıyaslama olsa da bazı durumlarda olumlu anlamda kıyaslamayı da barındırmaktadır. Bu bağlamda Şenol ve Canpolat’ın (2022) yapmış oldukları araştırmanın bulguları ile örtüşme söz konusudur. Öte yandan İçen’in (2011) sonradan engelli bireyler üzerinde yürüttüğü çalışmada olduğu üzere bu araştırmada da sonradan engelli bireylerin bir kıyaslama hâli içerisinde oldukları görülmekte olup engelliliği tanımlamada bazı katılımcıların kısıtlamalarına vurgu yaptıkları fark edilmektedir. Bu iki araştırmanın verileri de ayı şekilde çalışmamızla örtüşme sağlamaktadır.

Peker, Köroğlu ve Yazıcıoğlu’nun (2024) yaptıkları çalışma neticesinde elde ettikleri bulgular doğrultusunda engelli bireylerin maddi yoksunluklarının benlik saygısı ve sosyal katılımları ile doğru orantılı olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda engelli bireylere maddi ve manevi imkânların arttırılmasının ne denli önem arz ettiği somut verilerle anlaşılmaktadır. Yaptığımız çalışmada da bunu destekler nitelikte veriler elde edilmiştir. Maddi ve özellikle de manevi anlamda ilerleme kaydetmiş olan engelli bireylerde tükenmişliklerini ortadan kaldırma da ve hayata yeniden bağlanma durumunda ne denli önemli gelişim kaydettikleri görülmektedir. Bunu aşan bireylerde sosyalleşme, katılım, iyileşme gibi durumların hızlıca ilerleme kaydettiği tespit edilmiştir. Bu araştırma da çalışmamızla örtüşmektedir.

Şenol ve Canpolat’ın (2022) yapmış olduğu çalışmada bazı katılımcıların bakımlarını üstlenen ailelerine karşı kendilerini yük hissetmelerinin kendilerini yıpratıcı bir süreç olduğunu ifade ettiklerini gözlemlemekteyiz. Bu ifadelerde çalışmamızı destekler niteliktedir. Yaptığımız araştırma neticesinde de doğuştan ve sonradan engelli bireylerin tükenmişlik nedenlerinin yüksek oranının aile içerisinde bakımlarını üstlenen bireylere karşı kendilerini yük hissetmelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Toplum içerisindeki engelli birey sayısı her geçen gün hızla artış göstermektedir. Bu artışta doğal olarak engelli gruplar için hazırlanan planlamalar ve düzenlemelerin daha da önem kazanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda evrensel tasarıma dikkat çekilmelidir. Evrensel tasarım; yaşamı kolaylaştırmayı, hizmetleri ve olanakları tüm bireyler için eşit şekilde ulaşılabilir, erişilebilir ve anlaşılabilir yapmayı hedeflemektedir (Bektaş ve Develi, 2020, ss. 187-188). Sahip olduğu engelinden ötürü yaşantısında keskin sınırlar ile ayrılan kurumlar, okullar, uygulamalar vb. esasında engelli bireyleri belli bir alana hapsetmekte toplumsal kaynaşmanın önüne geçmektedir. Bu sebeple devletin, sosyal devlet olgusunu yerine getirerek; bütün bireylerin ortak mekânlarda ayrımlaştırma olmadan beraber bulunabilecekleri işlevsel bir düzen kurması gerekmektedir (Güngör ve Güneş, 2011-2012, s. 42). Araştırma sırasında katılımcıların ifadelerinde en çok dikkat çeken hususlardan biri de özellikle sonradan engelli olan bireylerin ailesinde ve çevresinden her zamanki gibi - eskisi gibi yaklaşım sergilemelerini istemesidir. Bu sebeple Güngör ve Güneş'in (2011-2012) de belirttiği üzere engelliler toplumdan ayrıştırılmamalı, herkes gibi yaklaşım sergilenmeye çalışılmalı ve dışlanmışlık ya da ayrıştırılmışlık hislerine kapılmalarına engel olunmalıdır.

Buna en güzel örnek geçmiş tarihlerden verilebilir. Hz. Muhammed döneminde ve akabinde çalışabilecek konumda olan engelli ya da sağlıklı birey ayırmadan beraberce eğitim alanında olsun devlet işlerinde olsun beraberce istihdam edilmişlerdir. Ve bu sistem bundan sonra kurulacak olan İslam devletlerinde de kabul görmüş ve uygulanmıştır. Engelli bireyler böylelikle herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan topluma yeniden kazandırılmışlardır (Aksakal, 2016, ss. 17-18). Her ne kadar günümüzde buna yönelik çalışmaların yürütüldüğünü görsek de olması gerektiği gibi her durumda ve şartta devam edecek çalışmalar gerektiği kadar mevcut değildir. Keza yaptığımız çalışmada katılımcıların sık sık dile getirdiği rahatsızlıkları da bu durumu gözler önüne serecek niteliktedir.

Bayındır'ın (2023) yapmış olduğu çalışmaya göz attığımızda ise yine aynı şekilde maneviyat olgusunun engellik durumuna bakış açısını değiştirdiğini, Bayındır'ın kendi ifadesi ile 'acıyı dönüştürdüğünü' görmekteyiz. Katılımcıların tamamının manevi danışmanlık hizmetinden yararlanmak istediklerini ifade etmeleri, bu alandaki desteğe duyulan ihtiyacın önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Araştırmamızın sonucunda elde edilen bulgulara da Bayındır (2023) ile aynı tespitlere varılmıştır. Maneviyatın acıyı dönüştürme ve engelli bireyi tükenmişlikten güçlendirme sürecine yöneltmesi de aynı sonuçlardandır. Bu bağlamda Bayındır'ın (2023) çalışmasında da talep edildiğini gösteren verilerin bulunduğu manevi danışmanlık hizmeti son derece

önemlidir. Maneviyat olgusunun gelişmiş olduğu engelli bireylerde tahammül seviyesinin yüksek olduğu, kendini geliştirmeye ileriye dönük planlar yapmaya daha fazla hevesli oldukları, bardağın boş tarafından ziyade dolu tarafına odaklandıkları gözlemlenmektedir. Bu olumlu tutumlar neticesinde de engelli bireylerin ruhen olduğu kadar bedenlen de iyileşme yaşadıkları görülmüştür.

Manevi sosyal hizmet; uygulamalarındaki müdahalelerinde müracaatçının gereksinimlerini ihtiyaçlarını karşılama, manevi geçmişine yönelik bilgi edinme ve sosyal inceleme raporlarında bu bilgileri kullanma, müracaatçıya manevi danışman ya da destek personeli yönlendirme doğrultusunda bir yol izlemektedir (Apak, 2020, s. 27). Sosyal hizmet birey, aile, grup ve toplumlara yönelik çalışan bir meslek ve disiplindir. Sosyal hizmet uygulamalarında çok çeşitli kültür ve değerlere sahip insanlarla çalışılmakta olup sağlanan hizmetlerde her türlü ayrımcılık ve dışlamadan kaçınılması oldukça önemlidir. Sosyal hizmette hemen hemen bütün vakalar birbirinden farklı olup çeşitlilik göstermektedir. Bazı durumlarda bilimsel ve rasyonel müdahaleler yeterli gelmeyebilir. Müracaatçının yaşadığı problemlere karşı bir müdahalede bulunulurken yalnızca biyopsikososyal açıdan değerlendirmelerin yeterli gelmeyeceği, bunun yanında müracaatçının manevi boyutunun da ele alınmasıyla daha verimli sonuçlar elde edileceği görülmektedir. Müracaatçının manevi boyutunu da dahil ederek yapılan müdahalelerde müracaatçının kendini geliştirme, olumsuzluklara karşı oluşan bakış açısını değiştirme ve problemleri aşabilmesinde maneviyatın yardımcı rolü yadsınamaz (Çakıl Güney, 2020, ss. 70-71). Bu doğrultuda araştırmamızda da görüldüğü üzere engelli bireylerde maneviyat olgusu bireyleri her anlamda iyileşme sürecine götürmekte olup literatürdeki ifadeleri de destekler niteliktedir.

Bunun yanında engelli bireylerin evlenme konusunda da desteklenmeleri gerektiği görülmüştür. Engele sahip bireyler arasında gerçekleşen evliliğin akabinde bireylerin birbirlerini destekleme ve dayanak olmasındaki eylemleri neticesinde öncesinde kendini yük olarak gören ve tükenmişlik içerisinde olan engelli bireylerin daha sonrasında kendisinin destekleyici rolü ile bu düşünce yapısından kurtulduğu görülmektedir. Ayrıca bu bireylerin birbirlerine yetebilmesinde fiziken de gelişme kaydederek iyileşme, kendini geliştirme sürecine girdikleri gözlemlenmektedir. Lakin engelli bireylerin bakım veren ailelerinin evlilik hususunda genellikle karşıt duruş sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda engelli bireylere ve ailelere devlet eli ile bilgilendirme çalışmalarının yapılması yerinde bir hamle olacaktır.

Engelli bireylerde damgalanma konusunda katılımcı 1KDE'nin belirttiği ifade özellikle dikkat çekicidir. Engelinden sonra kitaplar yazmaya başlayan katılımcı, öncesinde çevresinin

kendisini isminden evvel bile engelli olarak damgaladığını daha sonrasında yazarlık vasfı ile engelli olarak damgalandığı kimliğinden sıyrılarak isminden önce yazar olarak tanındığını ve bundan memnun olduğunu ifade etmiştir. Buradan da anlaşılabileceği üzere toplum içerisinde ister istemez oluşan damgalanma durumunun bazen bir kayıptan ötürü olabileceği gibi bazen de kazanılan bir vasıfla da olduğu görülmektedir. Bu çerçevede engelleri ile damgalanan bireylerin kendilerine bu etiketlenmenin üzerine yeni bir etiket yapıştırmaları maksadıyla yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda yapabilecekleri çalışmalar için desteklenmeleri önem arz etmektedir.

Yapılan araştırmada genel bir diğer kanı ise engellilik durumunun sosyal bariyerlerden kaynaklandığı görüşüdür. Birçok katılımcı bu hususta kendisini engelli olarak görmemektedir. Var olan kayıplarını yalnızca basit bir farklılık olarak görürken çevresel duyarsızlıklar ve kısıtlamalar neticesinde bu basit kayıplarının birer engelle dönüştüğü düşüncesindedirler.

Eğitimin çocukluk yıllarında başlamasından dolayı çocukların okula geç kaydedilmelerindeki nedenlerin araştırıldığı araştırmaya baktığımızda bir önemli nedeninde engellilik olduğunu görmekteyiz. Detaylı yapılan araştırmalarda engellilik sebebiyle okula kaydını geç yaptıran veya hiç yaptıramayan çocuklarının birçoğunun aslında engel durumunun okula gitmeye engel olmadığı görülmektedir. Ancak okulların fiziki şartlarının uygun olmaması ya da eğitim kadrosundaki; engelli çocuklara verilecek eğitimde nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair bilgi eksiklikleri alınabilecek eğitimi de imkânsız kılmaktadır (UNICEF, 2010, s. 183). Yapılan bu saha araştırması da katılımcı 6KSE'nin ifadelerini desteklemekte ve araştırmamızı doğrulamaktadır.

Ayrıca araştırmada en belirgin elde edilmiş veri sonradan engelli bireylerin sürece daha sonrasında dahil olmalarından ötürü doğuştan engelli bireylere nazaran daha fazla zorlandıklarıdır. Bu bağlamda sonradan engelli olan bireyleri sürece uyum sağlama açısından destek çalışmaları yürütülmelidir.

Yürütülen araştırmada dikkat çeken bir konu da engelli bireylerin sosyal etkinliklere (gezme) karşı belirgin istekleridir. Devamlı olarak dışarı çıkan, eve hapsolmayan bireylerin engelinin de olumlu anlamda geliştiği görülmektedir. Bu konuya da ayrıca el atılmalıdır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

“Bursa’da Doğuştan ve Sonradan Fiziksel Engelli Bireylerin Aile İçi Tükenmişlik Deneyimleri” başlıklı bu araştırmada doğuştan ve sonradan engelli olan bireylerin engellilik nedenleri göz önünde bulundurularak aile içerisinde yaşamış oldukları tükenmişlik deneyimleri incelenmiştir. Bireylerin yaşadıkları sıkıntılar saptanmış ve engellilik nedenleri ile ilişkilendirilerek olası çözüm yolları önerilmiştir. Sunulacak olan önerilerin birçoğu gözlem ve araştırmaların yanı sıra engelli bireylerin doğrudan kendi taleplerini de içermektedir.

Literatür incelendiğinde tükenmişlik konusunda yapılan çalışmaların engelli bireylerden ziyade bakım veren aile üyeleri üzerinden yürütülmüş olduğu görülmektedir. Bu bağlamda literatürdeki eksikliğin giderilmesi ve gelecekteki çalışmalara örnek teşkil etmesi için doğrudan engelli bireylerdeki tükenmişlik deneyimleri üzerinden bir araştırma yürütülmek istenmiştir. Ayrıca engelliliğin edinilme sebeplerinin tükenmişlik deneyimleri üzerinde anlamlı bir ilişkiye sahip olacağının düşünülmesinden dolayı araştırma doğuştan ve sonradan fiziksel engelli bireyler üzerinden hareketle yürütülerek değerlendirmeye alınmış ve ilgili sonuçlara erişilmiştir.

Araştırma neticesinde elde edilen veriler ışığında demografik olarak genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde engelli bireylerin medeni durumunun genel itibari ile bekâr olduğu tespit edilmiştir. Görüşmeler neticesinde zaman zaman katılımcıların evliliği istedikleri ancak engelleri sebebiyle evlenmekten kaçındıkları ya da evlenemeyeceklerini düşündükleri görülmüştür. Bunun yanı sıra evli olan engelli bireylerden bazılarının evlilik aşamasına kadar aile ve çevre baskısı sebebiyle sıkıntılı bir süreç geçirdiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Ailelerin engelli bireylerin kendilerini idame ettiremeyeceklerini düşünmeleri veya engel durumlarında kendilerince bir denge arayışında olmaları bu süreci etkileyen durumlardandır. Oysa engelli bireylerin evlilik sonrasında kendilerini yük hissetme algısından kurtuldukları ve buna bağlı olarak da hem ruhen hem de fiziken iyileşme kaydettikleri görülmektedir. Buna binaen engelli bireylerin evlilik konusunda desteklenmesi ve ailelerin ön yargılarının kırılması maksadıyla devlet eli ile çalışmalar yürütülmesi yerinde bir hizmet olacaktır. Bilhassa da 2025 yılının ‘Aile Yılı’ olarak ilan edilmesi sebebi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın engelli bireyler evlilik için teşvik, bir araya getirme, eğitimler verme gibi projeler yürütmesi engelli bireylerin hayata dahil olmasında önemli bir adım olacaktır. Bu doğrultuda artan ve gelişen nüfus ile ülkenin refah ve kalkınma seviyesinde de artışlar meydana gelmesi

beklenmektedir. Ayrıca engelli bireylerin ailelerine özellikle ön yargılarının kırılması için gerekli eğitimler, bilgilendirme seminerleri, diğer engelli aileler ile toplantılar düzenleme gibi çeşitli çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

Bir diğer demografik bilgi değerlendirmesi engelli bireylerin eğitim durumlarına yöneliktir. Üniversite okuyan engelli bireylerin oranı ne yazık ki diğer eğitim seviyelerinin altında seyretmektedir. Bunun başlıca nedenini ise araştırma sırasında engelli bireyler açıklamaktadır. Engelden kaynaklanan okula ve eğitime devam edememe durumu bireylerin eğitim oranlarını düşürmekte ve ilerleyen süreçte engelli bireylerin hayata dahil olma durumunda zorluk çekmelerine neden olmaktadır. Bunun için ülkemizde özel eğitim hizmetleri sunuluyor olsa da engelli bireyler bu eğitimlerden ziyade normal eğitim görmek istediklerini, ayrıştırılmış ortamlar yerine sosyal bariyerlerin ortadan kaldırıldığı karma ortamlarda eğitim hizmetinden faydalanmak istediklerini belirtmektedirler. Kaynaştırma uygulamaları söz konusu olsa da bunun yaygınlaştırılması ve sistemsel hale getirilmesi engelli bireylerin hak temelli taleplerini sağlamada daha verimli olacaktır.

Araştırma neticesinde engelli bireylerin çalışma oranlarının çalışmama oranından fazla seyrettiğini görmekteyiz. Her ne kadar bu olumlu bir tablo gibi görünse de mülakat esnasında engelli bireyler aksi tutum sergilemişler ve verilerin arkasında yatan detaylara değinmişlerdir. Engellilerin istihdam edilmesi için istenilen eğitim şartlarını sağlama durumunda normal bireylere kıyasla daha fazla çaba sarf etmek zorunda kaldıklarını, eğitim sırasında yaşadıkları sıkıntıların istihdam edilmelerinde de kendilerine bir külfet olarak döndüğünü belirtmişlerdir. Engelli bireylerde aranan eğitim şartlarının hafifletilmesi gerektiğini savunan katılımcılar istihdam oranının da arttırılmasını istemektedirler. Örneğin bir katılımcı engelli bireylerin fiziksel engel durumlarına göre tespit edilerek yapabilecekleri özel işlere yönlendirilmeleri gerektiğini savunmaktadır. Örnek olarak yürüme engeli olan engelli bireylerden çalışmak isteyenlerin tespit edilerek, oturarak hizmet sunabilecekleri işlere yönlendirilmesi gerektiğini, engelli bireylerin belli bir oranla sınırlı tutularak istihdam edilmesinden ziyade sağlıklı bireylerdeki gibi sadece uygun ortamın gözetilmesi şartı ile iş sürecine dahil edilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Yürüme engeli olan bireylerin telefon görüşmeleri yapabilecekleri bir santralde çalıştırılmaları gibi. Bu bağlamda devletin engellilere yönelik politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Katılımcıların tamamına yakını engelliliğin edinilme nedenleri fark etmeksizin sonradan engelli olmanın doğuştan engelli olmaya kıyasla daha zorlu olduğu düşüncesindedirler. Bu düşüncenin sebebini ise; doğuştan engelli olan bireylerin sürecin içine doğarak engelliliğe

karşı bir kabulleniş ve tecrübeyle hayata başladıklarını, sonradan engelli olan bireylerde ise bir anda yoksunluk içine düşmeleri ve kabullenememe durumlarının olması şeklinde ifade etmişlerdir. Bu bağlamda sonradan engelli olan bireylerin ilk anlarından itibaren tükenmişlik içerisine girmemesi ve kabullenme sürecini en kısa zamanda atlatabilmesi maksadı ile uygun destek almaları oldukça önemlidir. Araştırmamızda engelli bireylerin bahsi geçen kabullenme sürecini manevi bakış açısı ile atlattıklarını gözlemlemekteyiz. Buna dayanarak engelli bireylerin ve dahi bakımını üstlenen aile üyelerinin manevi sosyal hizmet yaklaşımıyla gerekli desteği almaları, özellikle sonradan engelli bireylerin kabullenme sürecini hızlı bir şekilde atlatarak tedavi sürecine başlayabilmeleri, bir dayanağa sahip olup problem çözme kapasitelerini geliştirmeleri ve kendilerini gerçekleştirmeleri göz önünde bulundurulması gereken bir gerçekliktir. Sosyal hizmetin çeşitli ortak paydaşlarla hareket etme olanağı bu alanda daha kapsayıcılığa sahiptir. Buna yönelik politika ve çalışmaların yürürlüğe konulması oldukça faydalı olacaktır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın bünyesinde başlatılacak bu hizmet diğer bakanlıkların da destekleri ile daha kapsayıcı olacaktır. Araştırmada da görüleceği üzere engelli bireyler maneviyat olgusuyla kabullenme sürecini atlattıkları zaman hem madden hem manen hızlı bir iyileşme sürecine girmekte ve gelişmektedirler. Önemli olan bu aşamaya kadar olan sürecin olabildiğince kısaltılmasıdır. Bu hususta profesyonel destek almak oldukça elzemdir. Çünkü her ne kadar bu araştırmaya katılan katılımcılar süreci kendileri aşmış olsa da bunu bireysel olarak destek almadan başaramayan birçok engelli birey olacaktır.

Bir önceki paragrafta bahsedilmiş olan maneviyat olgusu yalnızca dinî inanış olarak algılanmamalıdır. Her birey biyopsikososyal ve tinsel olmak üzere 4 boyutta ele alınmaktadır. Genel itibari ile literatürde bireylerin tinsel boyutla değerlendirilmelerine pek rastlamasak da insanoğlunun en temel özelliklerinden olan inanma olgusu göz ardı edilmemelidir. Bu inanç yalnızca dinlerden ibaret değildir. Kimi zaman kişinin inanmaması bile bir inançtır temelinde. Bireylerin değer atfettiği her olgu kişinin tinsel boyutunu yani maneviyatını şekillendirmektedir. Bu bağlamda Türkiye gibi Müslüman bir ülkenin fertleri de genel itibari ile İslam inancıyla maneviyat olgusunu şekillendirecektir. Buna dayanarak özellikle sonradan engelli olan bireylere ve ailelerine ilk anlarında birer manevi danışman atanabilir ve yaşanan ilk sürecin atlatılması hususunda destek sağlanabilir. Buna yönelik örnek çalışmaları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı bazı dönemlerde beraber yürütmüşlerdir. Her ne kadar bu yalnızca bazı palyatif bakım hastalarıyla sınırlı kalmış olsa

da o zamandaki geri dönüşlerde göz önünde bulundurularak bu iki bakanlığın ortak projelerle hizmetlerini genele yaymaları yerinde bir hareket olacaktır.

Engelli bireyler kendilerini yük hissetme konusunda oldukça zorluk çekmektedirler. Kimi zaman bunun sebebi engelli bireylerin bakım veren aile üyeleri tarafından fazlaca hizmet görmesi iken kimi zamanda görmezden gelinmesidir. Bu bağlamda belli bir standart bulunmamaktadır. Bunun aşılabilmesi için aile üyeleri ve engelli bireyler arasındaki iletişimi kuvvetlendirmek gerekmektedir. Keza araştırmamızın bir diğer verisi olan aile üyeleri ve engelli bireyler arasındaki iletişim değerlendirmesinde, katılımcıların kendilerini içe kapattıkları ve genel itibari ile sıkıntılarını dile getirmekten kaçındıkları görülmektedir. Bunun da en büyük sebebinin kendilerini ailelerine yük olarak görmelerinden dolayı onları daha fazla üzme istemediklerinden kaynaklandığını ifade etmektedirler. Bu sebeple engelli bireyler ve bakım veren aile üyeleri arasındaki muhtemel iletişim kopukluğunun önüne geçebilmek maksadıyla aile üyelerine yönelik bilgilendirme çalışmaları yürütülmelidir. Ayrıca profesyonel bir destek sağlanarak bu durumda bir köprü niteliğinde hareket etmek yerinde bir hizmet sağlayacaktır. Bunun için her engelli birey ve ailesine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından bir sosyal çalışmacı atanmalıdır. Atanan bu sosyal çalışmacının yürüteceği takipler ve değerlendirmeler neticesinde ailelere yönelik eksik kalınan konularda rehberlik sunulacak ve oluşabilecek iletişim sorunlarında köprü niteliğinde işlev sunulabilecektir.

Yürüttüğümüz bu araştırmada engelli bireylerin kendilerini geliştirme maksadı ile buldukları çözüm yollarından en tercih edileni sosyal etkinlikler (gezme) olmuştur. Kendi işlerini görme hususunda başarılı olan engelli katılımcıların hepsinde eve hapsolmama, dışarıya çıkma, yeni yerler gezme ve sosyal hayata dahil olmada aktif oldukları gözlemlenmiştir. Bu tespitten yola çıkarak engelli bireylere yönelik Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın birlikte düzenleyeceği birkaç aylık periyotlarla veya senede iki defa olacak şekilde engelli kişi ve bakımını üstlenen aile üyelerinden birinin katılabileceği gezi turları düzenlenebilir. Böylelikle engelliler eve hapsolma durumundan kurtularak yeni yerler gezme imkânı elde ederler. Ayrıca bu gezinin devlet desteğiyle ilgili bakanlıklarca yürütülmesi hem engelli bireyin hem de bakımını yürüten aile üyesinin verimli bir gezi turu geçirmesine vesile olur. Bunun yanı sıra turda bir araya gelen engelli bireyler ve aileleri de aralarında kaynaşarak sosyal anlamda bir doyuma ulaşmış olurlar. Bu tür gezilerle engelli bireylerin hem fiziken gelişimleri artacak olup hem de ülkesinin kültürünü, tarihini yerinde görerek keşfetme imkânı yakalayabilecekleri fırsatlar oluşmuş olacaktır.

Katılımcılar en çok sosyal bariyerlerden dolayı oluşan kısıtlamalara değinmekte ve şikâyet etmektedirler. Katılımcılar; engellilere yönelik yapılan hizmetlerin yalnızca yapmış olmak için yapıldığını, yapılanların da engellilerin durumları göz önüne alınmadan kusurlu şekilde yapıldığını, noksanların düzeltilmesinin talep edilmesi hususunda ise bahanelerin ardına sığınıldığını ve asla çözüm üretilmediğini belirtmektedirler. Ne yazık ki hemen hemen her yerde engellilerin durumlarının göz ardı edildiğine şahit olmaktayız. Rampaların, engelli yollarının, engelli parklarının olması gerektiği gibi olmadığını ya da başkaları tarafından suiistimal edildiğini her fırsatta görmekteyiz. Bu yönde devletin sorumlu olan kurum ve kuruluşları gerekli denetleme ve hizmet konusunda en ufak zafiyet göstermemeleri hususunda uyarılmalı ve eğitilmelidir. Halk da bir yandan bilinçlendirilerek bu durumdan en ufak taviz verilmemelidir. Çünkü bir taviz muhakkak diğerini de peşinden getirecektir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde engelli bireylerin çok fazla cenaze gibi acil durumlarda aile üyelerinin kendilerini bırakamaması ve istedikleri yere gidememesi durumunda yük olarak gördükleri ve tükenmişlik içerisine girdikleri görülmektedir. Bunun için de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı 'Engelli Otelleri' yapılabilir. Bu otellerde acil bir durumun meydana gelmesi neticesinde bakım veren aile üyelerinin gitmek istedikleri yere gitme ve engelli bireyin de güvenli ortamda birkaç günlüğüne kalabileceği ve hizmetlere erişebileceği imkânlar sunulabilir. Böylelikle hem engelli bireyler kendilerini bu gibi durumlarda yük olarak hissetmeyecekler, hem hizmetlerinde aksama yaşamayacaklar, hem de bakım veren aile üyeleri gönül rahatlığı ile işlerini görebileceklerdir.

Araştırma sırasında katılımcılardan biri ulaşım konusunda engelli bireylerin yaşadıkları maddi sıkıntılara dikkat çekmiştir. Genel itibari ile engelli bireyler tedavi görme hususunda hastanelere gitmek durumunda kalmaktadırlar. Bu tedavi süresince ulaşım; hem engelli birey hem de bakımını üstlenen aile üyesi ile iki katı yol masrafı yapılmaktadır. Bu da maddi açıdan külfete dönüşmektedir. Ulaşım konusunda öğrencilere yapılan indirimler gibi engelli bireylere de indirim yapılması ve bunun ülke genelinde uygulanması engelli birey ve ailelerinin maddi külfetini azaltacak ve moral olacaktır.

Araştırmamıza katılan engelli bireylerle yürütülen mülakatlar sırasındaki tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerileri bu şekildedir. Elbette ki bunlar daha da arttırılabilir ve geliştirilebilir.

Sonuç itibari ile sosyal hizmetin ortak paydaşlarla hareket ederek bilhassa sonradan engelli olan bireyler üzerinde daha fazla literatüre katkıda bulunmalıdır. Sonradan engelli olan

bireylerin aile içi bağları ve olası tükenmişliklerin önüne geçilebilmesi için engellilik türleri gibi daha geniş alan ve detaylarla birlikte doğuştan engelli bireylerle yeniden bir karşılaştırmalı ve daha detaylı çalışmaların yapılması önerilmektedir. Böylelikle alan yazına ihtiyaç olunan katkıda bulunulabilir.

KAYNAKLAR

- Akarçay Ulutaş, D., Ayhan, D. ve Akın, E. (2019). Sonradan yetiyitimine sahip bireylerde aile bağları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 11(1), 1-17.
- Akmehmet Şekerler, S. (2021). Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları. F. Nevra Seggie, Yasemin Bayyurt (Ed.). Derinlemesine Görüşme içinde (192-208). Ankara: Anı Yay.
- Aksakal, E. (2016). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal sorunları ve beklentileri: Düzce-Yığılca örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı.
- Akturan, U. ve Esen, A. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri. Türker Baş, Ulun Akturan (Ed.). Söylem Analizi içinde (25-40). Ankara: Seçkin Yay.
- Akturan, U., Domaç, B., Semiz, Y., Tosun, F., Tahminciler, E. ve Bağcı, F. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri. Türker Baş, Ulun Akturan (Ed.). Söylem Analizi içinde (25-40). Ankara: Seçkin Yay.
- Akyıldız, Y. (2021). Ekosistem Kuramı ve Sosyal Hizmet. İstanbul: Kitabî Yay.
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2009). *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Apak, H. (2020). Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet. Apak Hıdır ve Acar Muhammet Cevat (Ed.). Sosyal Hizmet Disiplini ve Maneviyat içinde (15-41). Ankara: Grafiker Yay.
- Atlı, Z. E. (2022), İslam'ın engelliye bakışı ve engelli aileleri Ankara, çubuk örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Baltacı, A. (2019), Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bektaş, B. ve Develi, A. (2020), Engelli bireylerin erişilebilirlik sorunu: destekler, eksiklikler. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 179-191.
- Birgilli, B. (2021). Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları. F. Nevra Seggie, Yasemin Bayyurt (Ed.). Temellendirilmiş Kuram içinde (109-123). Ankara: Anı Yay.
- Bolat, M. (2013). Engelli çocuğu olan anne-babaların tolerans düzeylerine göre tükenmişlik durumları, *Yüksek Lisans Tezi*, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Ceylan, H. ve Kesen, H. (2023). Disiplinlerarası Sosyal Hizmet Holistik Perspektif. Gedik Mehmet (Ed.). Manevi Sosyal Hizmet ve Uygulama Alanı içinde (177-193). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler Yay.
- Creswell, J. W. (2015). Nitel Araştırma Yöntemleri (Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni). (Çev.: Budak Ayfer ve Budak İbrahim, Bütün Mesut ve Demir Selçuk Beşir (Ed.)). Ankara: Siyasal Kitabevi Yay.

- Creswell, J. W. (2016). Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları Araştırma Deseni. (Çev.: Bütün Mesut, Demir Selçuk Beşir (Ed.)). Ankara: Eğiten Kitap Yay. Kuş, E. (2012). Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri. Ankara: Anı Yay.
- Çakıl Güney, P. (2020). Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet. Apak Hıdır ve Acar Muhammet Cevat (Ed.). Sosyal Hizmet Eğitiminde Maneviyat içinde (57-76). Ankara: Grafiker Yay.
- Çamurlu, M. F. (2024). Çalışma hayatında engelli bireylerin karşılaştıkları sorunların belirlenmesine yönelik araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi.
- Çebi, E. (2021). Zihinsel ve bedensel engelli ailelerinin yaşadığı problemler ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi “İstanbul/Ümraniye örneği”, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı.
- Durak, H. (2021). Engelli bireylerin girişimcilik faaliyetlerinde karşılaştıkları sorunların tespitine yönelik bir araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2023). Engelli ve yaşlı istatistik bülteni. Erişim adresi: https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf
- Güngör, F. ve Güneş, G. (2011-2012), Dünya’daki gelişmeler paralelinde Türkiye’de değişen özrürlük politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 25-44.
- İçen, M. U. (2011). Sonradan bedensel engelli olanların sosyokültürel özellikleri. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı.
- İleri, H. N. (2023), Engelli ailelerinin günlük hayatı, sosyal sorunları ve geleceğe yönelik tasarımları (Samsun örneği), *Yüksek Lisans Tezi*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Kafadar, M. T. (2014), Bipolar bozukluğu olan hastaların bakım veren yakınlarında tükenmişlik sendromu ve sosyal işlevsellik düzeyleri, *Uzmanlık Tezi*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi.
- Kahraman Güloğlu, F. (2021). Engellilik hakkında kavramsal karmaşanın nedenleri ve Türkiye’deki durum. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 33(1), 291-315.
- Kahraman Güloğlu, F. (2021). Tarihi süreçte dünyada ve Türkiye’de engelliliğin değişimi ve gelişimi. *Değişen Dünyada Sosyal Politika*, 187-212.
- Kahraman Güloğlu, F. (2022). Güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde engelli kadınlar için sosyal içermeye olumlu stratejiler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 11(1), 143-156.
- Kahraman Güloğlu, F. ve Kala, E. S. (2020). Toplumsal bir olgu olarak engellilik ve Türk hukuk sistemine yansımaları. *Disiplinlerarası Sosyal Hizmet Çalışmaları – 1*, 59-82.

- Kahraman Güloğlu, F. ve Karasu, B. (2023). Türk Sineması'nda engelli kadın temsiliinin sosyal hizmet bakış açısıyla incelenmesi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 16 (1):1-33.
- Kahraman Güloğlu, F. ve Yıldız, R. (2020). Engellilikte uluslararası standart arayışı. *Sosyal Politika Çalışmaları – 2*, 87-113.
- Karagöz, İ. (2005). Âyet ve Hadisler Işığında Engelliler. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Karataş, Z. (2020). Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet. Apak Hıdır ve Acar Muhammet Cevat (Ed.). Sosyal Hizmet Kuramları ve Maneviyat içinde (79-99). Ankara: Grafiker Yay.
- Kılıç, S. (2019). Ortopedik engelli bireylerde olumsuz otomatik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişki. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 19(1), 1-31.
- Küçükdağ, Y. (2015). Manevî Sosyal Hizmetler. Seyyar Ali (Ed.). Cumhuriyetten Önce Dezavantajlı Sosyal Gruplara Yönelik Manevî Sosyal Hizmetler içinde (83-99). İstanbul: Rağbet Yay.
- Mathews, I. (2017). Sosyal Hizmet ve Maneviyat. (Çev.: Özmen Nebile). İstanbul: Bilge Yay.
- Mikolajczak, M. ve Roskam, I. (2019). Ebeveynlerde Tükenmişlik. (Çev.: Belge Can). İstanbul: İletişim Yay.
- Orhan, S. ve Uysal, S. (2019). Engelli bireylerin çalışma hayatında maruz kaldıkları duygusal yükler: Sakarya ili örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırması Dergisi*, 8(1), 270-291.
- Özdemir, N. (2018). Engelli ailelerinde problem çözme ve sabır gösterme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi, Yüksek Lisans Programı.
- Öztabak, M. Ü. (2017). Engelli bireylerin yaşamdan beklentilerinin incelenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (9), 355-375.
- Peker, F., Köroğlu, Ö. ve Yazıcıoğlu, K. (2024), Sonradan kazanılmış bedensel engeli olan bireylerde yaşam doyumu, benlik saygısı ve sosyal dışlanma arasındaki ilişki ve sosyal katılımın engellenmesine yol açan faktörlerin değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 24(63), 407-431.
- Sancaklı, S. (2015). Manevî Sosyal Hizmetler. Seyyar Ali (Ed.). Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tespiti içinde (179-217). İstanbul: Rağbet Yay.
- Sart, G. (2021). Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları. F. Nevra Seggie, Yasemin Bayyurt (Ed.). Fenomenoloji ve Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz içinde (74-85). Ankara: Anı Yay.
- Seyyar, A. (2010). Tıbbî Sosyal Hizmetlerde Manevî Bakım. İstanbul: Rağbet Yay.

- Şenol, D. ve Canpolat, H. Ş. (2022), Fiziksel engeli olan bireylerin koşullu beden inşaları olarak kimikleştirilmelerine sosyolojik bir bakış. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (9), 144-177.
- Şişman, Y. (2012). Özürlülük alanında kullanılan kavramlar üzerine genel bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28), 69-85.
- Taş, Y. (2017). Zihinsel engelli çocukların ailelerinde depresyon ve anksiyete belirtileri, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulama Psikoloji Anabilim Dalı.
- Teater, B. (2015). Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri. (Çev.: Attepe Özden Seda, Karatay Abdullah (Ed.). Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım içinde (25-48). Ankara: Nika Yay.
- Temel, M. (2015). Engelli çocuğa sahip aileler ile engelsiz çocuğa sahip ailelerin tükenmişlik ve psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalı.
- Tezcan, M. (2007). Kur'an'ın bedensel engellilere yaklaşımı. *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (10), 137-186.
- Turşak, M. (2021). Kur'an'da bedensel engellilikle ilgili ifadelerin tahlili. *Bitlis İslamiyet Dergisi*, 3(1), 218-229.
- Tüccar, E. (2015). Engellilerde “affetme” ve “yaşam kalite” düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı.
- UNICEF, İlköğretime Zamanında Kaydolmama: Nedenleri ve Önlenmesi İçin Öneriler (Ankara: MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü Bakanlıklar, 2011), 1.
- Uzunoğlu, E.(2019). Engelli bireye sahip ailelerin sorunları ve sosyal dışlanması üzerine nitel bir inceleme, *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Yavuz, F. (2016), Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sosyal dışlanma sorunsalı üzerine bir araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Yıldırım, N. ve Yıldırım, K. (2008). Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımlar. Sakarya: Sakarya Yay.
- Yılmaz Dileköz, A. (2003), Alzheimer hastalarına bakım veren yakınlarının tükenmişlik ve stresle başa çıkma tarzlarının karşılaştırılması, *Uzmanlık Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Yılmaz, E. (2020). Engelli bireye sahip ailelerde teodise problemi: Sosyolojik bir bakış, *Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı.

Yiğitbaş, Ç. ve Deveci, S. E. (2016). Halk sağlığı açısından yaşlılarda yeti yitimi. *Bakırköy Tıp Dergisi*, 12(1), 57-63.

EKLER

EK 1: ETİK KURUL KARARI BİLGİ FORMU

	T.C. YALOVA ÜNİVERSİTESİ Etik Kurullar Koordinatörlüğü Etik Kurul Kararı Bilgi Formu	Belge Numarası	EKK-FRM-006
		İlk Yayın Tarihi	04/03/2025
		Güncelleme Tarihi	
		Güncelleme Numarası	

PROTOKOL NO	2025/185	TARİH	16/05/2025
--------------------	----------	--------------	------------

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Doğuştan ve Sonradan Engelli Bireylerin Aile İçi Tükenmişlik Deneyimleri : Bursa Örneği
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1- Yüksek Lisans Tez Çalışması 2- Nitel Araştırma
ARAŞTIRMACILAR	1-Sorumlu Araştırmacı : Hatice Hilal GÜNDÜZ 2-Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR
ETİK KURUL TÜRÜ	SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
KARAR	Etik Onay Verilmesine Karar Verildi.

Prof. Dr. İsa KARAMAN
Etik Kurullar Koordinatörü

EK 2: GÖRÜŞME FORMU

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli katılımcılar, ben Yalova Üniversitesi LEE Sosyal Hizmet Yüksek Lisans öğrencilerinden Hatice Hilal GÜNDÜZ. Bu kişisel bilgi formundan elde edilecek bilgiler; doğuştan veya sonradan engelli olan bireylerin aile içinde yaşadıkları tükenmişlik deneyimlerinin incelenmesi ve somut veriler ışığında yaşanan olumsuzlukların giderilmesi adına çözüm üretilmesi için kullanılacaktır. Çalışmanın etkili ve gerçekçi olabilmesi için sorulan sorulara içtenlikle cevap vermeniz beklenmektedir. Böylelikle yapılan bu çalışma sizler için düzenlen ve düzenlenebilecek hizmetleri daha verimli kılınmasına vesile olabilecektir. Lütfen soruları okuyarak sizler için en uygun olan ifadeyi yazınız. Göstermiş olduğunuz ilgi ve iş birliği için şimdiden teşekkür ederim.

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

3. Medeni Durumunuz:

4. Eğitim Durumunuz: İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite ()
Lisansüstü /Doktora ()

5. İş Durumunuz: Çalışıyor () Çalışmıyor ()

6. Mesleğiniz:

7. Gelir Durumunuzu Nasıl İfade Edersiniz? Düşük () Orta () Yüksek ()

8. Hane Halkı Sayısı:

9. Engel Durumunuz: Doğuştan () Sonradan ()

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Doğuştan Engelli Bireyler İçin

1. Engellilik sizin için ne ifade etmektedir?

2. Engelli olmanızdan ötürü kendinizi (aile içinde) yük olarak hissettiğiniz zamanlar oluyor mu?
[Sondaj Soru: Bakım yükü ve ekonomik yük bakımından.]

3. Bu süreçte (yük olarak hissettiğiniz) sizi en çok zorlayan durum nedir?

4. En büyük tükenmişliğiniz nedir?

5. Engelinizle yaşarken kendinizi güçlendirmek için bulduğunuz çözüm yolları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
6. Doğuştan bir engele sahip olmanın sizce ne gibi zorlukları vardır?
7. Engelli bir yakınınıza/aile üyenize bakma sorumluluğu sizde olsaydı en çok dikkat edeceğiniz husus ne olurdu?
8. Sizce sonradan engelli olan biri mi yoksa doğuştan engelli olan kişi mi daha fazla zorluk çekmektedir? (aile içerisinde).
9. Engelli olduğunuzu aile içinde en çok hangi durumlarda/zamanlarda hissediyorsunuz, örnek verebilir misiniz?
10. Engellilik süresince kendinizi en çok maddi anlamda mı manevi anlamda mı yıpranmış hissediyorsunuz?
11. Bakımınızı üstlenen aile bireylerinizin en fazla maddi anlamda mı manevi anlamda mı yıprandığını düşünüyorsunuz?
12. Sıkıntılarınızı aile bireylerinize rahatlıkla anlatabiliyor musunuz?
13. Herhangi bir engele sahip olmasaydınız en çok neyi yapmak isterdiniz?
14. Eklemek istediğiniz görüşleriniz var mı, varsa nelerdir?

Sonradan Engelli Bireyler İçin

1. Engellilik sizin için ne ifade etmektedir?
2. Engelli olmanızdan ötürü kendinizi (aile içinde) yük olarak hissettiğiniz zamanlar oluyor mu?
[*Sondaj Soru: Bakım yükü ve ekonomik yük bakımından.*]
3. Bu süreçte (yük olarak hissettiğiniz) sizi en çok zorlayan durum nedir?
4. En büyük tükenmişliğiniz nedir?
5. Engelinizle yaşarken kendinizi güçlendirmek için bulduğunuz çözüm yolları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
6. Doğuştan engelli olsaydınız hayatınızda ne gibi değişiklikler olabilirdi? Bunu düşündüğünüz oldu mu?
7. Engelli bir yakınınıza/aile üyenize bakma sorumluluğu sizde olsaydı en çok dikkat edeceğiniz husus ne olurdu?
8. Sizce sonradan engelli olan biri mi yoksa doğuştan engelli olan kişi mi daha fazla zorluk çekmektedir? (aile içerisinde).
9. Engelli olduğunuzu aile içinde en çok hangi durumlarda/zamanlarda hissediyorsunuz, örnek verebilir misiniz?
10. Engellilik süresince kendinizi en çok maddi anlamda mı manevi anlamda mı yıpranmış hissediyorsunuz?
11. Bakımınızı üstlenen aile bireylerinizin en fazla maddi anlamda mı manevi anlamda mı yıprandığını düşünüyorsunuz?
12. Sıkıntılarınızı aile bireylerinize rahatlıkla anlatabiliyor musunuz?
13. Kendinizi geçmiş zamanlarınız ile kıyaslar mısınız? Yapıyorsanız bunu ne sıklıkla yaparsınız?
14. Eklemek istediğiniz görüşleriniz var mı, varsa nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

EĞİTİM

İlköğretimini Erzurum ve İstanbul’da, ortaöğretimini İstanbul ve Bursa’da tamamladı. 2017 yılında girdiği Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesindeki Sosyal Hizmet Bölümünden 2021 yılında mezun oldu. Bunun yanında Anadolu Üniversitesi’nin ikinci üniversite okuma fırsatından yararlanarak Açık Öğretim Fakültesi Hukuk Bölümü Adalet Programından 2022 yılında mezun oldu. 2022 yılında Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında başladığı tezli yüksek lisans eğitimini işbu tez çalışmasıyla tamamlamıştır.

YAYIN VE ESERLER

Gündüz, H. H. (2024, Aralık). *Doğuştan Engelli ve Sonradan Engelli Olan Bireylerin Yaşadıkları Tükenmişlik Deneyimlerinin İncelenmesi*, 8. Uluslararası Haliç Multidisipliner Bilimsel Araştırmalar Kongresinde özet bildiri, İstanbul, Türkiye.